

HAUTAUSKULTTUURI JA -VAATETUS SUOMESSA TAVATTAVISSA USKONTOKUNNISSA

Hannele Salmi

Opinnäytetyö
Marraskuu 2010

Vaatetusalan koulutusohjelma
Kulttuuriala

Tekijä(t) SALMI, Hannele	Julkaisun laji Opinnäytetyö	Päivämäärä 15.11.2010
	Sivumäärä 90	Julkaisun kieli suomi
	Luottamuksellisuus () saakka	Verkojulkaisulupa myönnetty (X)
Työn nimi HAUTAUSKULTTUURI JA VAATETUS SUOMESSA TAVATTAVISSA USKONTOKUNNISSA		
Koulutusohjelma Vaatetusalan koulutusohjelma Kulttuuriala		
Työn ohjaaja(t) BONCAMPER, Irma		
Toimeksiantaja(t)		
<p>Tiivistelmä</p> <p>Opinnäytetyön tavoitteena oli tutkia hautajaiskulttuuria ja -vaatetusta Suomessa tavattavissa uskontokunnissa. Tähän työhön valittiin seuraavat uskontokunnat: evankelisuterilainen kirkkokunta, ortodoksinen kirkkokunta, juutalaisuus, katolilaisuus, romanikulttuuri, Jehovan todistajat, myöhempien aikojen Jeesuksen Kristuksen kirkko, islamilainen kulttuuri sekä Baha'i-yhteisö.</p> <p>Opinnäytetyössä käytettiin tutkimusmenetelmänä etnografista tutkimusmenetelmää jonka avulla voitiin tutkia sosiaalisia ilmiöitä aineiston pohjalta. Tutkittavia ilmiöitä olivat hautajaismenot, vainajien vaatetus, suhtautuminen kuolemaan ja hautajaisten ohjelma eri uskontokunnissa. Tutkimuksessa tarkasteltiin myös lyhyesti jokaisen uskontokunnan historiaa, tunnustuksellisuutta, keskeisiä opinkappaleita ja esteettisiä toimintamalleja, koska usein vainajan käsittelyyn, vaatetukseen ja hautajaisiin liittyvä tematiikka kumpuaakin juuri näistä asioista.</p> <p>Opinnäytetyö paljasti tehdyissä vertailuissa joitain yhteneväisyyksiä, mutta myös hyvin perustavanlaatuisia eroja, kuten toisessa uskontokunnassa hyvää tarkoittava ele saattoi olla toisessa loukkaus. Tästä hyvänä esimerkkinä oli polttohautaus. Vaatetuksessa oli myös useamman laista käytäntöä. Osa valitsi hautaustoimistoista saatavan kuolinpaidan ja sukat, joissakin uskontokunnissa käytetään vainajan omia vaateita, tai tapana voi olla kääriä vainaja kääriinliinoin. Myös symboliikka liittyi joihinkin uskontoihin lähemmin kuin toisiin. Kaikissa uskontokunnissa kuitenkin kunnioitettiin vainajaa.</p> <p>Johtopäätöksenä voi todeta, että maamme muuttuessa yhä moni kulttuurisemmaksi tulemme näkemään eri uskontokuntien vainajien kohteluissa, vaatetuksessa ja hautaan saattamisessa monia tapoja.</p>		
Avainsanat (asiasanat) Eri uskontokuntien kuolinmenoihin ja -vaatetuksen liittyviä tapoja Suomessa.		
Muut tiedot Liitteenä kuvia nykypäivän kuolinvaatteista 8 kpl.		

Author(s) SALMI,Hannele	Type of publication Bachelor's Thesis	Date 15.11.2010
	Pages 90	Language Finnish
	Confidential () Until	Permission for web publication (X)
Title THE FUNERAL PATTERNS AND CLOTHING IN RELIGIOUS GROUPS IN FINLAND		
Degree Programme Degree Programme in Fashion and Clothing		
Tutor(s) BONCAMPER,Irma		
Assigned by		
<p>Abstract</p> <p>The aim of the thesis was to study the funeral patterns and clothing in religious groups in Finland. The following nine religious groups were chosen: the Evangelical Lutheran group, the Orthodox group, Judaism, the Catholic group, the Romani group, the Jehova Witnesses, the Mormons, the Islamic religion and the Bahai community.</p> <p>The method of the research was ethnographic, which allowed the study of social phenomena form the basis of the data. The phenomena to be studied were the funeral ceremonies, the clothing of the deceased, the attitude towards death and the rites of the funeral itself. The thesis also examined briefly the history and denomination of all religious groups, the essential tenets and aesthetic action models, since the thematic of treating and clothing the deceased, as well as the thematic of the funeral itself rise from these issues.</p> <p>The thesis revealed in its comparison some congruences among the groups but there were also some fundamental differences, such as, in one group a well-meaning gesture could be interpreted as an insult in the group, of which cremation was a good example. There were also variations in the clothing practice. Some chose the clothing and the socks offered by the undertaker, in some groups the clothes of the deceased person were used, or there could also be a custom of using a shroud. Some of the religions were also closer to symbolism than the others. However, all religious groups respected the departed person greatly.</p> <p>As a conclusion, it can be stated that the multicultural changes in our country will also introduce us several new customs regarding the treatment of the deceased, in the clothing and in burying, among different religious groups, as well as in the funeral rites on the whole.</p>		
Keywords Customs regarding the treatment and clothing of the deceased among different religious groups in Finland		
Miscellaneous As an attachment 8 pictures of the present day death clothes		

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	5
2 VAATETUKSEN JA USKONNOLLISEN PUKEUTUMISEN HISTORIA ..	7
3 KUOLEMAN MYSTEERI.....	10
4 HAUTAUSKULTTUURIN KEHITYS ESIKRISTILLISESSÄ SUOMESSA	12
4.1 Kuolemaan liittyvät uskomukset ja vainajan käsittely esikristillisessä Suomessa	14
4.2 Hautajaisten perinteet 1800-luvulla	17
4.3 Hautausmaiden kehitys nykymuotoonsa	19
4.4 Hautamuistomerkkien kehitys	21
4.5 Sankarihautaus.....	23
5 PERUSTIETOA LUTERILAISUUDESTA SEKÄ VAINAJAN KÄSITTELYSTÄ JA HAUTAJAISMENOISTA	25
6 PERUSTIETOA ORTODOKSISESTA KIRKKOKUNNASTA SEKÄ VAINAJAN KÄSITTELYSTÄ JA HAUTAJAISMENOISTA	35
7 PERUSTIETOA JUUTALAISUUDESTA SEKÄ VAINAJAN KÄSITTELYSTÄ JA HAUTAJAISMENOISTA	42
8 PERUSTIETOA KATOLISESTA KIRKOSTA SEKÄ KUOLEMAAN JA HAUTAUKSEEN LIITTYVISTÄ ASIOISTA.....	47
9 PERUSTIETOA ROMANIKULTTUURISTA SEKÄ HEIDÄN KUOLEMAAN JA HAUTAUKSEEN LIITTYVISTÄ ASIOISTA.....	56
10 PERUSTIETOA JEHOVAN TODISTAJISTA SEKÄ HEIDÄN KUOLEMAAN JA HAUTAUKSEEN LIITTYVISTÄ ASIOISTA.....	59
11 PERUSTIETOA MAP-KIRKOSTA SEKÄ HEIDÄN KUOLEMAAN JA HAUTAUKSEEN LIITTYVISTÄ ASIOISTA.....	64
12 PERUSTIETOA ISLAMISTA SEKÄ VAINAJAN KÄSITTELYSTÄ JA HAUTAJAISMENOISTA	68
14 POHDINTA	80
LÄHTEET.....	82
LIITTEET.....	87

LIITE 1. Esimerkkejä nykypäivän kuolinvaatteista.....	87
LIITE 2: Haastattelulomake	91

1 JOHDANTO

Tämä opinnäytetyö on saanut aiheensa ennen kaikkea henkilökohtaisesta kiinnostuksesta ja omista kuolinvaatteiden ompelukokemuksista. Vainajan hoitoon ja viimeiseen matkaan aina hautaan saakka liittyy runsaasti mystiikkaa ja pelkoakin, joita haluan valaista tämän opinnäytetyön kautta. Usein puhutaan siitä, miten Suomi on muuttunut monikulttuurisemmaksi. Millaisia ovat siis vainajan kohtelun, vaatettamisen ja hautaan saattamisen käytännöt nykypäivän Suomessa tavattavissa uskontokunnissa? Onko eri uskontokunnissa joitain eroja vainajan vaatetuksen suhteen? Sallitaanko polttohautaus kaikissa uskontokunnissa? Miten eri uskontojen tunnustuksellisuus näkyy hautajaisten ohjelmassa? Miten vainajan kohtelu on muuttunut Suomessa esikristilliseltä ajalta tähän päivään kristinuskon myötä? Eri uskontokuntien vertailu paljastaa joitain yhteneväisyyksiä, mutta myös niin perustavanlaatuisia eroja, että toisessa uskontokunnassa hyvää tarkoittava ele voi olla toisessa loukkaus.

Opinnäytetyöhön olen valinnut Suomen yleisimmät uskontokunnat. Tarkasteltavia uskontokuntia ovat: evankelis-luterilainen kirkkokunta, ortodoksinen kirkkokunta, juutalaisuus, katolilaisuus, romanikulttuuri, Jehovan todistajat, myöhempien aikojen Jeesuksen Kristuksen kirkko, islamilainen kulttuuri sekä Baha'i -yhteisö. Viimeksi mainittu ei ole Suomen yleisimpien tunnustusten joukossa, mutta valitsin sen mukaan sen erityislaatuisuuden vuoksi. Työstä puuttuvat Suomen yleisimmistä uskontokunnista monet evankelis-luterilaisen kirkkokunnan herätysliikkeet sekä adventistit ja baptistit, sillä heidän hautajaisensa ja vainajan kohtelunsa eivät juuri eroa perinteisestä evankelis-luterilaisesta käytännöstä. Romaniyhteisö valittiin tähän työhön siksi, että vaikka he noudattavatkin Suomessa luterilaisia perinteitä, on heidän omaleimaista kulttuuriaan nähtävissä surukäytännöissä.

Lähteinä työssäni olen käyttänyt laajasti lähdekirjallisuutta ja eri uskontokuntien opinkappaleita, mutta myös yhteisöjen internetsivuja. Olen myös haastatellut kolmen eri uskontokunnan edustajaa niiden suhtautumisesta kuolemaan ja hautajaisiin ja saanut ystäviltäni valokuvia aineiston tukemiseksi ja elävöittämiseksi. Koin lomakehaastattelun riittäväksi haastattelumetodiksi, sillä vastaukset kysymyksiini olivat varsin yksiselitteisiä. Eri uskontokuntien menettelytavat ovat erilaisia, mutta koheesiossa yhteisön sisällä. Eri uskontokuntiin tutustuessani olen huomannut, että vaikka eri uskontokunnista on kirjoitettu runsaasti selittävää kirjallisuutta, en ole löytänyt yleisesitystä eri uskontokuntien suhtautumisesta kuolemaan. Tämä työ puolustaa siksi paik-

kaansa, ja olen ajatellut laajentaa työtä edelleen aina julkaisuksi asti, sillä tämänkaltaiselle eri uskontojen käytäntöjen esittelylle voisi olla tarvetta esimerkiksi hautausalalla.

Työni näkökulma on etnografinen tutkimus. Tämän metodin perusajatus on tutkia ihmisen toimintaa ja ihmisyyttä (Metsämuuronen 2008, 215.) Tutkin uskonnollisia menoja, jotka ovat ihmisten laatimia ja ajan saatossa muuttuneita, vaikka joidenkin alkuperä on uskontokuntien tunnustuksen mukaan jumalallinen. Tässä työssä tutkittavat sosiaaliset ilmiöt ovat hautajaismenot ja kuolintekstiilit Suomessa esiintyvissä eri uskontokunnissa. En ole asettanut alkuun mitään erityisiä hypoteeseja, vaan tarkoitukseni on avata aineiston kautta näkymiä eri uskontoihin. Tiedostan oman subjektiivisen viitekehýkseni evankelis-luterilaisena suomalaisena valtaväestön edustajana, mutta olen pyrkinyt objektiivisuuteen kirjoittaessani omasta uskontokunnastani sekä muista uskontokunnista, joiden opinkappaleet eivät ole olleet lainkaan sellaisia, joita voisin kuvitella noudattavani. Olen oppinut joitain uusia asioita myös luterilaisesta tunnustuksellisuudesta ja huomannut, etten allekirjoita kaikkia niitäkään. Kaikkiaan omaani ja muiden uskontokuntiin ja hautajais- ja vainajan vaatetuskulttuuriin tutustuminen on avannut erilaisia näkemyksiä ja ollut erittäin hieno kokemus. Työssäni esittelen myös lyhyesti jokaisesta työhön valitsemastani uskontokunnasta sen historiaa, tunnustuksellisuutta, keskeisiä opinkappaleita ja eettisiä toimintamalleja. Usein vainajan käsitteelyyn, vaatetukseen ja hautajaisiin liittyvä tematiikka kumpuaa juuri näistä asioista.

Kaikkiin aineistosta nouseviin kysymyksiin ei ole yksiselitteisiä vastauksia. Uskonasioista puhuttaessa tämän helposti ymmärtääkin. Uskohan on luottamista siihen, että jokin on tosi ilman tieteellistä perustetta tai omakohtaista kokemusta. Kaikkiin uskontoa koskeviin asioihin ei pitkänkään pohdinnan kautta saa yksiselitteistä vastausta. Aikomukseni on ollut esittää kattavasti eri uskontokunnat sellaisina kuin ne ovat ja jättää niiden arvottaminen tai opinkappaleiden todenperäisyyden miettiminen lukijan vastuulle.

2 VAATETUKSEN JA USKONNOLLISEN PUKEUTUMISEN HISTORIA

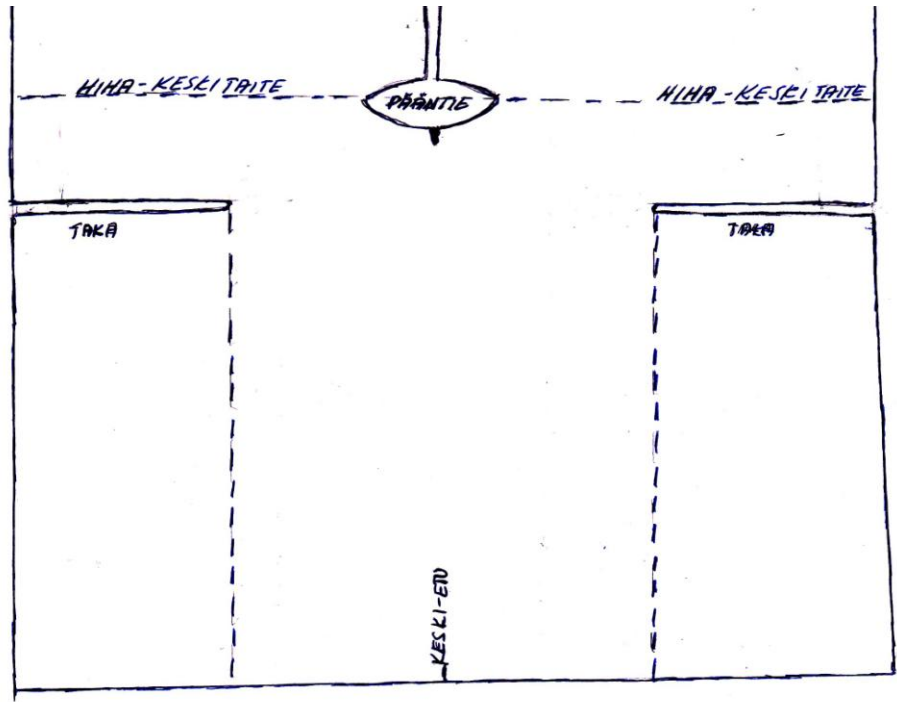
Pukeutumista on kaikki se mitä ihminen on käyttänyt ulkomuotonsa peittämiseen ja koristeluun. Polttava aurinko, tuulet, myrskyt ja öiden kylmyys ovat pakottaneet ihmi-

sen turvautumaan vaatteisiin. Varhaisimpiin pukeutumisen muotoihin kuuluu ihon koristelu luonnosta saatavilla väriaineilla, ja luonnosta poimittiin koristeeksi myös monenlaisia eläin- kasvikunnan tuotteita sekä kauniita kiviä. Uskonnot ovat vaikuttaneet merkittävästi kantajiensa tai pienempien ryhmien, muiden muassa papiston pukeutumiseen. Erilaisia seremonioita varten on valmistettu erikoisasuja. Uskomuksiin on perustunut amulettien sekä rituaaliasujen käyttäminen, esimerkiksi kihlasormus, neitsyteen kruunu, Kristuksen monogrammi, aatelisvaakunat sekä surua, viattomuutta ja vallankumousta symboloivat värit. Myös säädyn, yhteiskuntaluokan ja ammatin mukaista sekä säädyllistä pukeutumista on ylläpidetty määräyksin, asetuksin ja laein. Vaatetuksesta on voitu todeta henkilön ikä, aviosuhde sekä naisten, lasten ja nuorten asema sekä sen muuttuminen. Muoti on liittynyt aina myös läheisesti taiteeseen ja arkkitehtuuriin. (Koskimies 1984, 7–8; Kupiainen & Sevänen 1994, 256–259.)

Kulttuuri ilmaisee itseään vertauskuvien, riittien, musiikin, taiteiden ja ulkonäön muutoksien avulla, ja se onkin kansan identiteetti ja tapavelvollisuus. Kulttuurin rakenne muuttuu koko ajan ja se omaksuu uusia elementtejä, joista se muodostaa uusia merkityksellisiä kokonaisuuksia. Vaatetuskin kuuluu kulttuurin tavoin tähän tapahtumaketjuun ottamalla vastaan, sulattamalla tai hylkäämällä alituisen uusia elementtejä sekä ideoita uuden kokonaisuuden löytämiseksi. (Franck 1997, 25; Kupiainen & Sevänen 1994, 256–259.)

Tyypillinen primitiivinen puku on yksinkertainen kuosittamaton poncho, nuttu tai tunika, joita käytetään nykyisinkin kaikissa länsimaisissa kulttuureissa. Sen synnyinmaana pidetään sisä-Aasiaa. Myös viitta on tärkeä vaate, josta on kehitelty useita eri vaatemuunnelmia. Kun viittaan ommellaan hihat, tulee siitä kauhtana, jota muiden muassa japanilaiset käyttävät avonaisena kimonona, jonka turkkilaiset sulkevat vyöllä ja kiinalaiset napeilla. Kaikki perusvaatetyypit ja niiden yhdistelmät esiintyvät rinnakkain kaikissa kulttuureissa, ja monet niistä ovat pienentyneet vähäpätöisiksi vaatekapaleiksi, kuten kietaisuvaatehuiveiksi. (Franck 1997, 131–132.)

Uskontokuntien rituaaleihin liittyy usein jokin erityinen rituaalivaate. Protestanttisilla kristityillä se on kastemekko, katolilaisilla kristityillä ensimmäinen rippipuku. Islamiuskoisilla on erityinen ympärileikkausunivormu. (Franck 1997, 30.) Jokaisessa kulttuurissa kuollutkin koristellaan ja puetaan ennen hautaan panemista tai polttamista käärinliinan tai ihokkaan toimiessa vainajan vaatteena. (Franck 1997, 64.)

Piirros 1. Ihokkaan kaava.

Jos pukeutumisessa olisi kyse vain suojautumiselta ympäristön vaikutuksilta, tulisimme toimeen hyvin vähäisellä vaatemäärällä. Vaatteiden tehtävänä onkin myös aina ollut koristaa meitä ja erottaa meidät toisistamme. Menneisyyden kansallispuvuissa olennaisinta oli osoittaa henkilön kuuluvan tiettyyn sosiaaliseen ryhmään tai heimoon. Kansallispuvu eroaakin muodista siinä, että se edustaa pysyvyyttä. 1800-luvulle saakka oli tarkat normit siitä, millaisia vaatteita kukin sai käyttää. Tällä pidettiin huoli siitä, että yhteiskunnalliset erot ilmenivät ja vakiintuivat myös ulkoisesti. Säännön rikkojaa rankaistiin. (Lehnert 2001, 6.)

Ihmiset oppivat ompelemaan noin 40 000 vuotta sitten. Ensimmäiset vaatteet tehtiin eläinten taljoista, joihin ihmiset kääriytyivät. Taljat lämmittivät, mutta olivat pahan hajuisia sekä epämukavia. Ihmiset ompelivat myöhemmin nahoista housuja ja takkeja. Neulat tehtiin ohuista luun tai sarven palasista. Lankaa näiden vaatteiden ompeluun saatiin eläinten suolista ja nahkasuikaleista (Brooks 1992, 2.)

Suuria muutoksia pukeutumiseen tuli, kun ihminen oppi kuitujen käytön. Alkeellisin välinein kudotut kankaat olivat kapeita ja lyhyitä. Ne kierrettiin vartalon ympäri tai ommeltiin toisiinsa yhdistäen ja voitiin myös kiinnittää vyöllä taikka soljilla. (Brooks 1992, 7.) Kutomaan ihmiset oppivat noin 9 000 vuotta sitten. Ensimmäisissä kangas-

puissa puukehikkoihin ripustettiin lankoja, joiden päässä oli painoja, ja kutoja pujotteli kudelankoja käsin näiden lomitse. Materiaaleina käytettiin lampaanvillaa sekä myös pellavaa. Lankaa voitiin myös värjätä lehdistä, marjoista ja kivistä tehdyillä jauheilla. (Brooks 1992, 3.) Sukat ommeltiin enimmäkseen kankaasta, kunnes 1589 keksittiin sukankudontakone, jolloin myös neulesukat alkoivat yleistyä. Kangassukissa saattoi olla nahkaiset pohjat, jolloin ei tarvittu jalkineita. (Peacock 1990, 222.)

Suomessa vaatteita valmistettiin käsityönä aina 1800-luvun puoliväliin saakka. Ammatikseen vaatteiden valmistusta käsityönä harjoittivat räätälit, ompelijat, modistit, liinavaateompelijat ja koruompelijat. Työ olikin ammattikuntiin kuuluvien mestareiden ja kisällien yksinoikeus. Mikäli joku asiaankuulumaton harjoitti toimintaa, katsottiin sen olevan rangaistava teko. Vain kotiompelu sallittiin, ja niinpä kodeissa ommeltiin, kirjottiin, korjattiin ja kunnostettiin vaatteita. Naisten käsityötaitoa pidettiin välttämättömänä avuna, ja sukkien kutominen aloitettiin jo kymmenvuotiaana. Meneiden aikojen käsityötaitoja voikin vain ihmetellä. Alusasutkin tehtiin huolellisesti ja kauniisti. Ompelukoneiden käyttö Suomessa yleistyi 1860-luvulta lähtien nopeasti, ensin ammattiompelijoille ja sittemmin myös kotikäyttöön. (Kopisto & Sihvo 1996, 54.)

3 KUOLEMAN MYSTEERI

Toistaiseksi maapallolta ei ole löytynyt ainoatakaan esihistoriallista, historiallista tai nykyistä kulttuuria vailla jotakin merkkiä uskonnollisesta ajattelusta tai käyttäytymisestä. Jo Neandertalin ihmisen voidaan arkeologian todistein päätellä uhranneen ja haudanneen kuollessaan. Hänen seuraajansa Cro-Magnonin ihminen ryhtyi maalamaan Euroopan kallioluoliin eläinaiheita, muotoilemaan kivistä Venus-hahmoja ja merkitsemään kiveen näkemyksensä elämän synnystä, jatkuvuudesta, kuolemasta ja kuolemanjälkeisestä elämästä. Pyhät merkit kivessä ovat ihmiskunnan vanhinta kuva-kieltä, joka valaisee esihistoriallisen ihmisen suhdetta kuolemaan eri puolilla maapalloa, Suomessakin. (Pentikäinen 2003, 1281–1282.)

Kuva 1. Ristisymboli Ankh kuvasi muinaisille egyptiläisille ikuista elämää. Yksityiskohta Karnakin temppelistä Luxorista. Kuvannut Essi Liimatainen.

Uskonnon käsite sisältää uskomukset, tunteet, asenteet, menot, tavat tai säännöt, jotka ihminen tuntee tai joita hän noudattaa pitämättä itse välttämättä ajatteluaan tai toimiaan uskontona. Tämä pätee erityisesti kuolemaan. Vaikka sen rituaalit ovat varsin tiukasti kanonisoituja "suurten maailmanuskontojen" (kristinusko, islam, buddhalaisuus, hindulaisuus, sintolaisuus, taolaisuus, kungfutselaisuus ja juutalaisuus) pyhissä teksteissä ja käsikirjoissa, itse kuolemaa koskeviin asenteisiin liittyy silti aina pelkoja ja menoihin kaikkialla kansanomaisia piirteitä ilman uskontojen ennalta sanelemaa dogmaattisuuttakin. Kansanusko näkyy yhä ihmisten mielessä ja menoissa, erityisesti silloin, kun ollaan tekemisissä kuoleman ja siihen liittyvien mysteerien ja sen lopullisuuden asteen määrittelyssä. Kuoleman jälkeiset tapahtumat kun ovat meille nykyihmisillekin edelleen tuntemattomia tieteen harppauksista huolimatta. (Pentikäinen 2003, 1281–1282.)

Huomattavin erikoispiirre nykymaailman suurten uskontojen opeissa on Lähi-idän, Intian ja Kaukoidän kulttuuripiirissä syntyneiden uskontojen opeissa ja menoissa. Lähi-idän valtauskonnoissa, kuten juutalaisuudessa, kristinuskossa ja islamissa, uskotaan maailman ja ihmisen ainutkertaisuuteen. Maailmankuva on lineaarinen, eli sillä on selkeä alku ja loppu. Jumala luo maailman ja myös päättää kaikkivaltiudessaan sen. Kerran synnyttään ja kerran kuollaan. Maailman tuhoutumisesta alkaa niin sanottu

iankaikkisuus. Elämän uskotaan jatkuvan ja ihmisten saavan tuonpuoleisessa paikkan-
sa, joka määräytyy elintapojen ja uskonnollisen hurskauden perusteella. Katolisuus
kehitti opin tuonpuoleiseen kirkastavasta kiirastulesta samoin kuin marttyyriudesta.
Sankarikuoleman pyhittäminen on kansallista kulttia kautta maailman. Marttyyriuden
ihanne on saanut erityisen painoarvon islamilaisen maailman pyhissä sodissa. (Penti-
käinen 2003, 1281–1282.)

Intiassa, Kiinassa ja Japanissa syntyneet uskonnot eivät ole näin ihmiskeskeisiä. Nii-
den maailmankuva on syklinen. Maailmankaikkeus elää vaihteittain kuten ihminenkin,
niin että yksilöllisyys on oikeastaan harha. Ihmisyys on hindulaisen käsityksen mu-
kaan kuin vaateparsi, jota vaihdetaan ihmisen tai eläimen hahmoon karman lain mu-
kaan. Buddhalaisuuden kasaopin mukaan olemus muodostuu erilaisista kasoista, joista
mikään ei ole ihminen. Sekin, että näemme ihmisen, johtuu rajoittuneisuudestamme.
Kun näin yksilöä ei varsinaisesti ole, ihmisen kuolemaa ei pidetä ainutkertaisen totaa-
lisena. Siihen ei kohdistu samanlaista mielenkiintoa kuin Lähi-idässä syntyneissä val-
tauskonnoissa. Sen sijaan mielenkiinto kohdistuu sielun vapautumiseen sielunvaelluk-
sesta (eli jälleensyntymisten kehästä) tai elämänjanon sammumiseen nirvanassa. (Pen-
tikäinen 2003, 1281–1282.)

4 HAUTAUSKULTTUURIN KEHITYS ESIKRISTILLISESSÄ SUOMESSA

Hautauskulttuuri kertoo paitsi hautaajien suhteesta elämän loppumiseen, myös elä-
mästä ja elämänkatsomuksesta sekä kädentaidoista ja taiteesta. Kaikki kuolemaan liit-
tyvät menot ja uskomukset ovat sidoksissa aikaan ja paikkaan. Vanhimpiin hautausta-
poihin liittyviä uskomuksia ja menoja emme voi varmuudella tietää, mutta todisteita
hautajaismenoista on löytynyt, ja niitä on mahdollista tulkita eri tavoin. Hautojen ra-
kennustavoista ja -tyyleistä voidaan päätellä uskonnollisten ulottuvuuksien lisäksi
myös kulttuurien sekoittumista ja ihmisten muuttamista seudulta toiselle. Hautalöydöt
voivat toimia myös todisteina kaupankäynnistä ja elintavoista ajalta, jolloin kirjoitettu-
ja lähteitä ei vielä ollut. (Aaltonen 1992, 7; Pentikäinen 2003, 1281–1282.)

Kun Suomen maantieteellinen alue jääkauden jälkeen muuttui elinkelpoiseksi, täällä
alkoi monivaiheinen kulttuurikehitys. Varhaisimmista hautausmuodoista ei ole säily-
neitä todisteita, mutta luultavasti ajan muiden metsästys- ja keräilykulttuurien tapaan

ruumis on ripustettu puun oksaan tai kätkeyty luolaan tai kivien ja oksien alle. Maahan kätkeminen hautausmuotona on sittemmin levinnyt maahamme. Kivikauden Suomen uskonto on todennäköisesti ollut luonnon, eläinten ja vainajien palvontaa, jossa on esiintynyt myös shamanismia. Vainajia ei kammottu, vaan ne haudattiin usein kylän laitamille tai jopa keskelle. Ilmeisesti vainajat näin liitettiin kyläyhteisöön. Maanpäällisistä hautarakennelmista ei ole säilynyt tietoa, mutta ajalle tyypillistä on ollut punamullan käyttö hautausseremonioissa. Punamulta haudoissa on säilynyt ja on näin antanut nykyihmiselle miettimisen aihetta. Kenties punamullalla vainajan värjääminen on tehnyt hänestä elävemmän näköisen ja heikentänyt kuoleman otetta. Haudoista ei ole säilynyt juuri esineistöä, mutta joitain piikivestä tehtyjä nuolenpäitä ja meripihkakoruja on löydetty haudoista, mikä viittaa uskoon kuolemanjälkeisestä elämästä. (Aaltonen 1992, 8–9.)

Pronssikausi on Suomessa haastava vaihe tutkittavaksi sen vähäisten esinelöytöjen perusteella, mutta hautaustavat ovat muuttuneet kivikaudesta merkittävästi. Niin kutsutut hiidenkiukaat ilmestyvät Suomen alueelle läntisen vaikutuksen seurauksena. Tässä hautaustavassa ruumista ei kaiveta maahan, vaan ruumiin päälle kasataan pyöreä tai suorakaiteenmuotoinen, pitkulaisista kivistä koostuva kasa. Usein vainajan päälle ladottiin litteistä liuskekivistä paasiarkku ennen varsinaista kiviröykkiötä. Mahdollisista puuarkuista ei ole säilyneitä todisteita. Hiidenkiukaan halkaisija on vaihdellut kymmenestä jopa kolmeenkymmeneen metriin. Kasan ulkomuodon ja koon epäillään symboloivan vainajan sosiaalista asemaa yhteisössä. Hiidenkiukaita on tosin purettu esimerkiksi kivinavettojen raaka-aineeksi ja turmeltu löydösten toivossa, joten niiden kaikki muoto- ja kokoseikat eivät välttämättä ole nykyihmisen tiedossa. Aluksi hiidenkiukaat ladottiin aina korkeille paikoille, esimerkiksi kallioille tai soraharjuille. Lisäksi meren läheisyys näyttää olleen usein merkittävä seikka, aivan kuin hautaajat olisivat halunneet altistaa vainajan auringolle ja vedelle kenties jonkin jumalallisen syyn vuoksi. Kuitenkin pronssikauden edetessä tästä tavasta on näytetty luopuneen ja hiidenkiukaat on sijoitettu lähelle asutusta ja tasaisillekin paikoille. Myös vainajan polttohautaus on yleistynyt pronssikaudella mahdollisesti jonkin uuden kulttuurivaikutuksen myötä. Polttohautauksen syiksi on esitetty teorioita auringonpalvonnasta tai kummittelun ehkäisystä. Myös polttohautojen päälle kasattiin hiidenkiuas, vaikka palamisjäännökset saatettiinkin haudata matalalle ennen röykkiön kasaamista. Hautaesineistöä ei poltettu. (Aaltonen 1992, 8–9.)

Rautakaudella varsinaiset hiidenkiukaat vaihtuivat maa-aineksesta ja sekalaisen kookoisista kivistä kasattuihin hautaröykkiöihin tosin hiidenkuasperinne ei vielä kokonaan kadonnut. Röykkiöhautaus oli silti vallitseva malli aina esikristillisen ajan loppuun asti. Kylien yhteyteen alettiin valmistaa erillisiä alueita hautoja varten, kalmistoja. Etelä-Suomessa esiintyi Baltian alueelta peräisin olevia tarhakalmistoja, joissa tarha oli ilmeisesti yhden suvun käyttämä ja tarhat vieri vieressä. Tarhat ladottiin suora-kaiteen muotoisiksi suurilla kivillä. Suomessa on tavattu lyhyen aikaa myös Ruotsista peräisin olevaa polttokuoppahautausta, joissa palamisjäännökset on haudattu savi- tai puuastiaan hiekkakivestä ladotun kehikon sisään. Rautakauden loppupuolella vallitsevaksi hautausmuodoksi muodostui kenttäkalmisto, jossa tasaiselle alueelle ladotaan kivistä kenttä ja vainajien palamisjäännökset sijoitetaan kivien väliin. Rautakauden haudoissa on runsaasti esineistöä, mitä voidaan pitää joko merkinä uskontokäsityksen muutoksista tai elintason noususta. Vainaja haudattiin ilmeisesti parhaimpiinsa pukeutuneena pää pohjoiseen suunnattuna. Ilmeisesti haudalla on uhrattu ja syöty myös jokin eläin hautausmenojen yhteydessä, mistä kertovat hautojen hammaslöydöt. Ilmeisesti haudalla on myös vierailtu usein. (Aaltonen 1992, 9–12.)

4.1 Kuolemaan liittyvät uskomukset ja vainajan käsittely esikristillisessä Suomessa

Esikristillisen Suomen uskonkäsityksiä on säilynyt meidän päiviimme Kalevalan ja muun kansanrunouden sekä 1800-luvun aktiivisen tallennustyön myötä. Kalevala, jonka alkulähteen epäillään olevan rautakaudella tai jopa aikaisemmassa ajassa, esittää kuoleman eräänlaisena elämän vastavoimana. Kuoleman kanssa kamppailu nähdään siinä elämän osana. Lisäksi elävät ja kuolleet ovat aktiivisessa ja jatkuvassa vuorovaihtuksessa. Elämän ja kuoleman raja ei ole suljettu, vaan kuolleet voivat tulla elävien keskuuteen ja toisinpäin. Ihmisen olemuksen nähtiin jatkavan elämäänsä kuolemasta huolimatta. (Aaltonen 1992, 13.)

Muinaissuomalaisten elämässä vainajilla on ollut suuri merkitys, ja heitä voidaan jopa pitää sosiaalisen elämän perustana. Vainajat tuomitsivat ja valvoivat. Vainajiin saattoi myös tukeutua avunpyynnöin, tai heiltä saattoi yrittää kysyä neuvoja. Kuolleiden toivomusten täyttäminen oli myös erittäin tärkeää. Kuolleiden jälkeläisille annettiin usein vainajien nimet, millä haluttiin varmistaa vainajan hyvien ominaisuuksien siirtyminen.

Vainajan uskottiin myös pystyvän poistumaan leposijaltaan, ja siksi vaarallisten vainajien suhteen oli tehtävä varotoimenpiteitä. Jos vainaja oli kuollut poikkeuksellisesti, haudattu riittämättömin menoin tai hän oli ristiriitainen henkilö, oli hän uhka yhteisölle. Nämä sijattomat sielut vaivasivat omaisia ja ilmaisivat tyytymättömyyttään usein kummittelemalla. Vainajat saattoivat myös vahingoittaa eläviä. Ihmisen suhde vainajaan oli ristiriitainen, ja sitä värjivät sekä pelko että kunnioitus. Vainaja saattoi olla paitsi uhka, myös onnen tuoja ja suojelija. Vainajaa oli mahdollista lepytellä erilaisin uhrein. Esikristillisellä ajalla taudit liitettiin usein vainajiin, ja ne nähtiin kostoksi, tyytymättömyyden ilmaukseksi tai kutsuksi Manalaan. Tauteja yritettiin parantaa vainajaan liittyvin loitsuin. (Aaltonen 1992, 13–14.)

Vainajaa saatettiin myös yrittää estää palaamasta. Esihistoriallisen ajan kiviröykkiöt on usein esitetty esteiksi vainajan paluulle. Lisäksi joissain haudoissa on aseita, jotka on rikottu ennen hautaamista, mahdollisesti siksi, ettei vainaja voisi käyttää niitä eläviä vastaan. 1800-luvulla vainajan paluu yritettiin estää esimerkiksi tervaamalla tämän jalkapohjat tai lyömällä rautanaula kynnykseen tai kuolinpaikalle. Vainajan huonekalut saatettiin kaataa tai polttaa. Mikäli vainaja oli noita tai suuri syntinen, metsän eläimiä ilmestyi hautauspaikalle tai hevonen pysähtyi kesken hautajaissaaton. Esineet, jotka olivat yhteydessä vainajaan, saivat kuoleman myötä maagisia ominaisuuksia, joita kutsuttiin väekkäiksi ominaisuuksiksi. Näitä ominaisuuksia voitiin käyttää taikuuksiin, ja niillä saattoi vaikuttaa paitsi omaan menestykseen myös aiheuttaa vahinkoa. (Aaltonen 1992, 14.)

Kuolemaa myös ennustettiin, ja eri alueilla oli omat enteensä lähestyvälle kuolemantapaukselle. Enteet eivät olleet välttämättä ajateltavissa negatiivisesti, koska kuolemaan varautuminen saattoi alkaa hyvissä ajoin. Yleisiä kuolemanenteitä olivat eläinten outo käytös, selittämättömät äänet, puun kuoleminen pihapiirissä tai elohiiri silmän alla. Kuolevan henkilön luona valvominen näyttää olleen tapana koko maassa. Kuolevan ympärillä tuli olla täydellisen hiljaa, kellokin piti pysäyttää. Kuolevan paras makuualusta oli olkipatja, höyhentyyny hidastutti hengenlähtöä. Ikkuna, uuninpelti tai savupirtissä lakeistorvi avattiin sielun helpon ulospääsyn takaamiseksi. Vainajan kuoltua hänen silmänsä piti sulkea heti, jottei hän voinut katsella itselleen seuralaista matkalle. Itkeminen kuolinvuoteella ei ollut sopivaa. Ajalla kuoleman jälkeen ennen hautaamista oli tärkeä merkitys. Silloin vainajan oletettiin kuolevan ja tietävän kaiken ympärillä tapahtuvan. Hänestä tuli puhua pelkkää hyvää. Valvojaiset tuli järjestää,

jottei vainaja päässyt karkuun tai jottei kukaan kajonnut häneen. Vainajan valmistamisessa hautaan on maamme sisällä esiintynyt eroja, mutta koko maassa vainaja pestiin huolellisesti ja puettiin hyviin vaatteisiin, erityisesti kengät olivat tärkeitä. Itä-Suomessa oli tapana laulaa itkuvirsiä, jotka keskittyivät anteeksipyyntöihin ja kiitoksiin. (Aaltonen 1992, 14–15.)

Itä-Suomessa vielä 1900-luvulle tultaessakin vainaja tuli haudata täydelliseen juhla-asuun, mutta Länsi-Suomessa käyttöön otettiin 1800-luvun loppupuolella yksinkertainen, valkoinen kuolinpaita, jossa ei saanut olla solmuja, sillä niiden katsottiin häiritsevän vainajaa tuonpuoleisessa. Vainaja oli saattanut valmistaa paidan itselleen elinaihanaan. Länsi-Suomessa miesvainajan parta ajeltiin huolellisesti, Itä-Suomessa se oli ehdottomasti kielletty. Suvulla tai kylällä oli usein oma ruumislautansa, jolle ruumis sijoitettiin, mikäli arkku ei ollut valmiina. Riihiä ja aittoja tiedetään käytetyn ruumiin säilytykseen. Hautaamista edeltävänä yönä pidettiin ruumiinvalvoijaiset, jolloin vainaja tuotiin sisälle. Nukkuminen ja työnteko valvojaisten aikana oli kielletty. Kahvia juotiin, Länsi-Suomessa juotiin myös alkoholia. Virsiä veisattiin, mutta yöllä vain naiset saivat laulaa. (Aaltonen 1992, 15–16.)

Pakanallinen tapa varustaa vainaja esinein matkalleen säilyi Suomessa koko 1880-luvun, ja vielä 1900-luvullakin sitä tavattiin. Piippu, kampa tai nenäliina saattoivat kuulua henkilökohtaisiin matkavarusteisiin, lapsille annettiin mukaan leluja. Työkaluista erityisesti kirves oli usein hautavarusteissa, ja mukana saattoi olla myös nauvoja. Ruokatavarat vainajan mukana olivat harvinaisia, mutta mikäli vainaja ei eläessään sylkenyt lasiin, voitiin mukaan antaa viinapullo. Naimattomana kuollut saatettiin varustaa tulevia häitä varten hunnulla. Vainajan uskottiin säilyttävän omat luonteenpiirteensä, tapansa ja tottumuksensa kuoleman jälkeenkin, mutta kaikki oli hieman paremmin kuin maanpäällisen vaelluksen aikana. (Aaltonen 1992, 16.)

Ruumisarkun käyttö on ollut tavallista jo esikristillisenä aikana, eikä perinne katkenut kristinuskon myötä, vaikka Jeesusta ei haudattu arkkuun eikä arkun käyttö liittynyt muutenkaan Lähi-idästä peräisin olevien uskontojen perinteeseen. Muinaissuomalaiset mielsivät arkun vainajan kodiksi, joka piti saada valmiiksi mahdollisimman pian vainajan kuoleman jälkeen, jottei vainajan tarvitsisi olla ”kotoa vailla”. Suomensukuisilla kansoilla ja skandinaaveilla on usein käytetty soutuveneeseen muotoista arkkuja, jolla voi ylittää Manalan vedet. Arkkuja kutsuttiin nimellä ruuhi. Kalevalassakin Tuonela sijaitsee veden takana. Itä-Suomessa ruuhi koverrettiin yhdestä puunrungosta. Ruuhien

veisto- ja höylälästut piti kätkeä huolellisesti, sillä ne saattoivat tuottaa vainajan hahmon lastujen löytäjän silmien eteen. Kun ruuhi tuotiin sisälle ja kantajille veisattiin, se varustettiin levittämällä pohjalle pellavaa, liinoja tai tappuraa, jotta vainajan olisi pehmeämpi maata niillä. Pää- ja jalkapuolille asetettiin pienet pielukset. Arkun kylkeen saatettiin myös jättää pieni aukko, josta vainaja saattoi katsella syntysijansa kauksi ilmoja. Tavanomaiset Arkut olivat aluksi yksinkertaisia ja maalaamattomia, mutta 1800-luvulla mustaksi maalatut arkut yleistyivät. Sametti- ja verkaverhoilut yleistyivät 1900-luvulla, mutta lapsen arkku oli aina valkoinen. Arkun pehmikkeiksi asetettiin usein arkun veistossa syntyneet lastut ja/tai olkia. Itä-Suomessa arkussa ei saanut olla nauvoja. Usein vainaja teki itselleen arkun jo eläessään ja sitä käytettiin säilytystilana. Kaupungeissa alkoi kuitenkin yleistyä arkun veiston uskomisesta ammattilaisten haltuun. (Aaltonen 1992, 16–17.)

4.2 Hautajaisten perinteet 1800-luvulla

Hautajaisten viettotavat vaihtelivat vainajan sosiaalisen aseman ja yhteiskunnallisen tilanteen mukaan. Lisäksi Länsi- ja Itä-Suomen hautajaiskäytännöissä oli eroja. Läntisessä kyläyhteisössä hautajaiset olivat hyvin erilaiset riippuen siitä, oliko vainaja talonpoika vai säätyläinen. Sääty-yhteiskunta tunkeutui niin kirkon istumajärjestykseen kuin siihenkin, missä kenenkin tulee surusaatossa kävellä. 1800-luvulle asti kirkko luokitteli hautajaiset neljään eri kategoriaan: julkisiin, hiljaisiin, paheellisiin ja häpeällisiin riippuen vainajan elintavoista ja kuolinsyystä. Julkinen hautaus, joka tunnettiin myös nimellä kunniallinen hautaus, oli sallittu vain kristillistä elämää viettäneille normaaliolosuhteissa kuolleille. Samaan aikaan Itä-Suomessa hautajaisten päähenkilöt olivat esikristilliseen tapaan itkijänaiset, pappi saattoi puuttua kokonaan. Länsi-Suomessa pappi taas oli erityisen tärkeä ja saarnat saattoivat muuttua vainajan elämänsä suulliseksi esittämiseksi lisämaksua vastaan. Katolisen kirkon perinteistä ammennettiin sanoma- eli sielunkellot heti kuolemantapauksen jälkeen sekä kellojen soitto hautajaisten alkaessa, siunauksen aikana ja hautajaissaaton poistuessa kirkosta. Jopa hautajaisten jälkeen saatettiin soittaa kelloja. (Aaltonen 1992, 17–20). Ennen arkkujen sijaan vainaja saatettiin saattaa hautaan myös ruumispaareilla, joita on säilynyt nykypäiväänkin. Paareihin oli tapana kirjoittaa jokin naseva aforismi kuolemasta tai elämän yllättävästä lopusta. Tyrvään vanhan kirkon paareissa lukee: ”tänään minä,

huomenna sinut hautaan kannetaan”. Eräissä toisissa paareissa taas lukee ”Kyllä perässä niin tulette, vielä pikemmin ko luulette”. (Aaltonen 2005, 56).

Kun Länsi-Suomessa hautajaiset olivat perhetapahtuma, johon ei toivottu kutsumattomia vieraita, Itä-Suomessa hautajaiset kuuluivat koko yhteisölle. Molempiin hautajaismuotoihin kuului kuitenkin runsas ateriointi. Tämän vuoksi surutaloon jo edellisenä päivänä saapunut saattoväki ei koskaan tullut paikalle tyhjin käsin, vaan ruokatarvikkeita mukanaan. Juhlan kunniaksi yleensä myös teurastettiin jokin surutalon kotitalouseläimistä. Joitain ruokalajeja valmisteltiin ainoastaan hautajaisiin, kuten esimerkiksi ruumisrokkaa tai eroajaisvelliä. Länsi-Suomessa kestituksen muuttuminen juoppoteluksi oli yleistä, vaikka kirkko yrittikin tapaa kitkeä. Itä-Suomessa itkuvirsiä lauloivat naisomaiset tai -naapurit. Länsi-Suomessa tunteidenilmaisu oli hillitympää, mutta ruumisvirsiä laulettiin ruumiinvalvojisissa ja hautaustoimituksen edetessä. Surutalo ja/tai -piha koristeltiin kuusen- ja katajanhauvilla. Säätyläisillä oli tapana verhoata kuolinhuone tai koko surutalo mustalla ja valkoisella kankaalla, jotta peilit ja muut heijastavat esineet peittyisivät. Joskus kirkko joutui huomauttamaan säätyläisiä ylenpalttisuudesta ja niin surutalon verhoaminen muuttui ajan kuluessa mustaksi surupuvuksi mustine harsopäähineineen sekä surunauhoiksi. (Aaltonen 1992, 20.)

Esikristilliseltä ajalta on peräisin vielä 1900-luvullakin käytetty tapa tehdä vainajalle karsikko. Tapa tunnettiin sekä Itä- että Länsi-Suomen kulttuuripiireissä. Karsikko tehtiin ruumiin kuljetusreitillä varrelle ilmeisesti estämään kummittelu tai vain yksinkertaisesti jättämään vainajasta vielä jokin muisto. Mikäli vainaja halusi päästä kummittelemaan omaisilleen, hän ei päässyt karsikkoa lähemmäs surutaloa. Karsikko saattoi olla puunrunkoon, kiveen tai talon seinille tehtyjä merkkejä, Vuosilukuja ja symboleja. Merkit saattoivat kertoa vainajan kuolinpäivän, sosiaalisen aseman ja lapsien lukumäärän. Mikäli karsikko tehtiin petäjään, sen alaoksat piti karsia tai ainakin latva katkaista. Karsikkoon voitiin kiinnittää myös laudankappale, pala ruumisarkkua tai jokin vainajalle kuulunut vaatekappale. Karsikon teon aikana tuli levähtää ja saatettiin myös nauttia ryyppyjä. Kirkko halusi kitkeä karsikkojen tekemisen, mutta ei siinä täysin onnistunut. Karsikkoja voitiin tehdä myös osana hääperinnettä. (Aaltonen 1992, 20–22.)

4.3 Hautausmaiden kehitys nykymuotoonsa

Ensimmäisenä merkinä kristinuskon tulosta suomeen pidetään polttohautauksen loppumista ja hautalöytöjen merkittävää vähenemistä. Ruumishautaukset alkoivat yleistyä ja noin 1000-luvulta eteenpäin haudoista saatettiin tavata krusifiksi tai jokin muu kristillisyyteen viittaava esine. Vainaja ei myöskään enää levännyt pohjois-etelä suunnassa pää pohjoiseen päin, vaan kristillisen tavan mukaan itä-länsisuunnassa pää länteen päin. Pakanuuden ajan tavat ja perinteet jäivät silti elämään, eikä kirkko pyrkinytkään kitkemään niitä kaikkia vaan antamaan niille uuden, kristillisen sisällön. Vanhoista pakanakalmistoista tehtiin kristillisiä pystyttämällä sinne risti tai kirkko. Pakanalliset juhlapäivät korvattiin pyhimysten muistopäivillä, mutta pakanalliset vainajan muistajaiset ja muut tavat säilyivät kristillisen kuoren alla. Ennen kirkkomaahautauksen muotoutumista välttämättömäksi vainajat haudattiin ympäri Suomen saarissa ja joen törmillä sijaitseviin perhekalmistoihin, jotka olivat sekä elävien että kuolneiden tärkeitä kohtaamispaikkoja. (Aaltonen 1992, 23–25.)

Kirkkomaahautaus tuli Suomeen luterilaisuuden mukana ja se muutettiin pakolliseksi kaikille 1700-luvulla. Tähän aikaan kehittyi myös tilapäishautaus paikkakunnilla, jotka sijaitsivat kaukana kirkkomaasta tai mikäli esimerkiksi ankara talvi esti ruumiin kuljettamisen. Talviaikaan ruumista kuljetettiin reellä ja kesäisin veneellä. Väliaikaiset haudat kaivettiin ennen routaa tai ne saattoivat sijaita paikallisessa kirkossa niin sanottuina luukamareina. Varsinainen hautaus suoritettiin viimein kevään tullessa usein yhteishautauksena, jossa vainajat saattoivat päätyä samaan hautaan, jotkut jopa samoihin arkkuihin. Tilapäishautaus oli Pohjois-Suomessa voimissaan aina 1900-luvun puolelle asti, vaikka se kiellettiin vuonna 1879. Lopullisesti väliaikaishautaus Suomessa päättyi 2. maailmansodan jälkeen, kun tieverkosto oli kehittynyt niin kattavaksi, että vainajan kuljetus oli mahdollista ympäri vuoden. (Aaltonen 1992, 24–26.)

Kirkon lattian alle hautaaminen oli tapana kristillisen ajan alkuvuosisatoina. Hautapaikka oli usein suvun omistuksessa ja arvokkaimmat paikat sijaitsivat mahdollisimman lähellä alttaria, jonne haudattiin papit ja silmäätekevät. Kirkon lattian alle saatettiin rakentaa hautaholveja ja -kammioita. Kirkkoon hautaaminen kiellettiin jo 1700-luvulla, mutta lopullinen kiello astui voimaan vuonna 1822 terveydellisistä ja hygieenisistä syistä. Tämän jälkeen hautaus siirtyi kirkon ympärille kirkkotarhaan, missä sielläkin paikkojen arvossa oli eroja. Parhaat paikat sijaitsivat mahdollisimman lähellä kirkkoa, räystäään alla. Itä-länsi suuntaiset paikat olivat kristillisen tavan mukaan hy-

viä, pohjois-eteläpaikat oli varattu rikollisille, itsemurhan tehneille ja kastamattomille lapsille. Kirkkotarhan aidan ulkopuolelle haudattiin mestatut. (Aaltonen 1992, 27.)

Erilliset hautausmaat asutuksen ulkopuolella yleistyivät 1800-luvulla. Pääsytitä tähän kehitykseen olivat suuret katovuodet, tautiepidemiat ja yksinkertaisesti kirkkomaan täyttyminen. Todennäköisesti Suomen ensimmäinen erillinen hautausmaa perustettiin Porvooseen vuonna 1789. Ensimmäinen kappeli hautausmaan yhteyteen rakennettiin 1800-luvun lopulla, mikä aloitti kehityksen, jossa hautajaiset irtautuivat muusta jumalanpalveluselämästä. Ensin hautausmaiden hoito oli puutteellista, sillä siitä vastasivat ainoastaan omaiset. Karjan laiduntaminen hautausmaalla kiellettiin vasta vuonna 1929. Hautausmaat alettiin myös jakaa erihintaisiksi paikoiksi. Hautausmaita alettiin myös ojittaa ja muuttaa puistomaisemmiksi istutuksilla. 1900-luvulla päättyi hautapaikkojen eriarvoistaminen ja haudat piti alkaa täyttää järjestyksessä. Usein pohjoinen oli ainoa ilmansuunta, johon hautausmaata jatkettiin eikä moni halunnut tulla haudatuksi sinne, sillä vanhat uskomukset elivät tiukassa. Kansalaissodan aikana valkoiset haudattiin usein kappelin lähelle ja punaiset jonnekin hautausmaan perimmäiseen nurkkaan, joskus jopa muurien ulkopuolelle. Hautausmaan pohjoiskulma saattoi olla myös tunnustuksettomien hautojen sijaintipaikka. (Aaltonen 1992, 23–28.)

Hautaus toiminta alkoi saada liiketoimintamaisia muotoja. Suomen ensimmäinen yhä toiminnassa oleva hautaus toimisto on vuonna 1880 perustettu Kainulaisen kukka-kauppa ja hautaus toimisto Joensuussa. Hautausalan liikkeet olivat aluksi ruumisarkku- ja valmistavien puuseppien liikkeitä, jotka alkoivat vähitellen tarjota myös muita hautausalan palveluja. Arkkulaudat haettiin paikalliselta sahalta aluksi hevospelillä. Kalleimmat arkut alettiin somistaa hapsutetulla ”rimsunauhalla”. Sota-aikana liima loppui ja arkkujen tekijä joutui valmistamaan liiman itse. Autojen yleistyessä myös hautaus toimistot hankkivat omat autonsa kuljetustehtäviin. Suomessa on hautaus toimistoille ollut erityisen leimallista toimiston pysyminen saman suvun omistuksessa vuosikymmeniä. (Aaltonen 1992, 39–43.)

Hautausmaiden hoito muodostui kulttuuritehtäväksi ja hautausmaa paikalliseksi nähtävyydeksi vasta 1930-luvulla. Hautausmaat alkoivat muuttua samannäköisiksi paikkakunnasta riippumatta. ”Jumalan puistot” pyrittiin ruohikon käytöllä tekemään helpohoitoisemmiksi ja myös hautamuistomerkin koko alettiin määrittää tarkasti. Itäisen Suomen kulttuuripiirissä kehitys ei kulkenut tähän suuntaan, vaan haudat pysyivät sukukalmistoina luonnonkauniilla paikalla. Hautausmaiden luonnon tilaan jättäminen

oli tärkeää ja lahoavat muistomerkit jätettiin paikoilleen eikä hautausmaata muutettiin juuri hoidettu. Uskonvapauslain tultua voimaan vuonna 1923 Suomeen alettiin perustaa myös muiden kuin kahden valtauskonnon hautausmaita. (Aaltonen 1992, 26–28.)

1800-luvun lopulla heräsi uudelleen kiinnostus polttohautausta kohtaan ja Suomeen syntyikin asiaa ajava liike. Kirkko kuitenkin vastusti voimakkaasti polttohautausta. Ensimmäinen nykyaikaisesti Suomessa polttohaudattu henkilö tuhkattiin vuonna 1926. Aluksi tuhkaus oli ruotsinkielisen sivistyneistön tapa, mutta se levisi hitaasti myös muiden suomalaisten keskuuteen. Nykyisin luterilainen kirkko hyväksyy tuhkausten, vuonna 1990 siitä tuli tasavertainen hautausmuoto arkkuhautauksen kanssa. Tuhkauksen yleistyminen on tuonut Suomeen uurna- ja muistolehtoja sekä kolumbarioita. Tuhkan saa myös sirotella sille osoitettuun paikkaan tai lääninhallituksen luvalla myös esimerkiksi mereen. (Aaltonen 1992, 28–29.)

4.4 Hautamuistomerkkien kehitys

Hautamuistomerkit kertovat aikansa kauneuskäsityksestä. Nykyisenkaltainen hautamuistomerkki ei kuitenkaan ole kovin vanha tapa. Varsinaiset hautamuistomerkit syntyivät kirkkotarhahautauksen myötä. Ensin hautakivi asetettiin maahan lappeelleen ja vain merkkihenkilöiden kiviin kaiverrettiin tietoja. Laakakivi vaihtui kuitenkin pystykiveksi varsin nopeasti ja tietojen kaivertaminen kiviin yleistyi. Hautakivien muoto on vaihdellut ajan arkkitehtuurin mukaan. Vanhimmat hautamuistomerkit ovat luultavasti olleet puisia, eikä niitä näin ollen ole säilynyt. 1800-luvun puisia muistomerkkejä tavataan silti yleisesti. Yleinen kansanomainen muistomerkki oli hautalauta, joka maalattiin valkoiseksi ja varustettiin tekstein. Valurautaisia hautamuistomerkkejä alkoi saapua Suomeen 1830-luvulla saksalaisen mallin mukaisesti. Ne olivat suosittuja 1900-luvun alkuvuosiin asti. Ne olivat usein hyvin koristeellisia ja koristetyypit ja -muodot vaihtelivat vuosikymmenittäin. (Aaltonen 1992, 29–32).

Hautamuistomerkit tehtiin usein joka suunnasta katseltaviksi ja takapuolelle sommiteltiin usein jokin raamatunlause tai esimerkiksi psalmi. Ne saattoivat olla myös vainajaan suuremmin liittyviä sanontoja. 1800-luvulla yleistyi myös tapa kertoa vainajan elämäntyöstä hautamuistomerkin välityksellä. Seppä saattoi saada muistomerkkiinsä

alasimen tai nimen yläpuolelle kirjoitettiin sana ”seppä”. Myös kuoleman symboleja käytettiin. Viikatteet ja pääkallot ovat hautamuistomerkeissä harvinaisia, mutta myös katkennut puu ja viljantähkä symboloivat kuolemaa. Myös iankaikkista elämää symboloivia kuvioita saattoi esiintyä. Risti vakiintui pääasialliseksi hautakuvioksi 1900-luvulla. Hautakivien sarjavalmistus alkoi Suomessa 1800-luvulla, jolloin vainajan henkilökohtaisuus kivessä väheni. Hautakivimallit tulivat Suomeen Euroopasta ja toivat mukanaan myös uuden trendin, jonka mukaisesti hautakivet alettiin kääntää pystysuuntaisista vaakasuuntaisiksi. (Aaltonen 1992, 29–32.)

Kuva 2. Puinen 1800-luvun hautamuistomerkki sekä valurautainen risti 1800-luvulta.

Kuva 3. Koristeellinen 1800-luvun valurautaristi. Kuvattu Peurasaaren hautausmaalla Kemissä. Kuvannut Essi Liimatainen.

4.5 Sankarihautaus

Sodassa kuoleminen isäntää tai isänmaata puolustaessa on kautta historian kuulunut kunniakkaimpiin tapoihin kuolla ja siten ansainnut myös erityiset hautajaiset. Jo Antiikin ajan Roomassa valtakunnan puolesta kuolleet saivat erityiset hautajaiset. Keski-ajan kristityssä Euroopassa sodassa kuolleen ruumiin siunaus oli erityisen keskeisessä osassa. Myöhemmin renessanssin aikana elvytettiin roomalaisperäisiä sankarihautauskäytäntöjä, ja muun muassa kunnialaukausten ampuminen muodostui tavaksi.

Useimmiten sotilaan hautapaikaksi jäi se kenttä, jolla hän oli menehtynyt, ja sotilain vainajien järjestelmällinen kuljetus kotiin yleistyi vasta 1. maailmansodassa. Vainupseerit kuljetettiin pois taistelukentältä ja haudattiin omiin sukuhautoihinsa sotilaallisin tunnuksin. Suomessa ensimmäinen tieto kaatuneiden hautaamisesta on peräisin Nuijasodan ajalta, jolloin kaatuneet kapinalliset haudattiin joukkohautaan taistelukentän laidalle, sillä kirkkomaahan ei kapinallisilla asiaa ollut. Myös isovihan aikana talvella 1714 kaatuneet noin kaksi tuhatta sotilasta jäivät taistelukentän reunaan haudattaviksi. Korkea-arvoisimmat vainajat etsittiin ja kuljetettiin pois. Tuntemattomat nostonmiehet jäivät paikallisten haudattaviksi. Suomen sodassa vuonna 1808 haudattiin joitain rivimiehiäkin, mutta suurin osa talvella kuolleista jäi kentälle. (Poteri 2009, 19–21.)

Kuva 4. Vuonna 1918 kaatuneiden punaisten muistomerkki Peurasaaren hautausmaalla Kemissä. Kuvannut Essi Liimatainen.

Sekä Ruotsin että Venäjän vallan aikana sotilashautauksille on ollut oma laissa säädetty muotonsa kunnialaukauksineen ja paraateineen. Rivimiehen hautapaikka on ollut joukkohauta, korkea-arvoisimmat vainajat kuljetettiin kotiseuduilleen. Sankarihautauskäytäntö vakiintui nykyiselleen kansalaissodan jälkeen. Porilaisten marssi ja virsi: ”Sun haltuus rakas isäni” ovat kuuluneet perinteisesti sankarihautauksen yhteyteen. Ruumisarkut ovat olleet perinteisesti mustia. Sankarihautoista on käytetty Suomessa nimitystä veljeshauta. Suomessa julkisen vallan hoitamia sankarihautoja ovat nykyään sisällissodassa molempien sodan osapuolien haudat kuin myös talvisodassa, jatkosodassa ja Lapin sodassa kuolleiden suomalaisten haudat. Toisen maailmansodan jälkeen sisällissodan hävinneiden punaisten puolella kaatuneita alettiin haudata yleisille hautausmaille, joilla jo voittaneiden valkoisten sankarihautat sijaitsivat. Se, että Suomen sankarihautat sijaitsevat yleisten hautausmaiden yhteydessä vainajien kotipaikkakunnilla, johtuu sisällissodan aikaisesta tavasta lähettää vainajat haudattavaksi kotiseudulle, mikä jatkui toisen maailmansodankin aikana. (Poteri 2009, 25–27.)

Kotiseudun multiin toimittamisesta toisen maailmansodan aikana vastasivat Lotat, jotka pesivät ruumiit, sitoivat haavat ja pyrkivät tekemään ruhjoutuneestakin ruumiista mahdollisimman siistin näköisen. Tästä periaatteesta jouduttiin kuitenkin ajan myötä luopumaan, kun ruumiita oli kasoittain ja ruumishuoltajia vain kaksi. Joskus vainajasta ei jäänyt juuri haudattavaa ja arkkuun jouduttiin kiinnittämään pyyntö, ettei sitä avattaisi. (Lagerbohm 2010, 150–151.)

5 PERUSTIETOA LUTERILAISUUDESTA SEKÄ VAINAJAN KÄSITTELYSTÄ JA HAUTAJAISMENOISTA

Keskiajan lopulla Uuden ajan kynnyksellä Länsi-Euroopassa alkoi ilmetä voimistuvaa kritiikkiä katolisen kirkon käytäntöjä kohtaan. Arvostelua aiheuttivat muun muassa paavin hovin korruptoituminen sekä anekauskauppa. Kritiikille loi myös pohjaa humanismi ja sen mukana tullut ajattelu paluusta länsieurooppalaisen kulttuurin alkuperäisille lähteille. Raamatuntutkimuksessa tämä tarkoitti paluuta alkukielisiin raamatunteksteihin. Kun tätä alettiin harrastaa, huomattiin, että latinankielisen Raamatun version ja alkukielisten tekstien välillä oli eroja. Teologisia korjauksia oli monien mielestä tarpeen tehdä, jolloin syntyivät protestanttisen kirkon suuntaukset. Luterilainen suuntaus, joka kantaa perustajansa Martti Lutherin nimeä, on saanut eniten jalansijaa Keski- ja Pohjois-Euroopassa sekä Pohjois-Amerikassa. Luther itse ei tosin halunnut suuntauksen kantavan omaa nimeään. Luterilaisuuden merkittävin ero katolilaisuuteen on Raamatun arvovallan painottaminen suhteessa kirkkoon ja Jumalan roolin painottaminen yksilön pelastumisen suhteen. Luterilaiset ovat poistaneet katolisen kirkon perinteestä ne kohdat, joita pitävät Raamatun vastaisina. (Ryökäs 2005, 151–152.)

Martti Luther (1483–1546) oli merkittävä vaikuttaja uskonpuhdistuksen käynnistymisessä. Luther syntyi kuparisulaton omistajan perheeseen ja oli koulussa tunnollinen oppilas. Vuonna 1501 hän pääsi yliopistoon ja valmistui vuonna 1505 oikeustieteen maisteriksi. Samana vuonna hänen elämänsä muuttui voimakkaassa ukkosmyrskyssä. Luther lupasi ryhtyä munkiksi, jos selviäisi myrskystä hengissä. Luostarissa ollessaan hän koetti kamppailla ahdistuksensa kanssa ja etsiä armollista Jumalaa. Vuonna 1513 Luther otti vastaan eksegetiikan (raamatuntutkimus) professuurin Wittenbergissä, jossa hän perehtyi innolla Raamatun alkukielisiin teksteihin. Opettaessaan roomalaiskirjettä, ensimmäisen luvun 17. jae ”Uskosta vanhurskas saa elää” pysäytti hänet. Kyse ei ollutkaan aneista tai teoista, vaan vain uskosta. Tämä auttoi häntä oivaltamaan, että pelastus on Jumalan teko ja tapahtuu yksin armosta, yksin Kristuksen tähden. Tämä Lutherin havainto johti hänen kritiikkiinsä katolisen kirkon anekauskappaa kohtaan. Aneilla ostettiin helpotusta kuolemaa seuraavaan kiirastulivaiheeseen. Luther naulasi 95 anekauskappaa vastustavaa teesiä Wittenbergin linnakirkon oveen vuonna 1517. Luther sai aikaan keskustelua ja arvostelua, jolloin katolinen kirkko julisti hänet pannaan

ja myöhemmin lainsuojattomaksi. Luther päätyi Wartburgin linnaan ystäviensä avustuksella. Siellä ollessaan hän uppoutui Raamatun uudelleenkääntämiseen ja hänen kreikankielestä kääntämänsä uusi testamentti ilmestyi vuonna 1522. Juuri kehitetty kirjapainotaito mahdollisti hänen tekstinsä leviämisen ja palattuaan linnasta Wittenbergiin Luther löysi itsensä kapinallisjohtajasta lainsuojattoman sijaan. Kapinat jatkuivat useita vuosia laimentuen vähitellen kirkon uudistusliikkeeksi. Ausburgin valtiopäivillä vuonna 1530 syntyi Ausburgin tunnustus, jossa useat ruhtinaskunnat siirtyivät noudattamaan uutta opinkappaletta. (Ryökäs 2005, 153–155.)

Luterilaisuus levisi Saksasta 1500-luvulla myös muualle Keski-Eurooppaan. Skandinaaviasta muodostui jo varsin aikaisessa vaiheessa tärkeä luterilaisuuden alue. Siirtolaisuuden ja 1800-luvun lähetystyön myötä luterilaisuus levisi myös ympäri maailman. Maailmalla merkittävien luterilaisten kirkkojen instituutio on vuonna 1947 perustettu Luterilainen maailmankirkko, johon vuonna 2004 kuului jäsenkirkkoja 77 eri maasta. Konservatiivisimmat luterilaiset kirkkokunnat ovat myös järjestäytyneet vuonna 1993 Kansainväliseksi luterilaiseksi neuvostoksi johon kuuluu 30 jäsenkirkkoa ympäri maailmaa. Luterilaisuus on jakautunut lukuisiksi eri liikkeiksi, joista suomessa parhaiten tunnetaan ns. herätysliikkeet kuten lestadiolaisuus, evankelisuus ja herännäisyys (Ryökäs 2005, 180–182.)

Luterilaisen opin perustan muodostavat Raamattu sekä luterilaiset tunnustuskirjat. Luterilaisten tunnustuskirjojen kokoelmaa nimitetään Yksimielisyyden kirjaksi. Tämä opinkappale pitää sisällään varhaisen kirkon kolme ekumeenista uskontunnustusta: Apostolisen, Nikaian ja Athanasioksen uskontunnustuksen sekä Ausburgin tunnustuksen, Ausburgin tunnustuksen puolustuksen, Schmalkaldenin opinkohdat, Lutherin Ison ja Vähän Katekismuksen sekä Yksimielisyyden ohjeen. Ruotsissa ja Suomessa on tunnustuskirjojen vertaisena pidetty myös Upsalan kokouksen päätöstä vuodelta 1593. (Ryökäs 2005, 158–162.)

Luterilaisuudessa voidaan havaita kolme keskeistä opillista linjaa. Niistä ensimmäinen painottaa Raamattua ja sen merkitystä opillisena normina. Toinen taas korostaa Lutherin omaa tuotantoa ja toimintaa. Kolmas linja taas lähtee liikkeelle tunnustuskirjoista ja luterilaisesta identiteetistä. Erilaisista uskonnollisista kehityslinjoista huolimatta Luterilaisille on tyypillistä muutama yhteinen korostus, joka yhdistää likimain kaikkia sen piirissä olevia kuten se, että Luterilaisuus liittyy läntiseen kristinuskon perintee-

seen. Luterilaiset myös sitoutuivat kolmen ekumeenisen uskontunnustuksen myötä jakamattoman kirkon kolminaisuusoppia ja kristologiaa koskeviin näkemyksiin. Luterilaisuus rakentaa ihmiskäsityksensä Augustinuksen varhaiskeskiajalla luomalle perisyntiopille, jonka mukaan kaikki Aadamın jälkeen syntyneet syntyivät synnissä pahan himon hallitsemına ilman luottamusta Jumalaan. Perisynti tuo mukanaan kadotustuomion niille, jotka eivät synny uudestaan kasteen ja pyhän hengen voimasta. (Ryökäs 2005, 164-165.)

Oppi uskonvanhurskaudesta on luterilaisuuden keskeisin. Oppi uskosta vanhurskauttamisesta perustuu Raamatun aseman korostamiseen, ohi kirkollisen perinteen ja siihen liittyvän ansioajattelun. Pelastus tapahtuu yksin armosta ilman henkilön omia tekoja. Luterilaisuus voidaan kiteyttää neljään latinankieliseen iskusanaan. *Sola gratia* (yksin armosta), *Sola fide* (yksin uskosta), *Sola scriptura* (yksin Raamattu) ja *Solus Christus* (yksin Kristus). Tunnustuskirjojen arvo luterilaiselle opille perustuu siihen, että ne ovat Raamatusta johdettuja normeja ja oppeja. (Ryökäs 2005, 168–169.)

Luterilaisille kirkon tehtävät ja määritelmä ovat varsin vapaamieliset. Augsburgin tunnustuksen mukaan Kirkko on pyhien yhteisö, jossa evankeliumi puhtaasti julistetaan ja sakramentit oikein toimitetaan. Kirkon todelliseen ykseyteen riittää siis yksimielisuus evankeliumin opista ja sakramenttien toimittamisesta. Ei ole välttämätöntä, että ihmisten säätämät kirkolliset seremoniat ovat samanlaisia. Kirkko ei jäsenyytensä kautta tuo pelastusta, vain usko tuo. Kirkko on olemassa sananjulistusta ja sakramenttien toimittamista varten. Julistuksen kautta ihmisten uskon oletetaan vahvistuvan. Kirkon tarkoituksen suppeasta määritelmästä johtuen luterilaisuudessa tunnetaan monenlaisia virkakäsityksiä ja hallintomalleja. (Ryökäs 2005, 170.)

Luterilaisuus tunnustaa kaksi sakramenttia: kasteen ja ehtoollisen. Sakramentti ei vaikuta tekona, vaan siinä vaikuttavan sanan kautta. Kaste nähdään samalla kertaa armon lupauksena ja välittäjänä. Kaste poistaa perisyntin syyllisyyden, mutta ei synnin seurausta. Ihminen jää syntiseksi, vaikka on samalla vanhurskas. Kristuksen ruumiin ja veren uskotaan olevan ehtoollisessa todella läsnä sen jälkeen kun ne on konsekroitu eli pyhitetty ehtoollisrukouksen yhteydessä. Tätä Kristuksen todellista, Pyhän Hengen kautta tapahtuvaa läsnäoloa ehtoollisessa kutsutaan nimellä reaalipreesens (*realis praesentia*). Ehtoollisessa on kyse läsnä olevan Jumalan kohtaamisesta. Ehtoollisella muistetaan Jeesuksen ristinkuolemaa ja ylösousemusta ja tullaan osallisiksi niiden

hedelmistä. Sakramenttien toimittamisella on uskovalle ihmiselle suotuisa vaikutus, mutta uskottomalle suoritetut sakramentit vaikuttavat hänessä turmiollisesti. (Ryökäs 2005, 171.)

Suomalaisista noin 89% kuuluu evankelis-luterilaiseen kirkkokuntaan ja 96% suomalaisista haudataan evankelis-luterilaisin menoin. Kirkkoon kuulumatonkin voidaan siunata hautaan, mikäli omaiset eivät katso vainajan vakaumuksen tulleen loukatuksi. Lähes kaikki Suomen hautausmaat kuuluvat luterilaiselle kirkolle, mutta niihin voidaan haudata myös muiden uskontokuntien jäseniä. (Parviainen 1987, 179, 193–194.) Tilastokeskuksen mukaan vuonna 2009 suomessa kuoli 48900 maan kansalaista, joista noin 7000 ei kuulunut uskonnollisiin yhteisöihin. Silti vain noin 2000 henkilöä haudattiin täysin ilman uskonnollisia menoja. (Kansanuutiset 2010.)

Jos henkilö kuolee kotiinsa, on kuoleman todenneen omaisen ilmoitettava asiasta viipymättä poliisille ja lääkärille. Mikäli kuolemantapaus ei tule yllätyksenä, riittää pelkälle vainajaa viimeksi hoitaneelle lääkärille soitto. Jos potilas kuolee sairaalassa, lääkäri ilmoittaa siitä lähiomaisille. Jos vainajan omaiset haluavat vielä nähdä vainajan, siirretään vainaja erilliseen huoneeseen siistittynä ja kammattuna, mahdolliset hammasproteesit laitetaan takaisin suuhun hetkeksi ja korut poistetaan, mikäli muusta ei ole sovittu. Vainajan kädet asetetaan ristiin rinnan päälle. Leuka sidotaan kiinni ja jalat yhteen. Mikäli on tarpeen, vainaja on myös puettu puhtaaseen paitaan ja lakanat vaihdettu. Joskus on tapana laittaa lakanan yläpäähän kolme poikittaista laskosta kuvaamaan isää, poikaa ja pyhää henkeä tai tehdä ristinmuotoinen taitos hiljaiseksi siunaukseksi. lisäksi huoneeseen saatetaan toimittaa kukkia ja Raamattu sekä sytyttää pöydälle kynttilä. Kaiken ylimääräisen tavaran tulee olla siirrettynä pois. Sairaalan henkilökunta tai sairaalanpastori voi olla läsnä ja virsiä voidaan laulaa, rukoilla tai hiljentyä hetki. Lääkäri selvittää kuolinsyyn ja ruumiinavaus toimitetaan, jos se katsotaan tarpeelliseksi. Vainajan omaiset voivat halutessaan osallistua vainajan vaatettamiseen. Lääketieteelliseen avaukseen tarvitaan omaisten suostumus, mutta jos on syytä epäillä rikosta, poliisi määrää ruumiinavauksen ilman omaisten suostumustakin. Vainaja lepää hetken sairaalan ruumishuoneella, kunnes saadaan sovituksi siunaus- ja hautaustoimista ja vainaja siirretään siunauspaikan läheiseen ruumishuoneeseen. (Korpela 2005, 15–19, 42–43; Erämaja 2006, 212–213.)

Kirkkoherranvirastossa voidaan sopia hautaan siunaamisen ajasta ja paikasta sekä siunauksen toimittavasta papista. Mikäli vainaja on eläessään esittänyt toiveita papista

tai hautajaisten ohjelmasta, näitä yleensä noudatetaan vainajan toiveiden toteuttamiseksi. Musiikki valitaan yhdessä kanttorin kanssa. Pappi sopii vainajan läheisten kanssa toimituskeskustelusta, jossa kerrotaan vainajasta persoonallisemman hautajaispuheen aikaansaamiseksi ja sovitaan siunaustilaisuuden etenemisestä. Toimituskeskustelussa voidaan myös rukoilla ja uskoutua hengellisistä asioista. (Korpela 2005, 32–33.)

Kaikilla on Suomessa oikeus tulla haudatuksi asuinkuntansa multiin. Hautapaikka hankitaan kirkkoherranviraston tai seurakunnan hautatoimiston kautta. Hautapaikkaan vaikuttaa, onko kyseessä arkkuhautaus vai tuhkaus. Molemmat hautaustavat ovat kristilliseltä kannalta samantarvoiset. Kaupungeissa tuhkausta suositaan käytännön syistä, sillä arkkuhautaus vaatii enemmän maa-alaa. Arkkuhautauksen ollessa kysymyksessä paikka saattaa määräytyä myös sillä perusteella, haudataanko vainaja yksin vai toimitetaanko niin sanottu syvähautaus, jossa vainajan päälle jää toinen hautapaikka. (Aaltonen 2005, 87.)

Hautaustoimiston kanssa asioidaan yleensä ainakin arkun hankintaan sekä vainajan pukemiseen ja kuljetukseen liittyvissä asioissa, mutta arkun voi myös tilata puusepältä tai jopa valmistaa itse. Itse valmistetussa arkussa on kuitenkin kiinnitettävä erityishuomiota arkun tiivistämiseen. Arkku nähdään usein tärkeäksi, sillä se tavallaan edustaa vainajaa siunaustilaisuudessa ja se valitaankin usein vainajan mukaan. Erähenkinen tai puusepäntaitoinen saatetaan haudata mäntyarkussa ja niin edelleen. (Aaltonen 2005, 93.) Ennen arkut olivat usein mustia symboloiden syntiä, vain lasten arkut olivat valkoisia. Nykyään suurin osa arkuista on valkoisia ja kattava valikoima ulottuu kangaspäällysteisistä jalopuisiin arkkuihin. (Parviainen 1987, 187–188.) Erikoispitkiä ja leveitä arkkuja saa tilaamalla, lastenarkuille on usein erillinen mallisto. Arkkunaulat ovat ristipäiset. Tyhjä risti symboloi Jeesuksen ylösnousemusta ja toivetta myös vainajan ylösnousemuksesta uskonsa kautta. Lisäksi polttohautauksen yhä yleistyessä myös uurnan valinta saattaa olla tarpeellista, uurnan voi myös halutessaan valmistaa itse. Uurna joko haudataan vainajan mukana, asetetaan kolumbaarioon tai käytetään vainajan tuhkan säilytykseen ennen tuhkan sirottelua toisaalle. Arkkujen sisämateriaali on kalleimpia malleja lukuun ottamatta yleensä jonkinlaista keinokuitua, omaisten toivomuksesta materiaali voidaan vaihtaa, myös hautausvaatteita on tarjolla eri materiaaleista ja eri koristeluin varustettuina. Asuun kuuluvat myös valkoiset sukat ja koristeellinen tyyny ja peitto. Mikään ei kuitenkaan estä pukemasta vainajaa hänen

omiin vaatteisiinsa, joko erikseen valittuihin arkkuvaatteisiin tai käyttövaatteisiin. Yhä useammat haluavat vainajan puettavan omiin käyttövaatteisiinsa haluten kunnioittaa vainajan elämää ja persoonallisuutta, vaikka raamatussa mainitaan nimenomaan valkoinen liinamainen kuolinvaate. (Aaltonen 2005, 93; Erämaja 2006, 209.)

Raamatusta esimerkiksi Markuksen evankeliumissa on yksityiskohtainen kuvaus vainajan pukemisesta, joka luultavasti on vaikuttanut kristittyjen ruumisvaatteiden perinteeseen valkeaan väriin. Kun Jeesus kuoli ristille, Joosef Arimatialainen, arvossapidetty neuvoston jäsen meni Pontius Pilatuksen luo pyytämään Jeesuksen ruumista. Kun Pilatus sai sadanpäämieheltä varmistuksen, että juutalaisten kuningas oli todella kuollut, hän suostui Arimatialaisen pyyntöön. Tämän jälkeen Joosef Arimatialainen hankki liinavaateen ja otti Jeesuksen alas ristiltä ja liinavaatteeseen käärittynä asetti Jeesuksen ruumiin itselleen tarkoittamaansa hautakammioon ja vieritytti suuren kiven haudan suulle. Sapatin päätyttyä Maria Magdaleena ja Maria, Jaakobin äiti sekä Salome hankkivat hyväntuoksuisia yrttejä ja viikon ensimmäisenä päivänä saapuvat haudalle aikeenaan voidella Jeesuksen ruumis, mutta he havaitsivat haudan olevan tyhjä. Edelleen ylösnoussut Jeesus kuvaillaan valkeaan vaatteeseen pukeutuneeksi. (Mark. 15: 43–46, 16: 1–5.) Siitä, oliko naisilla mukanaan Jeesukselle uusi kuolinvaate valkean, luultavasti vereen tahriintuneen liinavaateen sijaan, ei ole mainintaa.

Nykyään on uudelleen virinnyt myös vanha perinne arkkualban käytöstä. Alba on arkun peittävä liina, kooltaan noin 2,5 m x 1,6 m. Alban voi valmistaa itse tai kysyä hautaustoimistosta valmista albaa. Jos alba valmistetaan itse alba saattaa palvella perinteenä suvun kaikki hautajaiset. Huomattavaa on, että alban kanssa ei voi arkulle asettaa kukkalaitteita, sillä niistä tippuu usein vettä ja siitepölyä. (Aaltonen 2005, 93.)

Hautajaiskukilla on luterilaisille oma symbolinen merkityksensä, sillä ne symboloivat paitsi rakkautta ja kiintymystä vainajaa kohtaan myös ylösnousemuksen puutarhasta. Kukilla, niiden laadulla tai värillä, voidaan myös välittää jokin viesti. Arkun päälle asetetaan useimmiten erillinen arkkulaite, jossa ei ole tervehdystä. Omaiset ja hautajaisvieraat hankkivat itse sopivaksi katsomansa kukkalaitteen ja ne lasketaan usein arkulle pienten runojen tai ajatelmien saattelemana. Arkkua haudalle vietäessä asianomaiset kantavat kukkalaitteet sinne, tosin kukat voidaan asettaa ja viimeiset terveiset jättää vasta haudallakin. Kukka-asetelmat ovat nykyään monenkokoisia ja näköisiä, varsinaiset seppeleet ovat enää usein vain virallisten hautajaisten, veteraanihautajais-

ten ja muistopäivien arvokkaita kukka-asetelmia. Perinteisiä hautajaiskukkia ovat esimerkiksi ruusut, liljat, kallat ja iirikset sekä neilikat. Punainen ja valkoinen ovat suosituimpia värejä, punainen symboloi rakkauden lisäksi elämää ja valkoinen iankaikkisuutta. Usein hauta-asetelmissa tavattu sininen iiris viestittää toivosta ja vaaleanpunainen väri kiitollisuudesta. Kukka-asetelmiin voidaan sitoa nauhat tai kortit, jotka sisältävät jonkin tervehdyksen ja usein myös sen, kuka tervehdyksen on toivottanut. Nauhoihin, jotka sidotaan siten, että toisessa nauhassa on muistoteksti ja toisessa tervehtijöiden nimet, sisältävät myös symboliikkaa ja voivat kantaa esimerkiksi jonkin yhdistyksen tai seuran värejä. (Korpela 2005, 58–62.)

Vainajan hautaan siunaaminen ja hautajaiset ovat luterilaisille kuin pieni jumalanpalvelus, jossa toivotaan ja rukoillaan vainajalle pelastusta uskon kautta. Lisäksi rukoillaan omaisille voimia ja lohdutetaan heitä. Hautaaminen symboloi luterilaisille toivoa ylösnousemuksesta ja Jumalan rakkautta. Hautaan siunaaminen tapahtuu yleensä siunauskappelissa, mikäli sellainen hautausmaan yhteydessä on. Se on myös vaihtoehtoista käytännöllisin, sillä vainajaa voidaan useimmiten säilyttää ennen hautaamista kappelin kylmätiloissa. Mikäli vainajalla oli kuitenkin toive tulla siunatuksi esimerkiksi kotikirkossaan, asia kannattaa ottaa esille. Kirkossa siunaaminen kappelin sijaan saattaa tuntua omaisista mukavammalta, onhan kirkko myös elämän paikka. Lisäksi esimerkiksi runsaasti musiikkia hautajaisiin toivovien kannattaa turvautua kirkon urkuihin, sillä ne ovat usein huomattavasti kappelin vastaavia paremmat. Kirkko siunaa jokaisen jäsenensä hautaan, mikäli vainajan toivetta muusta ei ole esitetty. Myös omaiset saattavat toivoa uskontokuntiin kuulumattomallekin hautaan siunausta ellei vainajan vakaumus tiedettävästi sitä vastustanut. Kirkollinen hautaan siunaaminen on seurakuntalaisille ilmaista, kirkkoon kuulumattomilta voidaan silti veloittaa maksu esimerkiksi kappelitilojen käytöstä. (Korpela 2005, 65–67.) Kirkollisesti voidaan siunata myös kuolleina syntyneet lapset, tuhkatut ja poissaolevat kuolleiksi julistetut. (Aaltonen 2005, 114–115.)

Siunausaika on varattu niin, että kaikki toimet ehditään suorittaa ennen mahdollisten seuraavien hautajaisten alkamista. Ennen hautajaisia omaisilla on myös mahdollisuus vielä katsoa vainajaa, tämän voi suorittaa viimeistään noin puoli tuntia ennen siunauksen alkua suntion avustaessa. Ennen hautajaisten alkua vahtimestari tuo arkun korokkeella eli katafalkilla alttarin edustalle sille varatulle paikalle. Kynttilät sytytetään alttarille raamatun molemmille puolille tai erityisiin telineisiin, pääsiäisaikaan voidaan

sytyttää vielä ylimääräinen pääsiäiskynttilä muistuttamaan pääsiäisen ihmeestä ja ylösnousemuksesta. Mahdollinen Suomen lippu tulee tilaisuudessa sijoittaa kuorin vasemmalle sivustalle ja mahdolliset järjestöliput oikealle puolelle. Mikäli liput tuodaan kirkkoon hautajaisten alussa, Suomen lippu tuodaan sisään ensin molemmilla puolillaan airut. (Aaltonen 2005, 122–123.)

Varsinainen hautajaistoimitus voi noudattaa pitkää tai lyhyttä kaavaa omaisten toivomusten mukaan, mutta perinteisesti sanajumalanpalveluksen kaava on käytössä. Ensin tulee johdanto, sitten sana, jota seuraa siunaaminen ja päätös. Tapahtumien väleissä voidaan laulaa virsiä tai muita lauluja tai lausua runoja. Joskus siunaaminen voidaan toimittaa myös hautajaismessuna, jolloin nautitaan myös ehtoollinen. Hautaustoimitus alkaa yleensä musiikille, jota seuraavat papin johdantosanat. Johdantosanoissa on neljä eri vaihtoehtoa, mutta niiden tarkoitus on tiivistää siunaustilanne ja puhutella omaisia. Johdantoon voi liittyä myös yhteinen rippi ja uskontunnustus. Pappi voi esimerkiksi psalmien avulla kertoa menetyksestä ja ihmiselämän hauraudesta, Jumalan pysyvyydestä ja kaipauksesta sekä toivosta. Päivän rukoukselle on niin ikään neljä vaihtoehtoa, joissa turvataan ylösnouseeseen Kristukseen. (Aaltonen 2005, 124–125.)

Varsinainen sanaosio seuraa johdannon jälkeen. Se koostuu yleensä sekä Raamattunosasta että puheesta. Pappi voi lukea koko tekstin tai papin kanssa voi etukäteen sopia myös, että joku omainen toimii lukijana. Tällöin omainen lukee yleensä kirjetekstin eli epistolan ja pappi evankeliumin. Evankeliumin aikana saattoväki nousee seisomaan. Tekstien väliin voidaan sijoittaa vastausmusiikki, jokin virren säe, yksinlaulu tai soitinmusiikkiosio. Tekstinlukua seuraa papin siunauspuhe. Siunauspuheen sijasta voidaan käyttää myös raamattumeditaatiota, johon voidaan valita raamatuntekstejä seuraavista aihepiireistä: katoavaisuus, valmistautuminen kuolemaan, kristityn toivo ja iankaikkinen elämä. (Aaltonen 2005, 125.)

Luterilaisen hautaustoimituksen kolmas osa koostuu siunaamisesta sekä rukouksista, jonka jälkeen voidaan suorittaa myös uskontunnustus saattoväen noustessa seisomaan. Saattoväen seistessä pappi sirottaa hiekkaa kolme kertaa arkun kannen pääpuoleen piirtäen yleensä hiekasta ristinmerkin. Tämän toimituksen yhteydessä pappi lausuu siunaussanat, joita on omaisten valittavissa viisi eri vaihtoehtoa. Yleisin kuuluu: ”(Vainajan nimi) maasta sinä olet tullut, maaksi sinun pitää jälleen tulla. Jeesus Kristus, vapahtajamme, herättää sinut viimeisenä päivänä.” Jos siunaus toimitetaan sisäti-

lojen sijasta haudalla, heittää pappi hiekkaa hautaan lasketun arkun päälle. Siunaussanojen jälkeen voidaan laulaa jokin virsi tai suorittaa muuta hautajaisohjelmaa. Siunaussanojen jälkeen lausutaan esirukous, jossa rukoillaan omaisten ja hautaan siunatun puolesta. Esirukouksista omaisilla on valittavanaan viisitoista vaihtoehtoa, jotka ottavat huomioon myös poikkeuksellisissa olosuhteissa kuolleet ja esimerkiksi itsemurhan tehneet. Esirukousta seuraa yleensä ääneen lausuttu Isä meidän -rukous. Tämän jälkeen pappi lausuu vielä saattoväelle siunaussanat. Tätä seuraa loppumusiikki, jonka jälkeen yleensä aloitetaan kukkalaitteiden asettelu ja tervehdyssanojen luku, ne luetaan omaisiin päin kääntyneinä. (Aaltonen 2005, 125–126.)

Arkkuhautauksessa vainaja kannetaan ulos loppumusiikin soidessa odottavaan autoon tai arkkukärrylle. Kantajia on tavallisesti kuusi ja he kuuluvat yleensä vainajan lähimpiin omaisiin. Naiset voivat toimia kantajina, mutta se on harvinaista. Kantajien puuttuessa lähipiiristä monet hautaustoimistot voivat myös vuokrata kantajia. Ennen kantaminen oli kunniatehtävä, johon vainaja saattoi jo elinaikanaan nimittää parhaiksi katsomansa henkilöt. Joskus kantajat on ollut tapana nimittää antamalla heistä jokaiselle samanlaiset, hopeiset ruokalusikat. Arkku nostetaan ilmaan vetämällä arkkuliinat hartioiden yli. Arkun jäljessä seuraavat omaiset kukkalaitteita kantaen. Leski ja rintaperilliset kulkevat saattajista etummaisina. Arkun edessä vasemmalla kulkee suntio, joka johdattaa saattoväen oikeaan paikkaan. Mahdolliset pappi ja kanttori kulkevat suntion vierellä hänen oikealla puolellaan. Joskus pappi saattaa myös kulkea lesken kanssa. Haudalle saavuttaessa arkku käännetään siten, että vainajan pääpuoli tulee kiveen päin. Joillain hautausmailla vainajan kasvot ovat vanhaan tapaan aina itää kohti, auringon nousun ja viimeisenä päivänä saapuvan Kristuksen suuntaan. (Aaltonen 2005, 127–128.)

Arkku lasketaan rauhallisesti hautaan siten, että liinat vedetään ylös kun toinen puoli kantajista hellittää otteensa. Pappi voi avoimen haudan äärellä vielä lukea raamatusta kohdan, jossa Josef Arimatialainen suorittaa Jeesuksen hautaamisen. Lisäksi voidaan vielä rukoilla. Hauta peitetään yleensä lasikuituisella kannella, joka asetetaan avonaisen haudan päälle. Usein omaiset haluavat vielä heittää kukkia avonaiseen hautaan tai heittävät arkulle hiekkaa tai soraa. Ennen saattoväki peitti koko haudan, nykyisin se on enää harvoin tapana, sillä haudan romahtamista estävä rautaiset rakenteet on nostettava koneellisesti pois ennen haudan umpeen luontia. Sen verran hautaa voidaan kuitenkin täyttää, että arkku ei ole enää näkyvissä. Arkun kansi usein havutetaan mer-

kiksi katoamattomasta elämästä. Havutuksen päälle asetellaan vielä saattoväen kukkalaitteet saatesanojen saattelimina. Lopuksi voidaan vielä veisata virsi, esimerkiksi numero 377. (Aaltonen 2005, 129.)

Nykyään yleistynyt tuhkaaminen tuottaa muutoksia perinteisiin hautajaismenoihin. Tuhkauksessa arkku joko jää kappeliin siunaustilaisuuden päätteeksi tai se kannetaan odottavaan ruumisautoon. Mikäli kukkalaitteita on hankittu, ne voidaan viedä paikalle, jonne urna myöhemmin lasketaan. Uurnan kätkeminen tapahtuu sovittuna aikana, kun vainajan tuhkat on tuotu takaisin seurakunnan kylmätiloihin, jossa niille on usein oma, erillinen hyllynsä. Uurnan kätkeminen on yleensä hiljainen seremonia, johon osallistuu vain osa saattoväestä. Myös omaiset voivat ottaa haltuunsa uurnan, joka voidaan kuitata krematoriosta. Vainajan tuhkien lopullinen sijoituspaikka on usein hankittu hautapaikka, johon myös urna haudataan tai tuhkat voidaan sirotella hautausmaalla sille erikseen määriteltyyn tuhkalehtoon, jossa on yksi yhteinen muistomerkki kaikille sinne sirotelluille tuhille. Hautaan laskettaessa omaiset voivat sulkea haudan kokonaan. (Aaltonen 2005, 130–131.)

Maatava urna saa olla kooltaan enintään läpimitaltaan 30 ja korkeudeltaan 40 cm. Maatuvan uurnan yleisimmät materiaalit ovat puu, polttamaton savi ja pahvi. Uurnan laskutilanteessa voi olla läsnä pappi ja virsi voidaan laulaa tai pitää pieni rukoushetki. Myös niissä tapauksissa, joissa urnaa ei haudata, vaan se sijoitetaan kolumbaarioon, rukoushetki voidaan toimittaa. Mikäli tuhkat päätetään sijoittaa muistolehtoon, ei kukaan omaisista ole paikalla tuhkan hautaushetkellä eikä yksittäisiä hautauksia merkitä mihinkään tai seremonioita pidetä. Vainajan nimi voidaan merkitä laattaan, jolle on yleensä paikka esimerkiksi tuhkalehdon reunamuurissa. Muistolehdossa on myös yhteinen paikka kukille ja kynttilöille. Vainajan tuhkaa ei saa heittää muistolehtoon maan pinnalle niin kuin voisi kuvitella, vaan se tulee kaataa pintaturpeen alle ja peitellä. Tuhka on hienoksi jauhettua palanutta luuta, jauhomaista ainesta, joka muodostuu lietteeksi ellei sitä peitellä. Tuhka voidaan myös sirotella mereen. (Aaltonen 2005, 130–131.)

Hautajaistoimitusta seuraa perinteisesti muistotilaisuus, jonne saattoväki kutsutaan usein haudan äärellä. Muistotilaisuudesta voidaan myös ilmoittaa hautajaisten käsiohjelmassa tai sanomalehden kuolinilmoituksessa. Hautausjärjestelyistä päävastuussa ollut lähiomainen esittää kutsun. Muistotilaisuus voidaan järjestää sille erikseen vuok-

ratussa paikassa, pitopalvelun tai seurakunnan tiloissa tai vainajan tai omaisen kotona. Muistotilaisuuden ohjelmasta ovat pappi ja omaiset sopineet etukäteen keskenään. Muistotilaisuuspaikalla on pöydällä vainajan kuva ja palava kynttilä sekä omaisille saapuneet muistoadressit. Myös ruokapöydät on tapana varustaa valkein pöytäliinoin ja kynttilöin. Muistotilaisuuteen on perinteisesti kuulunut yhdessä ateriointi, joko päivällinen ja kahvitilaisuus tai pelkkä kahvitilaisuus. Vainajan muistojuhla ruokailuneen on ollut tapana jo esikristillisessä Suomessa. Muistotilaisuudessa voidaan ruokailujen välillä laulaa virsiä tai omaiset voivat myös muistella vainajaa lyhyin muistopuhein. Myös muita musiikki ohjelmanumeroita voidaan esittää. Pääosassa on kuitenkin vainajan muistelu. Joku lähiomainen tavallisesti lukee adressit, joista hahmottuu koko häntä muistaneiden joukko, myös he, jotka eivät olleet paikalla hautajaistilaisuudessa. Muistojuhlassa on tavallista, että suurin suru väistyy ja suru vaihtuu kiitokseksi. Siksi myös kiitosvirsi laulaminen on tavallista. Tilaisuuden päätyttyä saattoväki hyvästelee henkilökohtaisesti vainajan lähiomaiset. 1800–1900-luvulla hautajaisista lähtijä on saanut kotiin viemisikseen hautajaiskaramellin tai -rinkelin. (Aaltonen 2005, 130–131.)

Kaikki hautajaisiin liittyvät järjestelyt saattavat olla omaisille hyvin raskaita. Nykyään onkin mahdollista suunnitella ja maksaa omat hautajaisensa jo elinaikanaan Suomen hautaustoimistojen liiton kehittämällä hautaustestamentilla. Näiden testamenttien teko on yleistynyt, usein ihmiset kokevat, että he voivat näin auttaa omaisia surun keskellä ja hoitaa ikäviksikin koetut käytännön asiat pois alta. Ensin laaditaan hautaus suunnitelma, johon kirjataan hautaukseen liittyvät toiveet kukista hautapaikkaan, arkun kantajiin ja lehti-ilmoituksen sävyyn ja arkun väriin. Sopimus voi olla hyvinkin yksityiskohtainen ja käsittää kaiken pöytäliinoista sopivaan kahvipannun sijaintiin. Hautaus suunnitelma ei ole juridisesti sitova, mutta yleensä omaiset haluavat ilman muuta kunnioittaa vainajan viimeistä tahtoa. Ennakkotilaussopimuksessa vainaja tallettaa pankkiin omalla nimellään rahaa sen verran kuin haluaa hautajaisiinsa käyttää. (Rauhan Tervehdys nro 36, 30.10.2010, 10.)

6 PERUSTIETOA ORTODOKSISESTA KIRKKOKUNNASTA SEKÄ VAINAJAN KÄSITTELYSTÄ JA HAUTAJAISMENOISTA

Ortodoksinen kirkko on roomalaiskatolisen kirkon kanssa hyvin vanha kirkkokunta. Sanalla ortodoksi tarkoitetaan “oikein uskova, oikein ylistävä”. Kirkosta voidaan käyttää myös nimitystä kreikkalaiskatollinen sekä pääsiäiskirkko. Jälkimmäinen nimitys tulee siitä, että pääsiäisjuhalla on suuri merkitys ortodokseille. Ortodokseja on eripuolilla maailmaa eri suuntauksissa noin 200 miljoonaa, heitä eniten on Lähi-idässä, Balkanilla ja Itä-Euroopassa. (Isotalo 2000, 218.) Suomessa ortodoksit ovat toinen kansankirkko ja heidän asemansa on erityisen vahva Itä-Suomessa. (Tuomo-Media 2002.)

Kristinusko tuli Suomeen lännestä ja idästä samanaikaisesti 1000-luvun alussa. Ruotsin ja Suomen välille tehty Pähkinäsaaren rauhan vuonna 1323 vakiinnutti idän kirkon asemaa Pohjois-Karjalan ortodoksisen kirkon alueeksi. Valamon luostari Laatokan saarella sai keskeisen osan kirkollisessa elämässä. Kun Suomi liitettiin venäjään, luterilainen kirkko oli Suomen valtionkirkko ja ortodoksit olivat vähemmistö. Venäjän keisari halusi kuitenkin edistää maamme ortodoksien asemaa, koska hän itsekin oli ortodoksi. Idän kirkkokunnasta on tullut suomenkieleen sanoja, joka kertoo uskon aseman vahvistumisesta. Tällaisia sanoja ovat muiden muassa pappi, risti, raamattu ja pakana. (Isotalo 2000, 224.)

Suomen itsenäistyttyä vuonna 1917 ortodoksisen kirkon asemaa ja toimintaa pyrittiin vakiinnuttamaan. Seurakunnat saivat jäsentensä verotusoikeuden ja Suomen ortodoksisesta kirkosta tehtiin Konstantinopolin ekumeenisen patriarkaatin alainen sisäisesti itsenäinen autonominen kirkko. Toinen maailmansota aiheutti suuria muutoksia ortodoksisen kirkon elämään, karjalaiset joutuivat lähtemään pakolaisina kodeistaan, kirkkoja tuhoutui ja kaikki luostarit jäivät rajan taakse.

Ortodoksit asutettiin Suomessa hajalleen Savoan, Keski-Suomeen ja Pohjois-Pohjanmaalle. (Isotalo 2000, 218–224.)

Aluksi uusi luostari sijoitettiin Keiteleelle väliaikaisesti, jonka jälkeen lopullisesti Heinävedelle, jonne rakennettiin Uuden Valamon munkkiluostari sekä Uuden Lintulan nunnaluostari. Suomessa on noin 54 000 ortodoksia ja ortodoksinen kirkko onkin luterilaisen kirkon ohella nykyisin Suomen toinen kansankirkko, sen asema Suomessa perustuukin historialliseen ja kulttuuriseen merkitykseen, ei niinkään kirkkokunnan kokoon. (Isotalo 2000, 218.)

Ortodoksisen kirkon usko ja oppi perustuvat Raamattuun, jota tulkitaan myös uskonnollisen perimätiedon eli tradition avulla. Ortodoksisen kirkon pyhiä toimituksia eli sakramentteja kutsutaan mysteereiksi, salaisuuksiksi, sillä ne ovat muuttumattomia, ainutlaatuisia ja niiden kautta jumala toimii ja vaikuttaa ihmisen elämässä. Sakramentteja on yhteensä seitsemän, kaste, mirhavoitelu, katumus eli rippi, ehtoollinen, avioliittoon vihkiminen, papiksi vihkiminen ja sairaan voitelu. (Isotalo 2000, 219.)

Ortodokseilla on kaksi erityisen pyhitettyä paikkaa, joissa he muistelevat vainajia. Toinen on seurakuntaperheen kokoontumispaikka, kirkko ja toinen on hautausmaa, jossa rakkaiden vainajien hautakumpu on silminnähtävä ja käsin kosketeltava paikka, ja he voivat helposti kohdistaa ajatuksensa poislähteneeseen. Kukkien tuominen haudalle on rakkauden tunnustus ilman sanoja tai niiden kanssa. Ortodokseilla on myös monia kirkollisia perinteitä, vanhassa kirkossaan he päättävät vainajien muistelun sanoihin: ”Ollos iäti muistettu sinä autuuteen kutsuttu veljemme/sisaremme”. Kirkoissa myös sytytetään kynttilä jumalanpalveluksen ajaksi palamaan vainajien pöydälle poislähteneen rakkaan ihmisen muistoksi. (Piiroinen 1984, 123–124.)

Ortodoksien hautajaiskäytännöistä suoritettiin lomakehaastattelu syyskuussa 2010. Haastateltavina olivat diakoni Tapani Mensakoff ja hänen vaimonsa Taina Mensakoff Oulun ortodoksiseurakunnasta.

Haudantakainen elämä on ortodokseille suuri salaisuus, ja mielellään he haluaisivat tietää siitä tarkemmin, mutta Jumala on tahtonut ilmoittaa siitä heille vain hämärin kuvauksin. Kirkon opetuksen mukaan ihmisen ruumiilliseen kuolemaan päättyy hänen kilvoituksensa aika. Ruumis joka on maasta otettu, muuttuu jälleen maaksi, mutta sielu, joka on Jumalasta lähtöisin, palaa jälleen Jumalan luo. (Piiroinen 1984, 122.) Kuolema ja elämä, hauta ja ylösnousemus osoittavat kaikille kirkon jäsenille Kristuksen pelastavan kärsimyksen tien. Kristus tuli maailmaan avatakseen ihmisille mahdollisuuden päästä Jumalan valtakuntaan. (Hakkarainen 2000, 70.)

Kaikissa muistopalveluissa veisataan kontakki: ”Saata, oi Kristus, Sinun palvelijasi sielu lepoon, pyhien joukkoon, missä ei kipua, ei surua, eikä huokauksia, vaan on loppumaton elämä”. (Tarvasaho 1981, 130.)

Ku

va 5. Vilhon hautajaiset. Kuvan omistaa Taina Mensakoff.

Suruviesti kulkeutuu suusta suuhun lähiomaisille ja ystäville, kun joku kuolee. Ennen oli tapana, että saattoväki matkasi viestin saatuaan vainajan kotiin niin kauaksi aikaa, kunnes hänet oli haudattu. Vainajan lähiomaiset menevät vainajan luo, jos hän on esimerkiksi kuollut sairaalassa. Omaiset tuovat paikalle hautausvaatteet ja ottavat yhteyttä vainajan omaan ortodoksiseseen seurakuntaan. Yhteydenotossa sovitaan ruumiinsiunauspäivä ja muut hautaukseen liittyvät käytännön järjestelyt, sillä hautaus tulisi suorittaa kolmen päivän kuluttua kuolemasta, se on jääne Jeesuksen nousemisesta kuolleista kolmantena päivänä. (Tapani ja Taina Mensakoff 2010)

Sukulaiset ja ystävät ensimmäiseen muistopalvelukseen. Muistopalvelus järjestetään vainajan kotona jos hän on siellä kuollut, mutta se voidaan suorittaa myös sairaalassa tai kirkossa. Tilaisuus pidetään vainajan kuolemattoman sielun puolesta, jos paikalla on pappi pidetään pieni litaniapalvelus, mutta vain maallikkojen ollessa luetaan rukouksia rukouskirjasta. Vainajan kuollessa kotona, peitetään tai poistetaan myös talossa olevat peilit, jotta henki ei niistä näkisi itseään ja pöydälle peilin eteen asetetaan juomalasi jossa on juotavaa. (Tapani ja Taina Mensakoff)

Vainaja pestään, sen tekevät lähiomaiset. Vainajan päänympärysidotaan sideharsolla ja silmille asetetaan painot. Vainaja puetaan juhlavaatteisiin. Usein vainaja on eläessään hankkinut sopivan asun, mutta myös omaiset voivat sen tehdä vainajan kuoleman jälkeen. Vaatetukseen kuuluvat: alusvaatteet, päällyspuku, sukat ja yleensä myös ken-

gät. Vainaja nostetaan sänkyyn tai arkkuun kädet ristiin rinnan päälle asetettuina. Ikonit asetetaan vainajan rinnan päälle sekä kaulaan kaularisti, joka ei perinteiden mukaan saa olla hopeaa eikä kultaa. Usein se on kasteristi. Myös tuohukset sytytetään palaamaan. Ortodoksien arkun väriksi suositellaan valkoista, sillä valkoinen symboloi ylösnousemusta. Ruumiinsiunaus tapahtuu arkku avoinna, jolloin ei kannessa saa olla sarranoita, vaan sen tulee olla irrotettavissa. (Ortodoksi 2010.)

Kuva 6. Leo Hedberg arkussaan voitonseppele päässään ja ikoni rinnalle sekä risti kaulaan asianmukaisesti asetettuina. Kuvan omistaa Taina Mensakoff.

Vainajan ylle laskostetaan ohut rukouksin ja ikonikuvin kirjailtu kateliina tai -palttina. Otsaa kiertämään laitetaan vielä paperinauha, "voiton seppel", jossa on teksti: *"Pyhä Jumala, pyhä väkevä, pyhä kuolematon, armahda meitä."* Vainajan rinnalle asetetaan pieni ikoni. Arkkuun voi luonnollisesti asettaa myös kukkia.

Kuva 7. Voiton seppel. Kuvan omistaa Hannele Salmi.

Kuva 8. Ortodoksien katepalttina Valamon luostarista. Kuvan omistaa Hannele Salmi.

Noin viisitoista minuuttia ennen hautajaismenojen alkua vainajan arkku tuodaan kirkkoon, jolloin pappi ja kanttori vastaanottavat hänet. Myös omaiset ovat tuolloin jo paikalla. Arkku asetetaan keskelle kirkkoa siten, että vainajan kasvot ovat alttarille päin. Arkun sivuille asetetaan kynttilänjalat, joihin tuohuksia voidaan sytyttää. Tuohukset jaetaan saattoväelle jo ennen tilaisuuden alkua. Ortodoksisen perinteen mukaan vainaja siunataan arkku avoimena. Tätä ei ole syytä pelätä, vaan ortodoksit haluavat vainajan näin vielä osaksi hautajaisia läheistensä ympäröimäksi. Joskus vainajan kasvot voidaan silti peittää ohuella kasvoliinalla. (Ortodoksi 2010.)

Hautaustoimitus keskittyy rukoiluun vainajan kuolemattoman sielun puolesta. Rukous: ”Saata, Herra, lepoon, nukkuneen palvelijasi sielu” toistetaan tilaisuuden aikana useita kertoja. Toimituksen ajan on tapana seistä, mutta kirkon seinustoilla on penkkejä, mikäli joillain on tarvetta lepuuttaa välillä jalkojaan. Kun pappi suitsuttaa pyhää savua kirkkokansa päin, kumarrellaan Jumalan näkymättömän pyhyiden edessä. (Ortodoksi 2010.)

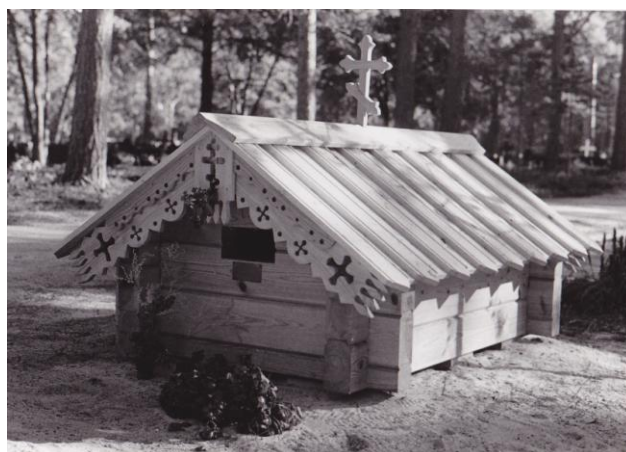
Kuva 9. Diakoni Tapani Mensakoff ja Isä Raimo siunaavat Leo Hedbergin viimeiselle matkalleen. Saattoväki seisoo perinteen mukaisesti. Kuvan om. Taina Mensakoff.

Hautaustoimituksen lopussa on tapana jättää jäähyväiset. Tällöin kynttilät sammuteaan ja jokainen omainen tulee vainajan arkun ääreen vielä katsomaan vainajaa ja rukoilemaan sekä pyytämään tältä anteeksi. Vainajan rinnalla oleva ikoni otetaan käsiin ja sitä suudellaan. Vainaja voidaan hyvästellä tekemällä tämän yläpuolella ristinmerkki tai vaikka vain koskettamalla rakkaan poismenneen poskea. On toivottavaa, että kaikki saattoväkeen kuuluvat jättäisivät jäähyväiset. Eri uskontokuntiin kuuluvat voivat jättää jäähyväiset vain seisomalla avoimen arkun edessä. Kun jäähyväiset on jätetty, pappi siunaa vainajan arkkuun ristinmuotoisesti laitettavalla hiekalla ja lausuu sanat: *"Herran on maa ja kaikki, mitä siinä on, maanpiiri ja ne, jotka siinä asuvat"*. Tämän jälkeen arkku suljetaan. Mikäli kukkalaitteet lasketaan kirkossa, se suoritetaan seuraavaksi. Ortodoksinen kirkko suosittelee kukkalaitteiden muistoteksteiksi kirkon rukouksia. (Ortodoksi 2010.)

Kirkosta poistuttaessa saattoväen edellä kulkee pappi ja hänen jäljessään laulajat. Mikäli vainaja viedään määränpäähensä autolla, pappi ajaa omalla autollaan kulkueen edessä. Vainaja lasketaan hautaan kasvot itään päin. Paratiisin uskotaan sijaitsevan idässä ja sieltä koittaa myös aikanaan ylösnousemuksen aamu. Ennen haudan peittämistä toimitetaan vielä litaniapalvelus. Tämän jälkeen lasketaan kukkalaitteet ja lauletaan vielä kirkkoveisu. Tilaisuuden päättäminen luterilaiseen virteen ei ole ortodoksinen hautauspalveluksen henkeen sopivaa. Pappi ja kanttori tulevat siitä sovittaessa

mukaan yhteiseen muistotilaisuuteen. Kirkossa on tapana muistella vainajaa neljäkymmenen päivän kuluttua kuolemasta. Tällöin toimitetaan haudalla tai kirkossa lyhyt muistopalvelus (panihida) johon omaiset kokoontuvat. Tästä tilaisuudesta voi sopia papin kanssa jo hautajaisten yhteydessä. Muistopalveluksia vainajan sielun puolesta voi pyytää muulloinkin esimerkiksi kuoleman vuosipäivänä, jolloin pappi voi vieraila omaisten kanssa haudalla. Kristityn lähimmäisenrakkauden periaatteen mukaisesti vainajaa muistellaan myös päivittäin henkilökohtaisissa rukouksissa. (Ortodoksi 2010.)

Ortodoksiseen perinteeseen eivät kuulu hautakivet, vaikka nekin ovat yleistyneet. Perinteisesti haudalle laitetaan puinen, metallinen tai kivinen risti. Haudalla voi myös olla pieni grobu, joka on hirsinen, salvostettu ja laudoilla harjakatettu, karjalaisen ja pohjoisvenäläisen perinteen mukainen hautamuistomerkki, pieni maja. (Ortodoksi 2010.)

Kuva 10. Leo Hedbargin grobu Haukiputaan hautausmaalla. Valmistettu vuonna 1995 Valamon luostarissa. Kuvan omistaa Taina Mensakoff.

7 PERUSTIETOA JUUTALAISUUDESTA SEKÄ VAINAJAN KÄSITTELYSTÄ JA HAUTAJAISMENOISTA

Juutalaisuus on maailman ensimmäinen monoteistinen eli yksijumalainen uskonto, ja sen on mahdotonta hyväksyä persoonallista paha Jumalan vastavoimaa tai kristinuskon oppia pyhästä kolminaisuudesta. Heidän tunnuslauseensa on: “Kuule, Israel! Herra, meidän Jumalamme, Herra on yksi.” Juutalaisten pyhä kirja on sama kuin kristitty-

jen vanha testamentti, joskin juutalaiset jakavat sen kolmeen osaan ja käyttävät niistä nimityksiä: Toora, Profeetat ja Kirjoitukset. Juutalaisilla on oma ristinsä, jonka kuu-
della sakaralla on kaikilla oma symbolinen merkityksensä.(Heino 1997, 212). Juuta-
laisia on noin 14 miljoonaa, joista kolme miljoonaa asuu Israelissa ja loput ovat levit-
täytyneet ympäri maailmaa, erityisesti Pohjois-Amerikkaan. Juutalaisen opin mukaan
juutalaisesta äidistä syntynyt lapsi on juutalainen. (Isotalo 2000, 22.)

Juutalaisuuden keskuksi Suomessa muodostui ensin Helsinki, mihin vaikutti Via-
porin alueen varuskunta, jossa asui runsaasti juutalaisia sotilaita ja heidän perheitään.
Juutalaiset saivat vuonna 1918 Suomessa täydet kansalaisoikeudet sekä pääsyn kaik-
kiin virkoihin. 1920- ja 1930 luvuilla Suomessa oli juutalaisia enemmän kuin koskaan
sitä aikaisemmin tai sen jälkeen, lähes 2000 henkeä. Suomeen saapui toisen maail-
mansodan aikaan juutalaispakolaisia noin 500, joista suurin osa jatkoi matkaansa
Ruotsiin tai Yhdysvaltoihin. Juutalaisseurakuntia on Suomessa ollut neljä: Helsingin,
Viipurin ja Turun ja Tampereen seurakunnat. Viipurin seurakunta hajosi Viipurin me-
netyksen myötä, Tampereen seurakunta lopetettiin vuonna 1981 kävijämäärien lasket-
tua ja seurakuntien määrä vakiintui nykyiseen kahteen. (Heino 1997, 212–214.)

Viime vuosina juutalaisten määrä Suomessa on laskenut seurakuntalaisten ikäänty-
essä. Lisäksi vain juutalaisen äidin lapset katsotaan ilman erityisjärjestelyjä juutalaisiksi
ja juutalaisseurakunnan mahdollisiksi jäseniksi, mikä on myös laskenut juutalaisten
määrää. Uskonnollinen elämä on keskittynyt kotisynagogaan, jossa juutalaisten juhla-
pyhien jumalanpalvelukset pidetään. Seurakunnallisia toimia sekä virkoja hoitavat
rabiini, kanttori, teurastaja ja ruokien puhtauden valvoja sekä ympärileikkaukset suo-
rittava lääkäri. Juutalaisilla on myös oma suntio sekä synagogan vanhin. Juutalaisia
hautausmaita on Suomessa useita: Helsingissä niitä on kaksi sekä Turussa, Tampereel-
la, Haminassa, Hämeenlinnassa ja Vaasassa yksi kussakin. Bormarsundin linnoituksen
vanha hautausmaa Ahvenanmaalla on niin ikään juutalainen. (Heino 1997, 212–214.)

Juutalaisen kansan esi-isänä pidetään Abrahamia, joka sai Raamatun mukaan Jumalal-
ta kutsun asettua Kanaanin maahan. Abrahamin pojanpoika Jaakob joutui kuitenkin
pakenemaan nälänhätää Egyptiin. Jaakobin kahdestatoista pojasta syntyivät Israelin
heimot. Nimi “juutalaisuus” juontaa juurensa mahtavimmasta, Juudan heimosta. Juu-
talaiselle uskonnolle antoi kuitenkin muodon Mooses, joka johti kansan Egyptistä
Luvatun maan porteille. Israelilaiset vaelsivat 40 vuotta paimentolaisina ennen kuin

viimein pääsivät luvattuun maahansa (Kanaanin maa, nykyinen Palestiinan alue). Matkan aikana Jumala antoi Moosekselle käskyt eli tooran Siinainvuorella. Tämän katsottiin merkitsevän liiton solmimista Israelin kansan ja Jumalan välillä. (Illman 2004, 142–145.) Tämän liiton merkiksi juutalaiset viettävät sapattia ja ympärileikkaavat poikalapset. (Isotalo 2000, 23–24.) Jumala vahvisti juutalaisten uskoa valittuina näin:

Te olette itse nähneet, mitä tein egyptiläisille ja kuinka olen kotkan siivin kantanut teitä ja tuonut teidät tänne luokseni. Jos te nyt kuuntelette minua ja pidätte minun liittoni, niin te tulette olemaan kansojen joukossa minun oma kansani. Koko maailma on minun, mutta teistä tulee minun pappisvaltakuntani ja pyhä kansani. (2.Moos 19, 4:6.)

Luvattuun maahan päästyään israelilaiset rakennuttivat temppelin Jerusalemiin, josta tuli heidän uskonnollisen maailmansa keskipiste. Israel jakaantui kahteen heimoon, josta pohjoisemman alue tunnettiin nimellä Israel ja eteläisempi Juudea. Molemmat valtakunnat tuhoutuivat ja babylonialaiset hävittivät Jerusalemin. Juutalaiset pakotettiin pakkosiirtolaisuuteen yli viideksi vuosikymmeneksi. Persialainen (nykyisen Turkin alueella) hallitsija Kyyros salli juutalaisten palata luvattuun maahan ja Jerusalemin temppeli rakennettiin uudelleen. Tällä välin roomalaiset olivat valloittaneet Palestiinan alueen. Juutalaisten kapinoiden (esimerkiksi Makkabilaiskapina) ärsyttämät roomalaiset tuhosivat Jerusalemin temppelin uudelleen vuonna 70 jälkeen Kristuksen, eikä temppeliä enää rakennettu uudelleen. Temppeleistä on jäljellä enää läntinen muuri, itkumuuri, joka on juutalaisille kaikkein pyhin paikka. Juutalaisuus muuttui temppelin tuhoutumisen seurauksena. Eläinuhrikultista luovuttiin ja kodit sekä synagogat muuttuivat uskon pääasiallisiksi harjoituspaikoiksi. Rabbeista (oppineet) tuli temppelin papiston korvaajia. Tooran noudattaminen muodostui juutalaisuuden tärkeimmäksi osaksi. Tooralle kirjoitettiin myös kaksi tärkeää selitysteosta, Mishna ja Talmud. (Illman 2004, 151–154.)

Juutalaiset ovat temppelin hävityksen jälkeen asuneet Euroopassa eristettyinä ja hajallaan (diaspora) ja usein vainottuina yhteisöinä. 1700-luvulta alkaen monien Euroopan maiden suhtautuminen juutalaisiin alkoi kuitenkin muuttua suvaitsevammaksi. Juutalaiset saivat samoja kansalaisyhteisöjä muun väestön kanssa. 1800-luvulla heräsi kuitenkin uusi juutalaisvastaisuus eli antisemitismi, joka levitti juutalaisista rodullisia

stereotyyppioita. Juutalaisuudessa puolestaan syntyi omaan juutalaisvaltioon tähtäävä aate eli sionismi, jossa uskottiin vainoista päästävän vasta oman valtion perustamisen myötä. 1890-luvun lopulta lähtien juutalaisia alkoi muuttaa luvattuun maahansa Palestiinaan, joka tuolloin oli turkkilaisten hallinnassa. Adolf Hitlerin noustua valtaan Saksassa antisemitismistä tuli osa valtiollista ideologiaa. Saksassa päätettiin aloittaa juutalaisten järjestelmällinen tuhoaminen. Tuhoamisleireissä murhattiin toisen maailmansodan päättymiseen mennessä noin kuusi miljoonaa juutalaista. Sodan jälkeen YK laati suunnitelman Palestiinan alueen jakamiseksi kahteen itsenäiseen valtioon arabien ja juutalaisten kesken. Israelin valtio perustettiin vuonna 1948. Palestiinan alueen nykyaikaan asti ulottuvat levottomuudet ovat seurausta tästä jaosta ja temppelevuoren kohtalosta. Jerusalemin tempppelin paikalla sijaitsee nykyään moskeija. (Illman 2004,147–151.)

Juutalaisuus jaetaan nykyisin viiteen pääsuuntaukseen: 1) ortodoksijuutalaisuus, 2) konservatiivinen juutalaisuus, 3) rekonstruktionismi, 4) hasidismi ja 5) reformijuutalaisuus. Juutalaisen uskon keskeisimmät peruselementit ovat usko yhteen Jumalaan ja Jumalan ilmoitukseen, joka on annettu Israelin kansalle sekä usko Jumalan valittuun kansaan, jonka tulee elää säädöksiä noudattaen. Säädöksillä tarkoitetaan Mooseksen kirjoissa olevia elämänohjeita, muiden muassa kymmentä käskyä. Ennen israelilaiset uskoivat yleisesti muiden, vieraiden kansojen jumalien olemassaoloon, mutta niiden palvonta kiellettiin. Myöhemmin vakiintui ajatus muiden jumalien valheellisuudesta. Uskonnonharjoitus alettiin keskittää Jerusalemin temppeeliin ja muista uskonnoista omaksuttuja dogmeja kiellettiin. Jumala on juutalaisuuden mukaan yksi, ainoa, kaikkietävä ja kaikkivaltias. Hän on luonut maailman ja hallitsee kaikkien luotujen kohtaloita. Jumala on pyhä ja oikeamielinen ja vaatii ehdotonta kunnioitusta, mutta hän on armollinen niille, jotka täyttävät hänen tahtonsa. Juutalaisten Jumalan nimi on Jahve, mutta he eivät lausu sitä ääneen ensimmäisen käskyn mukaisesti. Sen sijaan he käyttävät Jumalasta nimityksiä kuten Herra, Jumala tai Tuomari. Juutalaiset uskovat ihmisen perusluonnon ja koko luomakunnan olevan pohjimmiltaan hyvä, onhan Jumala sen kaikkivaltiudessaan luonut. Myöskään selibaatissa elävää papistoa tai luostarilaitosta heillä ei ole. Rabbit eivät ole pappeja, vaan tooran tuntijoita. Juutalaisuudessa korostetaankin lukutaidon ja korkean sivistystason merkitystä ymmärryksen kehittymiselle. Vaikka ihmisluonto on hyväksi tarkoitettu, paha ei kuitenkaan kielletä, vaan sen katsotaan olevan läsnä ihmiselämässä. Juutalaisten lakikokoelmien noudattaminen johtaa pois pahan houkutuksista. Myös hyveet ja avunantovelvollisuudet ovat tärkeitä

juutalaisille. Toimettomuus katsotaan synniksi. Rikkaus ei ole synti, mutta rikkauden mukana tulevat velvollisuudet auttaa muita. (Illman 2004,151–154.)

Juutalaisten usko perustuu Tooraan, jonka keskiössä ovat viisi Mooseksen kirjaa. Lisäksi kirjalliseen Tooraan kuuluvat myös muut vanhan testamentin kirjat. Suulliseen Tooraan kuuluu useita Tooraa selittäviä teoksia. Kaiken kaikkiaan juutalaisuuden opinkappaleet ovat kokoelma Jumalan käskyjä (mitshvot). Kuuluisa esimerkki Jumalan käskystä on kattava kiellettyjen ruoka-aineiden (kashrut) kokoelma, joka löytyy 3. ja 5. Mooseksen kirjoista. Ruoan on oltava kosher (hepreaksi sopiva). Märehtivät sorkkaeläimet ovat sallittuja, sorkattomat (kuten sika tai jänis) kiellettyjä. Suomulliset kalat ovat sallittuja, suomuttomat (kuten nilviäiset) kiellettyjä. Lisäksi ruoka on valmistettava ja karja teurastettava oikeita säännöksiä noudattaen. Veren syöminen on juutalaisuudessa kielletty. Kiellettyä on myös liha- ja maitotuotteiden yhdistäminen, niitä ei saisi pitää edes samassa kauppakassissa. (Illman 2004,152–155.)

Juutalaisten oppien mukaan elämä ja kuolema ovat liki sama asia. Fyysistä kuolemaa maan päällä seuraa ikuinen elämä, joten kuolemaa ei pidetä pahana asiana. Kun sielu jättää ruumiin, se pyrkii kolmenkymmenen päivän aikana eroamaan rakkaistaan ja sopeutuu uuteen olomuotoonsa. Juutalaiset eivät ota kantaa siihen, minne kuoleman jälkeen mennään, mutta yleisesti he uskovat, että kaikki pääsevät jumalan valtakuntaan. Kun henkilö lähestyy kuolemaa, synagogasta pyydetään hänen luokseen pyhydestään tunnettuja naisia ja miehiä (hevra kaddisha), jotka huolehtivat kuolevan tarpeista kuolemaan saakka ja vielä kuoleman jälkeenkin hautaan sijoittamiseen asti. Tämä tehtävä on juutalaisten suuresti arvostama. Tehtävä on vapaaehtoinen ja siinä osoitetaan rakkautta kuolevaa kohtaan (mitsva). Juutalaismiehen kuollessa hänet kääritään ensin omaan rukousviittaansa, jota hän on käyttänyt bar mitsvastaan lähtien. Kuoleman sattuessa vainajan omaisten tulee lisäksi lukea siunaus jumalalle ja repäistä johonkin vaatteeseensa reikä. Tooran mukaan hautaus olisi suoritettava vuorokauden kuluttua kuolemasta, mutta tätä säädöstä tulkitaan usein väljästi, jotta omaiset ehtivät paikalle pidempienkin matkojen takaa. Arkku valmistetaan höyläämättömästä laudasta. Arkun pääpuolelle voidaan kaataa pyhästä maasta peräisin olevaa multaa, jonka päälle vainajan pää asetetaan. Juutalaisuus kieltää toisen kuolemasta hyötymisen, joten hautajaisiin liittyvää liiketoimintaa ei saa harjoittaa. (Illmann 2004,159–162.)

Kun juutalainen henkilö on kuollut, hänelle suoritetaan mahdollisimman pian ruumiinpesu eli tahara, joka on luonteeltaan pikemminkin symbolinen kuin fyysinen pe-

sutoimitus. Pesu suoritetaan tavallisimman hautausmaan kappelissa, jolloin vainajan päälle kaadetaan yhdeksän kauhallista vettä. Tapana on, että vainajan pesevät samaa sukupuolta olevat henkilöt. Kun pesu on suoritettu, voidaan vainajalle jättää vielä hyvästit. Vainaja puetaan pesun jälkeen erityisiin hautajaisvaatteisiin, jotka ovat valkoiset ja kaikille samanlaiset iästä tai sukupuolesta riippumatta. Tällä eleellä halutaan korostaa kaikkien samanlaisuutta Jumalan kasvojen edessä. (Weintraub 2003.)

Varsinainen hautajaisohjelma koostuu psalmien luvusta, rukouksista (el male rahim armorukous on erityisen tärkeä) ja arkun päälle kolmeen kertaan heitettävästä hiekasta. Omaiset lukevat erityisen kandi's rukouksen, joka lausutaan vainajan sielun pelastumisen puolesta. Lisäksi hautajaisissa voidaan repäistä symbolinen surunauha. Hautajaisissa voidaan pitää myös muistopuheita. Kun vainajaa kannetaan hautaan, pysähtyvät kantajat matkalla seitsemän kertaa. Tällä halutaan kunnioittaa Saarnaajan kirjassa olevaa tekstiä, joka muistuttaa seitsemästä turhuudesta. Ennen vainajan laskemista hautaan pyydetään vielä anteeksiantoa hänen tekemilleen vääryyksille ja hänelle tehdyille vääryyksille. Tämän jälkeen arkku lasketaan hautaan ja saattoväki heittää arkulle multaa. Ensin heittävät lähimmät omaiset. Tämän jälkeen hauta luodaan välittömästi umpeen. (Illmann 2004, 159–162.)

Kukkien lasku haudalle ei kuulu juutalaiseen perinteeseen, mutta sitä tavataan nykyisin. Juutalaiset kokevat, että kukkien läsnäolo haudoilla asettaisi vainajat eriarvoiseen asemaan. Hautajaisia seuraa suruviikko (shivan), jonka aikana vainajan lähiomaiset ottavat surua valittavia vastaan surutalossa. Vieraiden tehtävä on valmistaa ruokaa sureville. Suruviikkoa seuraa surukuukausi (shloshin), jonka jälkeen haudalla saa vierailta ensimmäisen kerran. Tällöin myös hautakivi paljastetaan. Kun vainajan kuolemasta tulee vuosi, sytytetään vainajan kunniaksi kynttilät ja vietetään muistojuhlaa (jiddish). Tällöin on tapana, että miespuoliset omaiset lukevat vielä erityisen muistorukouksen (kaddish). Juutalaisilla on mutkikkaita symbolisia tekoja ja rukouksia, jotka pitää suorittaa tietyin aikaväleihin omaisen kuolemasta. Ne paitsi auttavat vainajan sielua, myös helpottavat omaisten paluuta normaaliin arkeen. (Illmann 2004, 159–162.)

8 PERUSTIETOA KATOLISESTA KIRKOSTA SEKÄ KUOLEMAAN JA HAUTAUKSEEN LIITTYVISTÄ ASIOISTA

Roomalaiskatolinen kirkko on ollut erityisen vaikutusvaltainen niin hengellisessä, kuin maallisessa kulttuurissa aina uuden ajan alkuun asti, erityisesti uskonpuhdistuksen jälkeen. Katoliset laajensivat tällöin lähetystyötään, ja tämän seurauksena heidän uskonto onkin levinnyt kaikkialle maailmaan, kirkon jäseniä olikin vuosituhannen alussa noin 1,2 miljardia. (Isotalo 2000, 215.) Roomalaiskatolisen kirkon juuret ulottuvat kristinuskon ensimmäisiin vuosisatoihin, aina Läntisen Rooman kristillisyyteen. Rooman länsiosassa kristinusko alkoi kehittyä erilleen valtakunnan itäosan kristillisyydestä melko pian sen jälkeen, kun kristinuskosta oli tullut valtakunnan virallinen uskonto keisari Konstantinuksen (272–337 jälkeen Kristuksen) kääntymyksen jälkeen 300-luvulla. Valtakunnan jako Länsi- ja Itä-Roomaan vuonna 395 jälkeen Kristuksen teki yhtenäisen kirkon toiminnan käytännössä mahdottomaksi. Lännen ja idän ero vain syveni kansainvaellusten ja Länsi-Rooman tuhon (476 jälkeen Kristuksen) myötä. Vieraiden kansojen, etenkin germaanien vaikutus alkoi näkyä läntisessä kristillisyydessä. Pappien merkitys korostui ja varhaiskristillinen marttyyrien kunnioitus laajeni pyhänjäännös- ja pyhimyskultiksi. (Komulainen 2005, 34.)

Kuva 11. Kuvan päätään pitelevä, enkelien vartioima pyhimys on marttyyri pyhä Dennis, Pariisin suojelupyhimys. Yksityiskohta Notre Damen katedraalin ulkoseinältä. Kuvannut Essi Liimatainen.

Roomalaiskatolinen kirkko onkin ylivoimaisesti suurin kirkkokunta, Euroopassa yli puolet on katolisia. Kirkon opit perustuvat Raamatun ja kirkon traditioon eli perimätietoon. Kirkko julistaa Raamatun sanomaa ihmisille, ja käyttää seitsemää sakramenttia pyhissä toimituksissaan, joiden kautta katsotaan ihmisen saavan Jumalan armon.

Roomalaiskatolisella kirkolla on lukuisia vanhoja ja uudempia pyhimyksiä, joista tunnetuin on neitsyt Maria. (Isotalo 2000, 215.)

Kuva 12. Neitsyt Maria ompelee. Kuvassa kuvataan harvinaisesti Jeesuksen perhe-elämää isänsä puuseppä Joosefin ja Marian kanssa. Marian ompelema valkea liina saattaa olla kuolinvaate. Kuva saatu pyhän Ambrosion Basilikasta Roomassa. Kuvan omistaa Hannele Salmi.

Roomalaiskatolista kirkkoa johtaa paavi Vatikaanista käsin. Nykyisin paavina toimii Benedictus XVI, ristimänimeltään Joseph Ratzinger (1927-). Apunaan paavilla on kirkon hallinnoinnissa kardinaalikollegio ja kuuria. Vatikaani sijaitsee Roomassa, se on oma pieni valtio noin 40 hehtaaria kooltaan. Paavi on roomalaiskatolisen kirkon johtaja, sekä maailman vaikutusvaltaisimpia ihmisiä. Hänen virkansa katsotaan periytyvän suoraan ensimmäiseltä paavilta, pyhältä Pietarilta. Paavilla on tapana esiintyä kirkon aukiolla tiettyinä aikoina, ja vatikaanin pihalla vierailee turisteja ympäri maailmaa kaikkina vuodenaikoina. (Uskonnot 2006.)

Kuva 13. Vatikaanin aukio Roomassa. Kuvan omistaa Hannele Salmi

Suomen nykyisen roomalaiskatolisen kirkon virallinen nimi on Katolinen kirkko. Katolinen kirkko tuli suomeen 1100-luvulla (Isotalo 2000, 216.), mutta se kiellettiin ja jouduttiin lopettamaan uskonpuhdistuksen tieltä 1520-luvulla. Kirkon omaisuus siirrettiin enimmäkseen valtiolle, luostarit lakkautettiin ja kirkkorakennukset annettiin luterilaisen kirkon käyttöön. Uudestaan Katolinen kirkko aloitti Suomessa toimintansa 1800-luvulla maamme liittyessä Venäjän keisarikuntaan. Venäläisten armeijassa palveli silloin myös puolalaisia sotilaita, heidän uskontonsa oli katolilaisuus, jota he halusivat harjoittaa. Aluksi katolilaisen uskonnon harjoittaminen olikin sallittua vain ulkomaalaisille. (Isotalo 2000, 216–217.)

Suomen Katolinen kirkko koostuu vain yhdestä hiippakunnasta.

Hiippakunnan keskuspaikka on Helsinki, vuoden 2009 alussa oli hiippakunnassa 7 seurakuntaa ja niiden yhteinen jäsenmäärä 10350. (Katolinen 2010.) Katolisten määrä on viime vuosina kasvanut voimakkaasti, eniten heitä asuu Helsingissä ja Etelä-Suomessa. Siellä missä ei ole käytettävissä omaa kirkkoa, messua vietetään ortodoksisessa tai luterilaisessa kirkossa, sekä yksityiskodeissa. Hiippakunnan palveluksessa on noin 20 pappia ja kaksi diakonia (Heino 1997, 71.) Useimmat Suomen katolisista papeista tulevat Puolasta. Suomessa roomalaiskatolisen kirkon jumalanpalvelus pidetään suomeksi ja se toimitetaan katolisessa kirkossa joka päivä.

Papit ja sääntökuntiin kuuluvat sisaret käyvät antamassa uskonnonopetusta etäämmällä asuvien katolisten perheiden lapsille heidän kotonaan. (Heino 1997, 71–72.)

Roomalaiskatolinen kirkko perustaa oppinsa Raamattuun ja traditioon. Raamattu, johon kuuluvat myös apogryfikirjat on Jumalan sanaa, syntyneet Pyhän Hengen inspiroimana. Tradition uskotaan perustuvan ennen Raamatun kirjoitusta alkaneeseen aitoon apostoliseen traditioon, joka jatkuu kirkossa. Raamattu ja traditio kuuluvat erottamattomasti yhteen. Kirkolla on Jeesuksen sille antaman opetusviran ansiosta valta tulkita Raamattua ja traditiota. Traditiota ovat tulkinneet lukuisat kirkkoisät Tuomas Akvinolaisesta alkaen ja myös ekumeenisten kirkolliskokousten päätökset ovat ymmärrettävissä tradition tulkinnaksi. Katolinen kirkko on tunnustanut 21 ekumeenisen kirkolliskokouksen päätöstä. Kirkon opinkappaleet (dogmit) ovat kirkon toimesta johdettu Raamatusta ja traditiosta. Dogmit ovat samaan aikaan jumalallista ilmoitusta ja kirkon opetusta. Dogmit ovat muuttumattomia. Muutosta sen sijaan voi tapahtua dogmien ymmärtämisessä ja niiden kirkollisessa propositiossa. (Uskonnot 2006.)

Kirkon piiriin kuuluvat myös perille taivaaseen päässeet pyhät eli pyhimykset. Pyhät rukoilevat Jumalaa maanpäällisen kirkon puolesta ja kirkko pyytää avuksi heidän esirukouksiaan, kunnioittaa heitä ja heidän jäännöksiään (reliikkejä). Suojelupyhimyksiä voi olla eri kaupungeilla ja luostareilla tai valtioilla, moni pyhimys on kärsinyt marttyyrikuoleman eli kuollut uskonsa puolesta. Kirkko myös rukoilee kiirastulesa olevien sielujen puolesta. Kiirastulioppi on hyvin vanha, katolinen omaleimainen oppi, jonka mukaan sielu joutuu kuoleman jälkeen puhdistuspaikkaan, jossa anteeksiannettavista synneistä puhdistutaan ennen taivaaseen pääsyä. Pyhimyksistä erityistä kunnioitusta saa osakseen Neitsyt Maria. Maria on ikuinen neitsyt, taivaaseen otettu, ilman perisyntiä syntynyt. Vaikka kirkon mukaan pyhimyksiä tuleeikin arvostaa, heitä ei kuitenkaan tule palvoa, sille se kuuluu yksin Jumalalle. (Uskonnot 2006.)

Kuva 14. Pyhäinjäännös- eli reliikkilippaita Chartresin keskiaikaisessa katedraalissa. Kuvannut Essi Liimatainen.

Katolisen pelastuskäsityksen mukaan ihminen pelastuu Jumalan armosta sekä hyvistä teoista. Usko ilman tekoja on kirkon käsityksen mukaan kuollutta uskoa. Varsinaisen pelastuksen lähtökohtana on kaste, jossa ihminen vapautuu perisyntistä. Kastetun tulee elää Jumalan oppien mukaisesti, ja vapauduttuaan perisyntistä tämä on myös kykenevä hyviin tekoihin. Katolisen kirkon ihmiskäsityksen mukaan Jumala loi ihmisen kuvakseen ja kaltaisekseen. Ihmiselämä on pyhä, eikä sitä tule arvottaa. Tästä syystä kirkko suhtautuu kielteisesti aborttiin, eutanasiaan ja kuolemantuomioon. Koska ihminen on luotu Jumalan kuvaksi, kaikkia ihmisiä tulee kohdella tasavertaisesti. Myös seksuaalisuus on osa ihmisyyttä ja täten pyhä asia, joka kuuluu ainoastaan avioliiton sakramentin alle ja on miehen ja naisen välistä. Avioliitto on yksi sakramenteista. Jumala on säätänyt avioliiton instituution ja siksi katolinen kirkko suhtautuu kielteisesti avioeroon. Lapsia pidetään Jumalan lahjoina ja raskauden ehkäisyyn suhtaudutaan kielteisesti. (Uskonnot 2006.)

Katolinen kirkko tuntee seitsemän sakramenttia: kasteen eli vahvistuksen sakramentin, ehtoollisen, pappisvihkimyksen, ripin, avioliiton ja sairaan voitelun. Sakramentit sisältävät ja antavat armon. Katolisessa dogmatiikassa kuitenkin korostetaan, että sakramenttia toimittavalla henkilöllä on oltava oikea intentio tehdä mitä kirkko tekee, joka

näky sakramentin oikeassa toimittamisessa. Myös vastaanottajan on oltava vapaa kuolemansynnistä ja valmis ottamaan sakramentti vastaan. Sakramentit jaetaan kolmeen osaan, joista ensimmäiset ovat kristillisen initaation sakramentit, toiset parane-
misen sakramentit ja kolmannet uskovien yhteyttä palvelevat sakramentit. Kristillisen initaation sakramenteissa (kaste, vahvistus ja eukaristia) lasketaan koko kristillisen elämän perustukset. (Uskonnot 2006.)

Kaste merkitsee katolisessa kirkossa muiden kristillisten kirkkokuntien tapaan Isän, Pojan ja Pyhän Hengen nimeen suoritettavaa lapsikastetta, ellei kysymyksessä ole aikuisiällä tapahtuva kääntyminen. Kaste vapauttaa perisynnistä. Kasteessa ihminen otetaan pelastavan kirkon yhteyteen ja hän kuuluu tästä eteenpäin Kristukselle. Kasteen jälkeen ihminen kykenee erottamaan hyvän pahasta ja on vapaa perisynnistä. Vahvistuksen sakramentilla tarkoitetaan kasteen vahvistamista. sakramentit toimittamiseen kuuluu kätten päälle pano, siunaaminen ja voitelu pyhällä öljyllä. Vahvistuksen sakramentti antaa lisää pyhittävää armoa ja kastetut yhdistyvät kirkkoon täydellisemmin. Ehtoollisen eli eukaristian sakramentti on sakramenteista pyhin. Käytössä olevan transsubstantiaatio-opin mukaan ehtoollisaineet viini ja leipä muuttuvat Kristuksen ruumiiksi ja vereksi, vaikka ehtoollisaineet ulkoisesti säilyvätkin leipänä ja viininä. Ehtoollisaineiden muuttuminen tapahtuu konsekraatiossa, eli kun alttarilla toimitusta suorittava pappi lukee ehtoollisen asetussanat. Ehtoollisen avulla on mahdollista toisintaa Jeesuksen koettelemukset verettömällä tavalla uskon vahvistamiseksi. (Uskonnot 2006.)

Koska maailma on paha ja synti aina läsnä, ihminen joutuu sairauteen, kärsimykseen ja kuolemaan. Näin ollen uusi elämä (se joka vahvistettiin kolmella edellä mainitulla sakramentilla) Kristuksessa voi synnin kautta heikentyä tai päättyä kokonaan. Tämän takia ovat olemassa parantumisen sakramentit eli rippi ja sairaan voitelu. Ripissä ripittäytyjä tunnustaa rippi-isälleen ja saa tämän kirkon palvelijana julistaman syntien anteeksiannon. Parannuksen sakramenttiin liittyvät myös aneet, eli ostettavat lievitykset. Jokainen uskova voi hankkia aneita itselleen tai osoittaa ne kuolleiden hyväksi. Aneiden avulla on mahdollista lyhentää kiirastulessa vietettävää aikaa. Sairaana voitelun toimittaa pappi voitelemalla sairaan pyhällä öljyllä ja rukoilemalla tämän puolesta. Sairaanoittelussa sairas yhdistyy Kristuksen kärsimykseen omaksi ja koko kirkon parhaaksi. Avioliitto ymmärretään Jumalan säätämäksi purkamattomaksi liitoksi mie-

hen ja naisen välillä. Avioliiton sakramentti on merkki Kristuksen ja kirkon välisestä liitosta. Se antaa aviopuolisille armon rakastaa toisiaan sillä rakkaudella, jolla Kristus rakastaa kirkkoa. Katolinen kirkko ei hyväksy avioeroa, mutta kanoninen laki antaa mahdollisuuden avioliiton mitätöimiseen raskauttavasta syystä. Kirkon opetuksen mukaan uudelleen avioituneet eivät voi ottaa osaan ehtoolliseen. (Uskonnot 2006.)

Kuva 15. Neitsyt Maria ja enkelit. Yksityiskohta katolilaisesta hauta-
muistomerkestä Pére Lacháisen hautausmaalta Pariisissa. Kuvannut Essi
Liimatainen.

Katolisen kuolevan tulisi saada tuntee ettei hän kuole yksinäisenä ja hyljättynä, sillä se ei ole ihmisarvon mukaista, vaan osoittaa kuinka köyhiä terveet ihmiset ovat. Tärkeä palvelus sairaalle on kutsua pappi, joka jakaa sakramentin, ja niin kauan kuin kuoleva ymmärtää puhetta, on mahdollista vahvistaa hänen luottamustaan Jumalan uskollisuu-
teen, sekä auttaa häntä käymään uskoen kuoleman pelon läpi. Kuolevan kanssa voi-
daan pyytää Jumalan äidiltä esirukousta: ”Rukoile meidän syntisten puolesta nyt ja
kuolemamme hetkellä”. (KATT 1992, 247–248.)

Kuolevan kanssa voidaan rukoilla myös Jeesuksen sanoin: ”Isä, sinun käsiisi minä
uskon henkeni, sinun käsiisi minä lasken elämäni”. Näin katolilainen kristitty saa
kuolla toivoen. Kun katolinen kuolee sairaalassa, varmistaa henkilökunta onko kysei-
sellä henkilöllä hoitotahto- tai hoitotestamenttia. Hoitohenkilökunta valmistele vaina-
jan viimeiselle matkalle omaisten toivomusten mukaisesti ja synninpäästö voidaan

tehdä vielä kolmekin tuntia kuoleman jälkeen. Kuoleman messu on palvelus, ja se järjestetään ihmiselle kuoleman jälkeen. Neitsyt Marian, pyhien ja lopulta koko kirkon rukous kantaa uskonveljen tai -sisaren yli kuoleman rajan ja sen ylikin. (KATT 1992, 247–248.)

Ku-

va 16. Père Lacháisen hautausmaalla Pariisissa on kauniita katolilaisten sukumausoleumeja. Kuvannut Essi Liimatainen.

Hautauspäivänä seurakunta kokoontuu omaisten ja ystävien kanssa viettämään eukaristiaa (ehtoollista) kuolleen puolesta osana sielunmessua (requiem=latinaksi lepo). Requiem noudattaa muutenkin katolilaisten yleistä messukaavaa, mutta siitä puuttuu joitain osia, jotka kuuluvat tavalliseen messuun. Kuolinmessuihin sopivaa musiikkia ovat säveltäneet kaikki kuuluisat säveltäjät, kuuluisimpana ehkä Mozartin sielunmessu. Vainaja saatetaan hautaan rukousten ja laulujen todistaessa, että he ovat panneet toivonsa katoamattomaan elämään, vaikka surevatkin rakkaan ihmisen menetystä. Katolilaiset surevat toivoen, sillä he uskovat ylösnousemiseen, ja että vainaja on Jumalan luona. On tapana muistaa vainajaa ja viettää pyhien kuolinpäivää heidän syntymäpäivänään uuteen, katoamattomaan elämään. Katolilaiset ovat hyväksyneet myös polttohautauksen vuonna 1964, sen ehtona on että sillä ei kielletä kristillistä uskoa ruumiin ylösnousemiseen. (KATT, 247–248.)

9 PERUSTIETOA ROMANIKULTTUURISTA SEKÄ HEIDÄN KUOLEMAAN JA HAUTAUKSEEN LIITTYVISTÄ ASIOISTA

Romanit ovat etninen vähemmistöryhmä, jolla on oma kielensä, tapaperinteensä ja kulttuurinsa sekä noin 500 vuotta yhteistä historiaa suomalaisten kanssa, mutta oma erillinen varhaisempi historiansa. Romaneja on Euroopassa noin 10–15 miljoonaa, ja Suomessa heitä on noin 10 000. Viranomaisarvioiden mukaan Euroopassa on 6–8,5 miljoonaa romania, mutta osa romaniväestöstä ei ole väestölaskennoissa mukana eikä heillä ole minkään maan kansalaisuutta tai sosiaalisia oikeuksiaakaan. Suomalaisia romaneja asuu lisäksi myös Ruotsissa. Suomalaiset kutsuvat romaneja usein nimityksillä mustalainen, manne ja tumma, mutta romani on heidän virallinen nimensä. Alun perin sana kirjoitettiin kahdella a:lla, mutta vuonna 1992 toinen a pudotettiin pois. (Tammi 1906.)

Romanien historia ja alkuperäinen kotipaikka on arvoitus, tosin romanien vaelluksen historiaa on pyritty kartoittamaan kielellisten yhteyksien kautta. Kielen kehityksen perusteella on voitu päätellä heidän kulkureittinsä, jonka varrelta he ovat sulauttaneet kieleensä lainasanoja eri maista, missä he ovat viipyneet. On usein esitetty, että romanien alkukoti olisi Intiassa, Punjabin maakunnassa. Romanien lähdöstä alkukodistaan on esitetty useita teorioita, ja eräiden mukaan romanit olisivat joutuneet lähtemään noin vuonna 1000 jKr. Intiasta mahdollisesti maata koetelleiden nälänhätien, valloittajien tai luonnonkatastrofien liikkeelle ajamina. Romanit saattoivat myös lähteä myymään tuotteitaan muihin maihin kauppareittejä pitkin länteen. Olivathan romanit tunnettuja asesepiä, ja Intian rauta oli kuuluisaa jo antiikin aikoina. Romanien tulosta Eurooppaan on säilynyt luotettavia asiakirjatodisteita, jotka ajoittavat romanien tulon Eurooppaan viimeistään 1300-luvulle. Koska Euroopassa vallitsi 1300-luvulla feodaalijärjestelmä, joka perustui tarkkaan säätyjakoon ja läänityksiin, romanit joutuivat uusina tulokkaina jättäytymään järjestelmän ulkopuolelle. He elivät vailla ihmisoikeuksia, kuten juutalaisetkin. Sekavat taloudelliset ja poliittiset olot pakottivat romanit siirtymään paikasta toiseen harjoittamaan elinkeinojaan. He olivat jo tällöin seppiä, kädestä ennustajia, hevoskauppiaita ja eläinten näyttäjiä. (Tammi 1906.)

Romaneita on useita eri ryhmiä, jotka erottuvat toisistaan kieleltään ja tavoiltaan. Ruotsi-Suomeen romanit tulivat vuonna 1521 etelästä (Manounche ryhmä) ja 1600-

1700- luvuilla "tattareina" (Sintiryhmä). Romanit käyttävät itsestään nimitystä Kale, joka on myös eräs romaniryhmä, samoin kuin itse romakin on ryhmä. Romaniryhmät Sinti, Manounche, Kale Kelderash, Lovari ja Xoraxane ovat ilmeisesti alkuperäisesti-kin erillisiä ryhmiä, jotka tulivat Eurooppaan 1000-luvun tienoilla idästä. Rom ja monikkomuoto roma on muodostunut yleisnimitykseksi romaniryhmille. Euroopassa he puhuvat keskenään murteita Kalderaasia, Lovaria, sekä niiden alamurteita, jotka ovat syntyneet vuosisatojen matkan aikana ja saaneet heimon vakinaiselta asuinalueelta omia vaikutteitaan. Nämä murteet ovat erilaisia, mutta murteiden puhujat ymmärtävät kuitenkin toisiaan. Suomen romanit puhuvat murretta jossa on nykyisin lainasanoja ruotsinkielestä kun taas Ranskassa elävien romanien kieleen on tullut ranskalaisia sananjuuria ja uudissanoja. (Tammi 1906.)

Liikkuvat ihmisryhmät eli pakolaiset, muukalaiset ovat aina olleet erityisiä ryhmiä joihin on helposti lyöty syntipukin leima. Niinpä juutalaiset, romanit ja vaeltajat ovatkin olleet niitä, joihin on kohdistettu vihaa kun jotakin paha on tapahtunut. Rutto, kaupungin palo, talouden romahtaminen, maanjäristykset ja sotatilanteet ovat koittaneet erityisen raskaiksi näille "muukalaisille". Sekä juutalaiset että romanit ovat joutuneet usein yhdessä samojen vainojen kohteiksi kautta Euroopan. Romanit joutuivat usein jakamaan juutalaisten kohtalon myös toisen maailmansodan aikana, jolloin romaneja tuhottiin Hitlerin kaasukammioissa noin 500 000 ja kokoamisleireillä ja lääketieteellisissä natsitutkimuksissa erityisen julmasti joidenkin arvioiden mukaan jopa kaksi miljoonaa. (Tammi 1906.)

Myös kirkko on vainonnut romaneita ja tukenut romaneiden hävittämiseen tähtääviä toimenpiteitä 1500-1800-luvuilla. Jopa Martti Luther on ottanut kantaa romanikysymykseen ja tukenut heidän hävittämistään. Suomessa papiston kiellettiin olemasta yhteydessä romaneihin ja heidät jätettiin yhteiskunnan ja palvelujen ulkopuolelle. Heitä on myös karkotettu maasta tai pyritty keinolla millä hyvänsä sulauttamaan valtaväestöön. 1800-luvulla romaneja kohtaan alettiin kristillisissä piireissä tuntee sympatiaa ja käynnistettiin useita hankkeita romanien uskonelämän helpottamiseksi ja tueksi. Myöhemmin arkkipiispa Johan Wikström on pyytänyt julkisesti anteeksi kirkon pensettä suhtautumista romaniyhteisöön. (Tammi 1906.)

Romanit kuuluvat yleensä oleskelumaansa pääuskonnon kannattajiin ja Suomen romaneista suurin osa kuuluukin luterilaiseen kirkkoon. Viime vuosina romaneita on

liittynyt myös vapaiden suuntien kannattajaksi, sillä romaneilla on luterilaisia vahvempi tapa ilmaista tunteitaan ja kokemuksiaan. Uskonasioita kunnioitetaan ja uskosta keskustellaan hyvin avoimesti. Ateisteja ei romanien parissa ole. Romanien tapakulttuurilla on kuitenkin merkittäviä eroavaisuuksia suomalaisen valtakulttuurin kanssa. Romanit haluavat elää hyvien tapojen mukaisesti ja sijaintimaansa lakeja kunnioittaen, eivätkä hyväksy joidenkin romanien laittomuuksia. He kuitenkin toivovat, ettei koko yhteisöä tuomittaisi yksittäisten henkilöiden virheistä. Romanit eivät koskaan kätele toisiaan tai käytä sukunimeään esitellessään itsensä. Keskenään vieraatkin romanit tervehtivät aina toisiaan esimerkiksi kadulla tavattaessa ja vaihtavat kuulumisia. Ensin sanotaan ”hyvää päivää” (Tsihko diives), johon toinen vastaa ”jumala suokoon” (Deevel mo del) ja keskustelu lopetetaan sanomalla: ”Jääkää Jumalan suojaan” (Aahhen Deuleha). Romanikulttuurissa tärkeä perinne on myös vanhojen kunnioittaminen. Vanhuksia teititellään ja heidät tulee aina ottaa ensimmäisenä huomioon. Mies on romaneilla perheen pää, joka edustaa perhettä ulospäin, mutta vaimo on perheen sydän. Suku ja perhe ovat romaneille hyvin tärkeitä. Tärkeitä ovat myös siveellisyyskysymykset, eikä julkisia hellyydenosoituksia saa harjoittaa eivätkä seurustelevat nuoret saa olla keskenään tai istua lähekkäin. Lapset kasvatetaan voimakkaaseen vanhempien kunnioituksen perinteeseen. Kun romanineito saavuttaa tietyn iän, hän saa alkaa käyttää romaninaisen perinneasua, jonka jälkeen häntä kohdellaan aikuisena. Pukeutuminen asuun on vapaaehtoista, mutta suurin osa valitsee perinneasun. Mikäli ei halua kantaa perinneasua, on silti pukeuduttava säädyllyisesti. Romaneilla on myös tiukat puhtaus- ja peseytymissäännöt, jotka juontavat juurensa perinteisistä romaniammateista, joissa eläinten kanssa joutui jatkuvasti olemaan tekemisissä. (Tammi 1906.)

Vaikka romanit kuuluvatkin useimmiten valtauskontoon ja noudattavat Suomessa yleisimmin luterilaista hautausperinnettä, on heillä silti omia tapojaan ja uskomuksiaan. Romaneilla on omia tapojaan kaikissa kirkollisissa toimituksissa, myös häissä ja kastetilaisuuksissa. Yleensä romaniyhteisö konsultoi vanhimpia romaneja tilaisuuksien järjestämiseen liittyvissä asioissa. Romaneja hoitavien lääkärin tulisi siveyssiä olla samaa sukupuolta hoidettavan kanssa, lisäksi eri-ikäisiä romaneja ei saisi sijoittaa samalle osastolle. Kuolevalle potilaalle tulee varata erillinen huone, sillä koko potilaan suku osallistuu saattohoitoon ja kuolevan luona on aina joku valvomassa, myös öisin. Omaiset osallistuvat vainajan pukemiseen ja asettavat tämän arkkuun. Miesromanit haudataan tummassa puvussa ja naisromani valkeassa paidassa ja mustassa samettihameessa. (Tammi 1906.)

Romaniyhteisön jäsenen kuoltua hautajaisvalmisteluista huolehtivat perinteiseen tapaan vainajan lähiomaiset. Hautajaisiin ei välttämättä lähetetä erillistä kutsua, vaan sinne saavat saapua kaikki, joille vainaja on ollut tärkeä. On myös tavallista, että vainajan lähiomaisten ystävät tulevat hautajaisiin tukemaan ja ottamaan osaa suruun, vaikka he eivät olisi tunteneetkaan vainajaa. Hautajaispäivää edeltävänä iltana kokoonnutaan surutaloon tai vainajan perheen kotiin. Lähiomaiset ja vainajan lähiystävät valvovat koko yön. Vanhukset ja lapset saavat poistua nukkumaan, kun he väsyvät. Yön aikana pidetään hartaushetkiä ja muistellaan yhdessä vainajaa. Valvojille tarjotaan ruokaa. Romanit kunnioittavat vainajaa, kun hän on viimeistä yötäan maan päällä. Niinpä jo viimeisenä yönä menetys koetaan lopullisena, ei niinkään haudannut laskeamisen yhteydessä. Hautajaispäivänä arkku tuodaan surutalon pihalle tai sisään jo aamulla. Sen äärellä otetaan muistoksi valokuvia sekä lauletaan hengellisiä lauluja ja pidetään hartaus. (Tammi 1906.)

Kappelissa voi olla ohjelmassa lyhyt hiljentyminen, mutta varsinainen siunaaminen pidetään vasta haudalla. Pappi siunaa tavallisen luterilaisen kaavan mukaan vainajan haudannut. Kukka-asetelmat ovat romaneille tärkeitä ja usein erityisen kauniita. Haudalla joku vainajan omainen tai ystävä lukee seppelien muistokirjoitukset kuuluvalla äänellä. Haudalla otetaan vielä valokuvia ja lauletaan, jonka jälkeen saattoväki palaa surutaloon, jossa pidetään vielä hartaus. Tämän jälkeen vielä ruokaillaan ennen kuin tilaisuus päättyy ja lähdetään kotimatkalle. Vainajan kotona ja perheen luona on tuki-joita hautajaisiin asti ja niidenkin jälkeen vielä yleensä jää joitain henkilöitä omaisten kotiin. Hautajaisten jälkeen menetys koetaan yhä voimakkaana ja siksi saattajia jää huolehtimaan omaisista, kunnes tilanne on rauhoittunut. Siksi romanit käyvätkin hautajaisten jälkeen jonkin aikaa säännöllisesti lähiomaisten luona. Haudannut hoitoa pidetään romanikulttuurissa tärkeänä. Suku käy yleensä haudalla säännöllisesti vieden kukkia ja kynttilöitä. Mikäli suku ei asu haudannut lähellä, romanit käyttävät usein seurakunnan haudannutpalveluja. (Tammi 1906.)

10 PERUSTIETOA JEHOVAN TODISTAJISTA SEKÄ HEIDÄN KUOLEMAAN JA HAUTAUKSEEN LIITTYVISTÄ ASIOISTA

Jehovan todistajien virallisten internetsivujen mukaan Jehovan todistajia on noin 6 miljoonaa 230:ssa eri maassa. He ovat vihkiytyneet Jumalalle tehdäkseen hänen tahdonsa, ja pyrkivät täyttämään vihkiytymislupauksensa. Kaikessa toiminnassaan he

etsivät Jumalan sanan ja hänen pyhän henkensä ohjausta. (Jehovah`'s Witnesses 2010.)
Vuonna 2009 Suomessa oli 19142 Jehovan todistajaa. (Uskonnot 2006.)

Jehovan todistajat -liike syntyi USA:ssa 1870-luvulla. Liikkeen perustajana pidetään yleisesti Charles Russellia, joka laski Raamatun ennustusten pohjalta Kristuksen toisen tulemisen ajankohdan. Se oli vuosi 1914. Kristus ei kuitenkaan saapunut, mutta vuoden 1914 tärkeyttä korostetaan yhä. Silloin alkoivat niin kutsutut ”lopun ajat”, jotka tulevat päättymään olemassa olevan maailman loppuun ja uuteen maailmanjärjestykseen. Jehovan todistajat kiistävät kristinuskon kolminaisuusopin. Heidän mukaansa Jumala on yksi ja jakamaton. Käytännössä tämä tekee Jehovan todistajista Suomessa ei-kristillisen liikkeen, mikä tarkoittaa sitä, että he eivät saa pitää Suomen Yleisradiossa tai YLE:n tv-kanavilla hartaus- tai jumalanpalvelusohjelmia. (Tuomo-Media 2002; Jehovan Todistajat 1993, 42–43.)

Jehovan todistajat käyttävät Jumalasta nimeä Jehova, jota he pitävät Jumalan nimen alkuperäisenä hepreankielisenä muotona. Jeesus on Jumalan poika, joka oli ennen maanpäällistä elämäänsä olemassa taivaassa arkkienkeli Mikaelina. Jeesus syntyi ihmisenä ja sai jumalaisen voiman vasta, kun Johannes Kastaja kastoi hänet eli Jeesuksen jumaluus kielletään. (Uskonnot 2006; Jehovan todistajat 1993, 19–22.)

Protestanttien tapaan Jehovan todistajat käyttävät kahta sakramenttia: kastetta ja ehtoollista. Jehovan todistajat korostavat voimakkaasti eskatologiaa (oppia maailman lopun vaiheista) ja heille moraalisäännöt ja heidän keskinäisten sääntöjensä noudattaminen ovat erittäin tärkeitä. Myös tiettyä etäisyyttä nykyiseen, saatanan hallitsemaan maailmaan pyritään pitämään. He eivät mm. tervehdi lippua tai laula kansallishymnejä tai käytä ristisymbolia. He eivät myöskään äänestä tai suorita asepalvelusta. Äänestämättä jättämistä he perustelevat siten, että se loukkaa kristillistä näkemystä puolueettomuudesta ja voidaan rinnastaa epäjumalan palvomiseen. Myös kristillisten juhlien viettäminen on kiellettyä. (Uskonnot 2006; Jehovan Todistajat 1993, 12–13.)

Suomessa Jehovan todistajien toiminta käynnistyi vuonna 1910 ja vuonna 1945 se rekisteröitiin viralliseksi uskontokunnaksi. Suomen Jehovan todistajien toimisto sijaitsee Vantaan Tikkurilassa ja maa on jaettu kahteen eri piiriin ja 15 kierrokseen. Kunkin kierroksen alla on noin 15 seurakuntaa. Heillä on runsaasti päätoimisia työntekijöitä mutta ei lainkaan pappeja. (Uskonnot 2006)

Jehovan todistajat ovat kuuluisia ovelta ovelle saarnaamistoiminnastaan. Jokaisen Jehovan todistajan tulee tehdä tätä kenttäpalveluksi Jehovan todistajien keskuudessa kutsuttua työtä. (Jehovah`'s Witnesses 2010.)

Jehovan todistajien uskon kulmakivi on raamattu, tarkemmin ilmaistuna heidän oma raamatunkäännöksensä Pyhä Raamattu – Uuden maailman käännös. Heidän uskonkäsitteensä perustuvat Raamattuun eivätkä pelkkiin ihmisten oletuksiin tai uskontunnustuksiin. He haluavat ajatella samalla tavalla kuin apostoli Paavali, joka sanoi Jumalan pyhän hengen vaikutuksesta: ”Havaittakoon Jumala totuudelliseksi, vaikka jokainen ihminen havaittaisiin valehtelijaksi” (Jehovah`'s Witnesses 2010.) Jehovan todistajat uskovat, että kaikkien uskonnollisten opetusten yhdenmukaisuus tulisi koetella tutkimalla aktiivisesti Raamattua, jota he itse harjoittavat usein. (Jehovah`'s Witnesses 2010.)

Jehovan todistajat pitävät Raamattua, sen kaikkia 66:a kirjaa Jumalan sanana ja historiallisesti luotettavana. Uutta testamenttia he kutsuvat Raamatun kreikkalaisiksi kirjoituksiksi ja Vanhaa testamenttia Raamatun heprealaisiksi kirjoituksiksi. He käsittävät kaikki Raamatussa mainitut seikat kirjaimellisesti, ellei asiayhteys paljasta ko. Raamatunkohtaa vertauskuvaksi. Jehovan todistajien käsitysten mukaan monet Raamatun ennustuksista ovat jo täyttyneet ja monet tulevat vielä täyttymään. (Jehovah`'s Witnesses 2010.)

Jehovan todistajien mukaan ei ole iankaikkista kadotusta, vaan jumalattomat yksinkertaisesti häviävät kokonaan. 144 000 valittua pääsee taivaaseen hallitsemaan Jeesuksen Kristuksen kanssa. Muiden Jehovan todistajien toivo on se, että he pääsevät maanpäälle tulevaan paratiisiin. (Tuomo-Media 2002.)

Jehovan todistajista löytyi varsin vähän ei-ristiriitaista materiaalia, joten Jehovan todistajien hautajaiskäytännöistä saatiin selkeä kuva suorittamalla lomakehaastattelu. Haastatteluun vastasi eräs Raahen Jehovan todistajien vanhimmista, Alpo Ryyti. Hän on ollut läsnä kymmenissä Jehovan todistajien hautajaisissa ja myös pitänyt lukuisia hautajaispuheita.

Kun joku Jehovan todistajien yhteisön jäsen kuolee, kaikki käytännön toimet ennen hautajaisia ovat samankaltaisia protestanttien kanssa. Joku lähiomainen huolehtii kuolemasta ilmoittamisesta ja hautajaistoimiston kanssa suoritetaan kaikki käytännön asi-

at. Hautajaispuheen pitäjäksi kysytään jotakuta yhteisön vanhimmista tai vanhemmis- to päättää keskuudestaan puhujan. (Ryyti 2010.)

Myös polttohautaus on Jehovan todistajille mahdollinen. Koska Jehovan todistajat eivät usko kuolemattomaan sieluun, ei suoriteta mitään toimia, jotka viittaisivat siihen. Elämä sammuu ja vasta Kristuksen suorittaman ylösnousemuksen kautta elämä syttyy uudelleen. (Ryyti 2010.)

(Hes. 18: 4, 20). ...Se sielu, joka tekee syntiä, se tulee kuolemaan. Saarnaajan 9: 5 ja 10: Sillä elävät tietävät kuolevansa, mutta kuolleet eivät tiedä yhtään mitään... ja 10. jae sanoo: Kaikki, mitä kätesi löytää tehdäkseen, tee voimallasi, sillä ei ole työtä eikä suunnittelua eikä tietoa eikä viisautta Seolissa (haudassa), paikassa johon olet menossa.

(Joh. 5: 28, 29 Älkää ihmetelkö tätä, sillä tulee hetki, jolloin kaikki muistohaudoissa olevat kuulevat hänen äänensä (29) ja tulevat esiin, hyvää tehneet elämän ylösnousemukseen, paha harjoittaneet tuomion ylösnousemukseen.

Ristisymbolin käyttö on Jehovan todistajien keskuudessa kiellettyä, joten arkkuruuvien on oltava lehväruuvit ja risti kuolinilmoituksessa ja hautakivessä korvataan esimerkiksi köynnössymbolilla.

Vainajan arkkuun asettamisesta vastaa yleensä hautajaistoimisto, mutta myös omaiset voivat olla läsnä tapahtumassa. Vainaja puetaan pesun jälkeen valkoiseen puuvilla- tai silkkipaitaan ja valkeisiin sukkiin. Mikäli vainaja on elinaikanaan esittänyt muita toiveita vaatetuksen suhteen, voidaan niitä soveltaa, mutta Ryytin mukaan se on erittäin harvinaista. Arkkuun ei myöskään laiteta muita esineitä, vaan ne jäävät omaisille. (Ryyti 2010.)

Hautajaisia järjestettäessä Jehovan todistajat välttävät ylenpalttista prameutta tai loistoa. Hautajaisia suunniteltaessa mietitään sitä, kuinka monta henkilöä on tarpeen kutsua ja millainen tarjoilu on tarpeen järjestää. Yleensä he käyttävät pitopalveluita normaaliin tapaan. Hautajaisruoissa ei ole mitään erityisiä sääntöjä, vaan ne ovat usein samankaltaisia protestanttien kanssa. (Ryyti 2010.)

Ruumiinvalvojaisia tai vastaavia menoja ei Jehovan todistajilla ole. Kauniilla säällä hautajaiset järjestetään hautausmaalla, muutoin kappelissa, josta siirrytään hautausmaalle normaalin kaavan mukaan. Myös Jehovan todistajien valtakunnan salissa voidaan aluksi kokoontua pitämään muistopuhetta, mutta vainajaa sinne ei tuoda. Tällöin varsinainen hautustoimitus jää lyhyemmäksi. Suruasun on miehillä yleensä tavallinen tumma puku ja asuun sopiva kravatti. Sään niin vaatiessa yllä on myös puolipitkä päällystakki. Hattua ei juurikaan nykyään enää käytetä, mutta joku asuun sopiva päähine kylmällä ilmalla on sopivaa. Rukouksen aikana ainakin haudalla puhuja on yleensä avopäin ja samoin monet miehet. Naisilla yleinen suruasun on tumma tai harmaa polvet peittävä jakkupuku ja valkea paita sekä asuun sopivat tummat kengät. Sekä miesten että naisten asut voivat kuitenkin vaihdella suuresti jopa väreiltään, mutta asun on hyvä olla huoliteltu ja puhdas ja kengät huolletut. Mitään erityistä sääntöä pukeutua esimerkiksi mustaan ei ole. Haudalla arkku lasketaan hautaan, kansitetaan ja havutetaan perinteiseen tyyliin. Sen jälkeen voidaan laulaa, jonka jälkeen pidetään puhe ja rukoillaan yhdessä. Tämän jälkeen kukat lasketaan haudalle, lauletaan ja siirrytään muistotilaisuuteen, jossa ruokaillaan, pidetään lyhyitä muistopuhe, lyhyitä muistelupuheita ja luetaan adressit sekä lauletaan. (Ryyti 2010.)

Protestanttien hautajaisissaan käyttämää lausahdusta maaksi tulemisesta ei hautajaisissa lausuta. Sen sijaan haudalla surupuhuja tahtoo eri Raamatunkohtien avulla auttaa saattoväkeä kohtaamaan surunsa, ymmärtämään, miksi joku kuolee (ihmisten väärä halu määrätä omista asioistaan, syntiinlankeemus, esi-isiä Adamia ja Eevaa johdettiin harhaan) ja miten kuoleman kahleista voi vapautua elävän uskon ja ylösnousemuksen kautta (Jeesuksen Kristuksen uhri).

(Psalmi 90: 12): Opetä meitä laskemaan päivämme oikein, että me saisimme viisaan sydämen.

(Matt. 20:28) niin kuin ei Ihmisen. Poikakaan tullut palveltavaksi, vaan palvelemaan ja antamaan sielunsa lunnaiksi vastaamaan monia.

Myös vainajan uskollisuutta Jehovan todistajana korostetaan. Ryytin lähettämässä esimerkkipuheessa kerrotaan esim. kuinka vanhana hän otti kasteen. Muistotilaisuudessa pidettävä puhe on hieman vapaamuotoisempi. Siinä kerrotaan vainajan elämästä ja lapsuudesta sekä hänen sukunsa vaiheista. Puheessa kerrotaan myös yhteisestä elä-

mäntaipaleesta puolison kanssa sekä vainajan harrastuksista, luonteenpiirteistä sekä muita seikkoja, kuten Ryytin lähettämässä esimerkkipuheessa puhutaan elämästä sairauden varjossa sekä kiitetään kaikkia vainajaa auttaneita.

(Ilm. 21: 3, 4 .Katso Jumalan telttä on ihmisten luona, ja hän asuu heidän kanssaan, ja he ovat hänen kansojaan. Ja Jumala itse on heidän kanssaan. Ja hän pyyhkii pois kaikki kyyneleet heidän silmistään, eikä kuolemaa enää ole, eikä surua eikä valitushuutoa eikä kipua enää ole. Entiset ovat kadonneet.

Virallisen muistotilaisuuspuheen jälkeen vainajan omaiset ja uskonsisaret ja -veljet voivat pitää lyhyitä muistelusuhteita. (Ryyti 2010.)

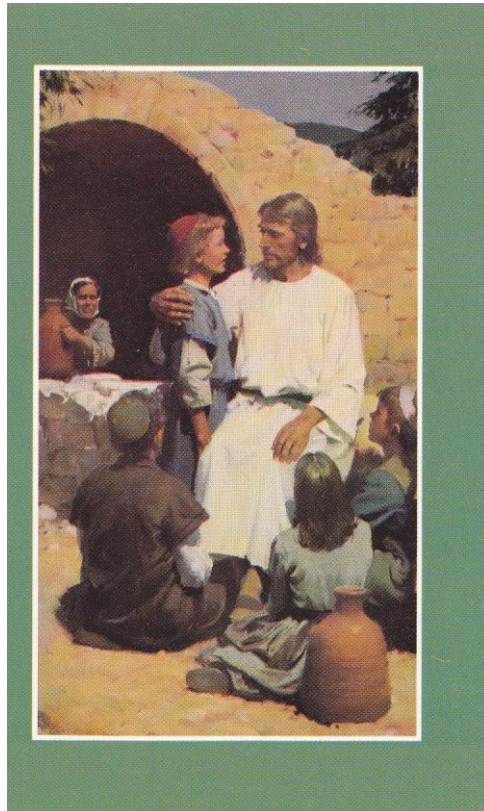
11 PERUSTIETOA MAP-KIRKOSTA SEKÄ HEIDÄN KUOLEMAAN JA HAUTAUKSEEN LIITTYVISTÄ ASIOISTA

Myöhempien aikojen pyhien Jeesuksen Kristuksen kirkon (MAP-kirkko eli mormonikirkko) perustaja oli Joseph Smith. Smith koki 21.9.1823 yöllä jumalallisen näyn. Hän huusi rukouksessaan avuksi herraansa, jolloin havaitsi valon huoneessaan, joka kasvoi ihmishahmoksi. Hahmo leijui hieman lattian yläpuolella ja oli pukeutunut mitä kauneimpaan ylimaallisen valkoiseen asuun. Ylimaallisen kaunis ja kirkas hahmo oli nimeltään Moroni ja Jumalan sanansaattaja. Hahmo antoi Smithille tietoja maahan kätkeyistä kultalevyistä, jotka sisälsivät tietoa alkukodista ja muinaisista asukkaista. Se sisälsi myös iankaikkisen evankeliumin. Hahmo ilmestyi Smithille useita kertoja kertoen suurista vitsauksista ja koettelemuksista, jotka kohtaisivat hänen sukupolveaan. Kultalevyt löytyivät Ontario countystä läheltä New Yorkia, suuren kukkulan huipun läheltä. Mormonin kirjaan sisältyy myös silminnäkijätodistuksia siitä, että kultalevyt ovat todella olemassa. (Mormonin kirja 1986.)

Mormonikirkon perustaminen tapahtui 6.4.1830 Fayettessa New Yorkin osavaltiossa Yhdysvalloissa. Se on suurin Amerikasta muualle maailmaan levinnyt uskontokunta. Pohjoismaissa kirkko aloitti toimintansa 1800-luvun puolivälissä, nykyisin toimintaa on lähes kaikissa YK:n jäsenvaltioissa islamilaisia maita lukuun ottamatta. Suomeen

ensimmäiset myöhempien aikojen pyhät saapuivat 1860-luvulla ja viralliseksi uskonnolliseksi yhdyskunnaksi 1980. MAP-kirkko julkaisee Valkeus nimistä lehteä. Etelä-Suomen alueella toimii kaksi vaarnaa ja niissä on 28 seurakuntaa ja niissä noin 4500–5000 jäsentä. Myös Pohjois-Suomessa on mormoniseurakuntia. (Heino 1997, 181–182, 187.)

Kirkon opetukset perustuvat Mormonin kirjana tunnettuun toiseen todistukseen Kristuksesta. Tunnetuin oppi on “Viisauden sana”, johon myöhempien aikojen pyhien elämäntapa perustuu. Mormonien ilmoitus perustuu Joseph Smithin kirjoittamiin kolmeentoista uskonkappaleeseen, jotka tunnustavat muunmuassa profetoimisen ja Raamatun sekä Mormonin kirjan Jumalan sanaksi ja kehottavat palvelemaan Jumalaa, mutta myös kunnioittamaan vallitsevia oikeusjärjestelmiä ja elämään vilpittöntä elämää. He myös uskovat alkukirkon omaiseen hierarkiaan. Apostoleihin, paimeniin, opettajiin ja evankelistoihin. Mormonin kirjassa on kolmiin muistiinpanolevyihin (Nefin, Mormonin ja Eterin) perustuvaa tietoa sekä tietoa neljänsistä levyistä, jotka oli tuotu Jerusalemissa (Laabanin vaskilevyt). (Mormonin kirja, 1986.)

Kuva 17. Mormonin kirjan välissä ollut kortti, jonka takapuolella ovat mormonien kolmeentoista opinkappaletta.

Omistaa Hannele Salmi.

Kirkon uskonkäsityksen ydin on usko Jeesukseen Kristukseen. Mormonit eivät tunnusta kristillistä kolminaisuusoppia, vaan painottavat Jumalan ainutkertaisuutta ja Jeesusta Kristusta jokaisen henkilökohtaisena vapahtajana. Ihmiselämän tarkoituksena on ihmisen Jumalallistuminen, kehittyminen kohti Jumalan kaltaisuutta. Luodun tulee kulkea kohti Luojaansa, kunnes hän lopulta pääsee Jumalan valtakuntaan ja jumalan välittömään vaikutuspiiriin eli korotukseen. Yksi merkittävimmistä pyhistä toimituksista on iankaikkiseen avioliittoon vihkiminen, sillä avioliitto jatkuu vielä ylönousemuksen jälkeenkin. Vihityt voivat saada jälkeläisiä vielä iankaikkisuudessakin sekä viettää perhe elämää. Mikäli joku ei ole eläissään voinut mennä naimisiin eikä sen vuoksi voi saada vihkimystä iankaikkiseen avioliittoon, hän saa siihen mahdollisuuden tuhatvuotisessa valtakunnassa. Tähän liittyen mormonit tekevät sukututkimustyötä ja sillä onkin erityinen merkitys MAP-kirkkoon kuuluvalla. He ovat mikrofilmanneet Suomen kirkonkirjat jo toisen maailmansodan jälkeen ja niitä säilytetään sekä kansallisarkistossa että Utahin Sukututkimusseuran arkistossa. Nämä tiedot ovat kaikkien sukututkimuksesta kiinnostuneiden käytettävissä. (Heino 1997, 181–184.)

Mormonit pyrkivät terveellisyteen, joten he eivät juo alkoholia tai kahvia / teetä. He eivät myöskään tupakoi. Joka kuukauden ensimmäisenä sunnuntaina he paastoavat. Tuloistaan mormonit lahjoittavat kirkolleen kymmenykset, ja he arvostavat perhe-elämää ja sukua sekä siveellistä elämää. (Isotalo 2000, 236–237.)

Mormonien pyhien toimitusten on tarkoitus lähentää ihmistä ja Jumalaa sekä opettaa ihmisille vertauskuvallisia hengellisiä totuuksia. Osallistumalla näihin toimituksiin varmistuu ihmisen pääseminen Jumalan välittömään vaikutuspiiriin eli korotukseen. Temppeleissä suoritetaan pyhiä toimituksia kuolleiden puolesta, koska niiden uskotaan olevan välttämättömiä korotukseen pääsemiselle. Kirkon mukaan kuolleet voivat hyväksyä tai hylätä heitä varten tarkoitettuja toimituksia vielä tämän elämän jälkeenkin. Jos lapsi kuolee alle kahdeksanvuotiaana, pääsee hän suoraan korotukseen. (Mormoni 1998 -2009.)

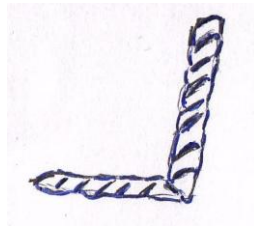
Mormonit käyttävät ihokasta, joka puetaan temppeleitoimituksen yhteydessä, jossa suoritetaan ensin seremoniallinen pesu ja voitelu. Ihokas edustaa sitä vaatetta, joka annettiin Aatamille ja Eevalle Eedenin puutarhassa ja sitä on pidettävä koko elämän ajan, eikä sitä saa sekoittaa temppeleivaatteisiin, joita pidetään vain temppeleistonnoissa. Vaate on muistuttanut aiemmin hyvin paljon kerrastoa, jossa on pitkät

lahkeet sekä hihat. Tämän päivän ihokas on kaksiosainen, polveenulottuva sekä olkapäät peittävä. Ihokkaan materiaali on ohutta kangasta polyesteriä tai puuvillaa, joka voi olla myös reiällistä. Vain kirkon tehtaan Beehive Clothingin valmistamat, “valtuutetut” garmentit hyväksytään. Mormoni haudataan tässä ihokkaassaan.

(Mormoni 1998 -2009.)

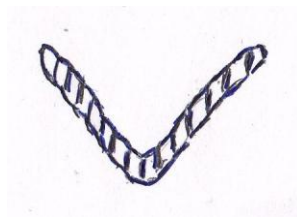
Vaatteet ovat ainutlaatuisia ja niihin ommellaan varsin huomaamattomat merkit, jotka muistuttavat vapaamuurareiden käyttämiä merkkejä. Temppeleiden verhoissa ovat samat merkit, mutta huomattavasti suurempina. Oikean rinnan kohdalla on 15 mm x 15 mm kokoinen, suorakulman näköinen kuvio ommeltuna, ja se muistuttaa mormonia täsmällisyydestä ja kunniaista hänen noudattaessaan elämässään temppelelivalojaan.

(Mormoni 1998 -2009.)

Piirros 2. Suorakulmaommel.

Vasemman rinnan kohdalla on V-kirjainta muistuttava ommel, joka muistuttaa mormonia siitä, että kaikki totuus voidaan säilyttää yhteen kokonaisuuteen ja että kaikki halut on pidettävä tietyissä rajoissa.

Piirros 3. V-kirjaimen muotoinen ommel

Vatsan ja oikean polven kohdalla ovat saman kokoiset napinreikä muistuttavat kuvio-ompeleet. Navan kohdalla oleva muistuttaa mormonia ruumiin ja sielun tarvitsemasta ravinnosta, oikean polven kuvio-ommel siitä, että jokaisen polven on notkistuttava ja jokaisen kielen on tunnustettava, että Jeesus on Kristus. (Mormoni 1998 -2009.)

Piirros 4. Napinreikämainen ommel.

Ihokkaan kuluessa käyttökelvottomaksi, tulee mormonin leikata siinä olevat kuvio ompelein tehdyt merkit, ja polttaa ne, loput ihokkaasta voi hän käyttää haluamallaan tavalla, vaikka pölypyyhkeenä. Ihokasta eli garmenttia ei pidä näyttää ulkopuolisille eli ymmärtämättömille. Puhutaankin pyhästä ihokkaasta, joka suojelee kantajaansa. Tempelin ihokas valmistettiin alkujaan valkaisuomattomasta musliinista ja merkit kirjailtiin punaisella langalla Joseph Smithin ohjauksessa. Ihokas oli yksiosainen ja siinä oli mahdollisimman vähän saumoja. Ihokas oli haarojen välistä auki ja nauhoilla sidottava malli. Ennen edellä mainitut merkit tehtiin viiltämällä pienellä veitsellä, ihokkaan ollessa osallistujan päällä, jolloin rikottiin myös ihoa ja ihokkaaseen saattoi tulla mormonin verta. (Mormoni 1998 -2009.)

Sairas voi pyytää pappeudenhaltijalta erityistä siunausta. Sairas voidellaan vuodattamalla muutama pyhitettyä oliiviöljyä hänen päänsä päälle. Tämän jälkeen pappeudenhaltijat panevat kätensä henkilön päälle vahvistavat voitelun. Sen jälkeen he lausuvat siunauksen pappeuden valtuudella. Mormonien hautajaiskäytännöt eivät juuri poikkea luterilaisten vastaavista. Hautajaisissa soitetaan tilaisuuteen sopivaa musiikkia ja pidetään lyhyitä puheita vainajan elämästä ja Jeesuksen Kristuksen opetuksista. Hautaustilaisuutta johtaa seurakunnan piispa ja useimmiten hautajaiset pidetään MAP-kirkon paikallisessa seurakuntakeskuksessa. Koska mormonit uskovat vakaasti, että perhe yhdistyy jälleen maanpäällisen elämän jälkeen, hautajaisissa vallitsee toivoa ja uskoa henkivä ilmapiiri, ei suru. Hautajaisiin tuodaan kukkia vallitsevien tapojen ja perheen toiveiden mukaan, perheen toiveita noudatetaan myös muissa hautajaiskäytännöissä. (Mormonit 2010.)

12 PERUSTIETOA ISLAMISTA SEKÄ VAINAJAN KÄSITTELYSTÄ JA HAUTAJAISMENOISTA

Islam on maailman toiseksi suurin ja nopeimmin kasvava uskonto. (Fadhlalla 1996, 8–10.) Islam tarkoittaa alistumista ja tottelevaisuutta, eli täydellistä antautumista Jumalan johdatuksen varaan. Sana Islam on nimitys tietylle joukolle inhimillisiä ominaisuuksia. Se, jolla on nämä ominaisuudet, kuuluu hän sitten mihin yhteiskuntaan, maahan tai kansaan tahansa, on muslimi. Koraanin mukaan on kaikkien kansojen keskuudessa kaikkina aikoina ollut hyviä ja oikeamielisiä ihmisiä, joilla oli nuo ominaisuudet ja jotka kaikki olivat ja ovat muslimeja. (Islamopas 2000.)

Islam on kristinuskon tapaan monoteistinen uskonto, jolla on lineaarinen aikäkäsitys. On olemassa vain yksi Jumala, Allah, joka on vastuussa ihmisen ja maailman luomisprosessista. Ihmisen ensisijainen tavoite on oppia tuntemaan Allah. Kaikki inhimillisen elämän asettamat tavoitteet ovat toissijaisia. (Fadhlalla 1996, 146–148.)

Islamin usko jaetaan perinteisesti kahteen tasoon: Toinen osa on usko, johon sisältyy usko Jumalaan, Hänen profeettoihinsa, Hänen kirjoihinsa, enkeleihin, Tuomiopäivään ja Jumalan Qadariin (sallimukseen) eli siihen, että kaikki maailmassa tapahtuu Jumalan rajattoman tiedon, tahdon ja mahdin mukaisesti. Toinen osa on Islamin laki (Sharia), jonka piiriin kuuluvat: palvonta ja palvonnan oikeaoppisuus, moraali ja oikeat menettelytavat sekä ihmisten välisiä suhteita ohjaavat normit, kuten perheeseen, rikoslakiin tai kansainvälisiin suhteisiin liittyvät asiat. Ollakseen hyvä muslimi molemmat osat on omaksuttava ja normien mukaan eletävä. Mikäli muslimi rikkoo näitä lakeja, on hänen anottava syntiensä anteeksiantoa. Ainoat synnit, joita ei voi saada anteeksi ovat Jumalan kieltäminen ja epäjumalan palvonta, mikäli näistä ei ole elinaikanaan luopunut. (Islamopas 2000.)

Islam ei ole saanut nimeään perustajansa mukaan, kuten monet muut uskonnot. Islamin perustaja Profeetta Muhammed syntyi vuonna 570 Mekassa Arabiassa. Hän sai ensimmäisen ilmestyksensä ollessaan 40-vuotias. Hän alkoi levittää Islamin sanomaa, mutta hänestä ja hänen seuraajistaan tuli vainottuja ja he saivat osakseen monia koettelemuksia. Siksi Muhammed sai Jumalalta kehotuksen muuttaa Medinaan, toiseen arabialaiseen kaupunkiin. Hän suoritti loppuun profeetan tehtävänsä 23 vuoden ajanjaksona ja kuoli 63-vuotiaana. Profeetta Muhammed haudattiin Medinaan. Hän ei jättänyt jälkeensä mitään rikkauksia tai muuta omaisuutta. Hänen elämäntapansa olivat täydellisen hyvät, esimerkki kaikille hänen jälkeensä eläville (Islamopas 2000; Fadhlalla 1996, 21–24, 27.)

Islamin pyhä kirja on Koraani, joka sisältää Jumalan sanaa sellaisenaan. Sana on peräisin Muhammedin ilmestyksistä enkeli Gabrielin välityksellä. Muslimien mukaan Koraani puhuttelee sanoillaan, jumalallisilla merkityksillään, tarinoillaan ja kerronnallaan, jonka kaltaista kukaan ihminen ei pysty edes jäljittelemään. Muhammed itse ei osannut lukea tai kirjoittaa (Islamopas 2000; Fadhlalla 1996, 29–30.)

Kuva 18. Kairossa Muqattam -vuorella sijaitsevassa Saladinin linnoituksessa sijaitsee kaunis Mohammed Alin alabasterimoskeija. Kuvannut Essi Liimatainen.

Kuva 19. Moskeijan tunnelma on harras ja moskeija kauttaaltaan valaistu lampuin, jotka olivat ennen kynttilöitä. Katossa voi havaita arabiankielisiä rukouksia ja värjättyä lasia. Kuvannut Essi Liimatainen.

Islamin uskossa on viisi tärkeää normia, joita kutsutaan myös peruspilareiksi. Niiden mukaan eläminen muodostaa muslimien hengellisen elämän perustan. Pilarin käsite muistuttaa monessa suhteessa kristittyjen sakramentin käsitettä, mutta varsinaisia sakramenteja Islam ei tunne. 1. pilari on *Shahada* eli todistaminen, Islamin uskontunnustus (la Ilaha illa 'Lhah Muhammed rasulu 'Lhah). Tämä tarkoittaa sitä, että ei ole olemassa muita jumalia kuin Allah ja Muhammed on hänen lähettiläänsä. Tämän julistaminen ja ymmärtäminen on Islamin tärkein periaate (Islamopas 2000; Fadhlalla 1996, 29–30.)

2. pilari on Salat eli rukoukset, jotka suoritetaan viisi kertaa päivässä Mekkaa kohti asettautuneena. Rukoukset tapahtuvat Muhammedin osoittaman mallin mukaan aamunkoitteessa, keskipäivällä, iltapäivän puolessavälissä, auringon laskun jälkeen ja yöllä. Ennen rukousta pestään raajat, mikä symboloi tekojen synneistä vapautumista. Rukous suoritetaan kolmessa eri asennossa, joista jokaisella on oma merkityksensä, esimerkiksi maahan heittäytymisellä ilmaistaan olemassaolosta luopumista. Mekassa sijaitsee Kaban temppeli, Jumalan vertauskuvallinen asunto. Salat on tie kohti Jumalan tuntemusta ja antaa voimia sekä vahvistaa uskoa (Islamopas 2000; Fadhlalla 1996, 29–30.)

3. pilari on Saum eli paasto. Koraanissa paastoamiseen kuuluu ruoasta ja juomasta pidättäytyminen auringon nousun ja laskun välisenä aikana muslimien kalenterin yhdeksännen kuukauden ajan. Ajasta käytetään nimeä Ramadan. Myös sukupuoliyhteydestä ja kaikista muista inhimillisistä huveista tulisi pidättäytyä. 4. pilari on almuvero eli Zakat. Hyväntekeväisyysvero on muslimeille pakollinen. Ennen almuja annettiin hyödykkeinä, nykyisin muslimit antavat noin 2,5% tuloistaan Zakatina (Islamopas 2000; Fadhlalla 1996, 29–30.)

5. pilari on pyhiinvaellus eli Hajj. Pyhiinvaellusrituaaleja Kaban pyhäköllä Mekassa on suoritettu lähes niin kauan kuin Islam uskontona on ollut olemassa. Koraanin mukaan muslimit ovat Jumalle velkaa pyhiinvaelluksen. Profeetta Muhammedkin suoritti täydellisen Hajj:n vasta viimeisenä elinvuotenaan. Pyhiinvaellus koostuu kahdesta osasta. Toinen (Umra) voidaan suorittaa koska tahansa, mutta Hajj voidaan suorittaa pysähtymällä Arafat -vuorelle tietyssä päivänä kerran vuodessa. Tietyn matkan päässä ennen Mekkaa suoritetaan peseytymisrituaali ja ylle vaihdetaan pyhiinvaellusasu eli Ihram, kaksi saumatonta valkoista vaatekappaletta. Kun Kaban pyhäkköön on saavuttu, tietyt pyhät rituaalit suoritetaan tietyssä järjestyksessä. Pyhäkkö kierretään vasta-

päivään seitsemän kertaa. Seuraavaksi vaelletaan nopeasti kahdelta kukkulalta (Safa ja Marwa) toiselle. Tämä teko symboloi sitä, että pelastuspäivä on jossain muualla silloin, kun ihmiset vaeltelevat sinne tänne. Hajj:n kuukauden kahdeksantena päivänä matkataan Arafat -vuorelle. Sinne kokoontumisen jälkeen suoritetaan vielä kaksi symbolista tekoa Minan autiomaassa: kivitetään paholaista ja uhrataan eläin. Hajj:n päättymistä juhlitaan seuraavana päivänä. Näiden peruspilarien lisäksi muslimien kulttuuriin kuuluu pyhä sota (Jihad), sekä myös yleinen velvollisuus välttää viimeiseen asti kaikkea pahaa ja rohkaista kaikkea hyvää. Yksilöistä lähtevä rappio johtaa aina lopulta tuhoon (Fadhlalla 1996, 32–47.)

Islamin uskon viides artikla pitää sisällään opin tuonpuoleisesta elämästä. Elämä ja kaikki tässä maailmassa tulee saamaan lopun ennalta määrättyinä päivinä ja kaikki häviää (lineaarinen aikakäsitys). Päivä on nimeltään Qiyamah eli Viimeinen Päivä. Silloin kaikki maailmassa eläneet ihmiset herätetään henkiin ja tuodaan Allahin eteen tuomittaviksi. Tätä kutsutaan sanalla Hashr eli ylösnousemus. Jokaisen henkilön elämä kaikkine hyvine ja pahoine tekoineen arvioidaan. Allah tulee lopulta antamaan kullekin ansionsa mukaan. Hän punnitsee itse kaikkien hyvät ja pahat teot. Palkkiot ja rangaistukset jaetaan oikeudenmukaisesti. Ne joiden hyvät teot painavat huonoja enemmän palkitaan ja toisinpäin. Paratiisissa hyvin eläneille avautuvat ikuisen rauhan portit, kun taas tuomitut ja rangaistuksen ansainneet lähetetään Helvettiin (Fadhalalla 1996, 45–47.)

Koraani kehottaa vaalimaan ihmishenkeä, jos se on suinkin mahdollista. Täten kaikki lääkitys on sallittua kuten myös lääketieteelliset operaatiot ja verensiirto tarvittaessa. Lääkärin ja hoitohenkilökunnan tulisi olla aina samaa sukupuolta kuin potilaan eikä eri sukupuolta olevia potilaita saa sijoittaa samaan huoneeseen. Muslimit eivät saa koskaan käyttää ravinnokseen sianlihaa tai verta missään muodoissa. (Islamopas 2000.)

Islaminuskoisen toive on saada kuolla kotonaan omaistensa ympäröimänä. Mikäli tämä ei ole mahdollista, olisi sairaalassa kuolevalle tarjottava erillinen, rauhallinen huone ilman uskonnollisia symboleja. Jotkut haluavat kuolla pyhissä kaupungeissa, Mekassa tai Medinassa. Hajj:n aikana kuolemista pidetään erityisen arvokkaana. Lähiomaiselle toivotaan mahdollisuutta nukkua kuolevan lähellä, mutta mikäli kuoleva haluaa olla yksin, myös tähän on suostuttava. Kuolevalle on myös annettava mahdollisuus viimeisiin sanoihin ja esittää viimeisiä toiveita, niinikään Imaamin tulisi saada

keskustella kuolevan kanssa ja antaa kuolevalle mahdollisuus viimeiseen uskontunnustukseen (Shahada), mikäli hän ei siihen itse kykene, joku omainen voi myös lausua sen ääneen. Vakavasti sairaan luona voidaan lukea Koraania. (Islamopas 2000.)

Koska Islam ei tunne sakramentin käsitettä, ei hätäkastetta saa antaa, vaikka joku muun uskoinen omainen sitä vaatisi. Islamin oppien mukaan lapsi syntyy synnittömänä ja näin ollen valmiiksi Islaminuskoisena. Hätätapauksessa lapselle voidaan silti antaa nimi, jonka antaa hänen äitinsä tai muu omainen. Nimi voidaan antaa myös lapsen kuoleman jälkeen. (Islamopas 2000.)

Islamissa vainaja on pestävä mahdollisimman pian, välittömästi kuolinsyyn toteamisen jälkeen. Vainajan silmät suljetaan ja kasvot sekä lantionseutu peitetään. Käsivarret ojennetaan vartalon sivuille, ei rinnan päälle. Pesun suorittava toiset muslimit sairaalan osoittamassa paikassa. Pesijät puhdistautuvat rukouksin ennen pesun suorittamista. Pesijöiden on oltava samaa sukupuolta kuin vainajan. Yleensä pesun suorittavat vainajan omaiset tai jos heitä ei ole, muut islaminuskoiset. Vain ääritapauksessa toisuskoiset saavat pestä vainajan, mutta tällöinkin pidetään kiinni sukupuolisäännöistä. Pesuun tarvitaan pesutila, jossa on mahdollista saada sekä kylmää että lämmintä vettä sekä mahdollisuus valuttaa vesi suoraan viemäriin. Myös kylmätila samassa tilassa on tarpeen, joten sairaalat tarjoavat parhaan mahdollisen tilan pesun suorittamiseen (Islamopas 2000.)

Pesun aikana vainajaa ei saa kääntää lainkaan vatsalleen. Ensin suoritetaan alapesu, jonka jälkeen vainajan kasvot ja hiukset pestään. Sitten vainaja käännetään vasemmalle kyljelleen ja oikea kylki pestään kolme kertaa, minkä jälkeen suoritetaan sama toimenpide toisin päin. Tämän jälkeen vainajaa kohotetaan kainaloista ja pestään vatsan ja pallean seutu. Tämän jälkeen vainaja kuivataan huolellisesti ja aloitetaan pesun henkinen osa eli uskonnon mukainen pesu, Tahara. Pesijä pyyhkii varovasti vainajan suun ja sieraimet, joihin ei saa joutua vettä. Tämän jälkeen vainajan kasvot huuhdellaan kolmesti. Seuraavaksi huuhdellaan kädet, oikea ensin, kumpikin kolmeen kertaan. Tämän jälkeen vainaja valellaan vielä kauttaaltaan vedellä. Imaami voi johtaa pesua paikalla ollessaan, mutta myös joku muu asiantunteva uskonsisar tai –veli voi johtaa sitä. Joku lukee myös Koraania koko pesutoimituksen ajan. Kun pesu on valmis, vainaja voidellaan kamferiöljyllä tai parfyymilla. Vainajan käärinliinoina voidaan käyttää hänen pyhiinvaellusvaatteitaan mikäli hän on suorittanut Hajj:n. Materiaalin

tulee olla puuvillaa, silkkiä ei saa käyttää. Vaikka vainaja olisi lapsi, muutaman tunnin ikäinenkin, kaikki toimenpiteet suoritetaan samalla tavoin. Myös sikiöt on haudattava, Suomessa käytettävä sikiön hävittäminen ei tule kysymykseen. Yli yhdeksän kuukautta vanha lapsi haudataan aikuisen tavoin, yli neljä kuukautta vanhaa sikiötä ei tarvitse pestä Islamin oppien mukaan, vaan se voidaan haudata ilman rukousmenoja, sama koskee alle nelikuisia sikiöitä. Pesu ja pukeminen kestää noin tunnin. Muita seremonioita ennen hautajaisia (Koraaninlukua lukuun ottamatta) ei ole. (Islamopas 2000.)

Kuolinvaatteet määräytyvät sukupuolittain. Miesvainajalle alimmaisiksi asetetaan Izar (huntu, vyötäröstä polviin ulottuva käärinliina), jonka jälkeen lifafa eli pussin muotoinen käärinliina. Sitten vainaja puetaan toiseen lifafaan, jonka suu solmitaan kiinni. Vainaja tämän jälkeen sidotaan neljällä kangassuikaleella, joista ensimmäinen asetetaan kaulan kohdalle, toinen kyynärpäiden kohdalle (sitoo kädet), kolmas polvien ja neljäs nilkkojen kohdalle. Naisvainajalle pohjimmaisiksi asetetaan niinikään Izar, jota seuraa Khimar, huivimainen pitkä liina ja Khamis eli olalta nilkkoihin ulottuva pitkähihainen kaapu. Lifafat asetellaan ja nauhat sidotaan samalla tavalla kuin miesvainajallekin. Islamin eri suuntauksilla voi olla hieman eriäviä käytäntöjä vainajan pukemisen suhteen, esimerkiksi tataarit käyttävät myös rinta- ja pääliinoja. Kaikkiaan 140 cm leveää puuvillaista lakanakangasta arvioidaan tarvittavan miehillä noin kahdeksan metriä ja naisilla kymmenen. Kuolinvaatteissa ei saa käyttää lainkaan ompeleita. Mitään muuta arkkuun ei laiteta. (Islamopas 2000.)

Kuolinsyyn toteamisen jälkeen vainaja viedään vainajan tai lähiomaisen kotiin, jossa sukulaiset ja tuttavat tervehtivät vielä vainajaa ja lukevat Koraania vainajan sielulle. Arkku pysyy kuitenkin suljettuna. Suomessa ja muissa maissa, joissa tällaista käytäntöä ei voida soveltaa, on tullut tavaksi suorittaa vainajan pesu sairaalassa hautajaispäivän aamuna. Tällöin vainaja viedään suoraan sairaalasta haudattavaksi. Mikäli vainajalle on tarpeen tehdä ruumiinavaus, ei pesua saa suorittaa sitä ennen. Islam on tällä tavoin mukautunut eri maiden olosuhteisiin, mutta he pyrkivät silti toimimaan mahdollisimman alkuperäisesti. Esimerkiksi ruumisarkkuja ei Islamin syntysijoilla käytetä, mutta muissa maissa siihen on ollut pakko mukautua. Arkun käyttö on kuitenkin täysin sallittua. Polttohautaus sen sijaan on Islaminuskossa ehdottomasti kielletty. Islaminuskon mukainen arkku on yksinkertainen, mutta arkusta ei ole muita erityisvaatimuksia. Kaikenlainen prameilu on Islamissa paheksuttavaa. Ristipäiset ark-

kunaulat on korvattava yksinkertaisin ruuvinauloin. Vainaja asetetaan arkkuun joko oikealle kyljelleen tai selälleen. (Islamopas 2000.)

Vainajan miesomaiset vierailevat haudalla usein, vaikka se ei ole Islamin vaatimus. Myös naiset voivat vapaasti käydä haudalla. Haudalla käyntiin liittyy muistutus kuolemasta ja tuomionpäivästä. Vainajaa ei saa haudata toisuskoisen viereen, sillä mikäli tämä on tehnyt syntiä hän joutuu kärsimään siitä tuomionpäivään saakka ja islaminuskoinen vainaja hänen vieressään saattaa joutua siitä osalliseksi. Sama periaate jatkuu toisin päin toimittaessa: muunuskoista ei saa haudata Islaminuskoisen viereen samasta syystä. Muslimit toivovat, että heidät haudattaisiin samanuskoisten kanssa yhteiseen hautausmaahan, mutta Suomessa heille usein erotetaan hautausmaasta oma rivi tai palsta, jonka tulisi olla selkeästi erotettavissa esimerkiksi aidalla tai paalutuksella eikä alueelle saa olla aiemmin haudattu muunuskoisia. Toivottavaa olisi myös, että muslimien hautalohkolle olisi oma sisäänkäyntinsä. Islamilaisyhteisöt auttavat hautapaikan hankinnassa. Haudan tulee olla selkeästi merkitty niin, ettei sen päälle voi astua. Hautaa ei myöskään saa koskaan hävittää. Hautarivien tulisi sijaita siten, että vainajan kasvot saadaan suunnatuksi Mekkaa kohti. Vainajan oikean olkapään suuntaaminen kohti Mekkaa on tärkeää. Suomessa muslimit noudattavat Suomen lainsäädäntöä hautaussyvyden ja haudan leveyden osalta. Moskeijassa ilmoitetaan kuolintapaukset, mutta minkäänlaisia kellonsoittoja tai sielunmessuja ei saa järjestää. Kuolinilmoituksessa käytetään Islamin tunnusta, puolikuuta ja viisi sakaraista tähteä. (Islamopas 2000.)

Kuva 20. Islamilainen hautausmaa Kairossa. Moskeijan minareetit kurkottelevat kohti taivasta. Vähävaraiset ihmiset rakentavat usein asuinsijansa hautojen päälle, kuten tässäkin on käynyt. Paikalliset käyttivät alueesta nimitystä ”kuoleman kaupunki”. Kuvannut Essi Liimatainen.

Vainajan arkku tuodaan hautausmaalle ja sijoitetaan itä-länsisuunnassa joko maahan tai tarkoitukseen rakennetulle puu-kivipaadelle, mikäli sellainen on saatavilla. Tämän jälkeen suoritetaan Janazah-rukous, jota varten tulisi saattoväellä olla käytettävissään noin 50–70 m avointa tilaa. Rukous lausutaan imaamin johdolla seisaaltaan. Rukoukseen osallistuvat rituaalin mukaan peseytyneet miesmuslimit. Vainaja siis siunataan ulkona, eikä siunaus vaadi mitään rakennusta. Puu-kivi-koroketta tarvitaan vain osoittamaan arkun paikka ja suunta siunausrukouksen ajaksi. Väliaikaisina sijoituspaikkoina voidaan käyttää kunnan ruumishuonetta kristittyjen tapaan. Toive olisi, että tässä tilassa olisi mahdollisuus lukea Koraania. Vainajan laskeminen hautaan tapahtuu itä-länsisuunnassa ilman seremonioita. Hauta peitetään välittömästi ja saattoväellä on velvollisuus peittää hauta. Hautakumpu on noin vaaksan verran maanpintaa korkeammalla. Tällä pyritään estämään hautojen tahaton talleaminen. Haudan luominen umpeen päättää hautajaiset, tosin Suomessa Koraania voidaan vielä lukea ja vainajan omaisia kätellä. Myös imaamilla on mahdollisuus pitää pieni muistopuhe. Kukkatervehdykset eivät kuulu Islamin tapoihin eikä hautakiveä tai muuta vastaavaa aseteta haudalle. Kynttilän vieminen haudalle ei kuulu Islamin tapoihin ja on suoranainen loukkaus. Kiviä tai puuainesta on perinteisesti käytetty hautapaikan merkkaamiseen. Suomessa kuitenkin hautakivi voidaan valmistaa. Siihen voidaan laittaa säikeitä Koraanista, sekä samat tiedot vainajasta kuin kristityilläkin. Pakko hautakiveä ei kuitenkaan ole hankkia. Hautakivi ei kuitenkaan saa olla varsinaisen haudan päällä. Samaan hautaan voidaan haudata useita muslimeja, jopa neljään kerrokseen. Eri sukupuolet voivat olla keskenään samassa haudassa, mutta miesvainajan tulee olla haudattuna hautaan ensimmäisenä. Suomessa naiset voivat osallistua hautajaisiin, mutta joissain Islamin suuntauksissa se on kiellettyä. Hautajaisissa kuitenkin edellytetään, että kaikki hillitsevät surunsa hautauksen ajaksi (Islamopas 2000.)

Muslimia ei koskaan saa siunata muunuskoisten menoin, ei edes muunuskoisten omaisten toiveesta. Ainoastaan vainajan itse kirjoittama todistus, jossa hän luopuu Islamista aiheuttaisi muutoksia hautaustapaan. Hautaus tapahtuu mieluiten iltapäivällä tai alkuillasta, kuitenkin ennen auringonlaskua. Vainaja tulisi haudata sille paikkakun-

nalle, jossa hän on kuollut. Mikäli vainaja on murhattu, tulisi hänet haudata mahdollisimman lähelle murhapaikkaa. Mikäli vainaja on kuollut lähelle Mekkaa tai Medinaa, hänet voidaan siirtää haudattavaksi pyhiin kaupunkeihin (Islamopas 2000.)

Vainajan sielun puolesta rukoillaan ahkerasti, mutta surun edessä on oltava kärsivällinen. Ääneen surun huutaminen ja valittaminen on sopimatonta ja tuottaa kärsimystä vainajan sielulle. Muslimin on vain yksinkertaisesti alistuttava Jumalan tahdon edessä. Koraania voidaan lukea haudalla vainajan sielun hyväksi myös haudalla vierailtaessa. Koraanissa tästä ei kuitenkaan ole mainintaa, joten kaikkien mielestä se ei ole sopivaa. Muslimeilla ei ole suruaikaa tai -pukua. Osanotto suruun, jopa muunuskoisten suruun, on suotavaa, sillä se edistää surunvalittelijan mahdollisuutta tulla tuomionpäivänä Jumalan pukemaksi kunniavaatteeseen. Osanotto on kuitenkin ilmaista lyhyesti. Osaa voidaan ottaa vain ennen hautaamista tai kolmena päivänä hautamisen jälkeen. Usein osanotto tapahtuu hautajaisten jälkeen, jolloin saa kutsun surutaloon lukemaan Koraania. Vainajan omaisilla on tapana lahjoittaa vainajan varoja hyväntekeväisyyteen tai moskeijan rakennukseen (Islamopas 2000.)

13 PERUSTIETOA BAHÁ'Í -YHTEISÖSTÄ SEKÄ KUOLEMAAN JA HAUTAUKSEEN LIITTYVISTÄ ASIOISTA

Bahá'í -yhteisöön kuuluu noin kuusi miljoonaa ihmistä 200:sta etnisestä ryhmästä, heimosta tai kansallisuudesta. Nopeimmin yhteisöön kuuluvien määrä kasvaa Etelä-Aasiassa ja Itä-Afrikassa, näillä alueilla asuu noin puolet Bahá'í -yhteisön jäsenistä. Bahá'í on kristinuskon jälkeen maantieteellisesti maailman toiseksi levinnein uskonto. Vaikka uskonto onkin syntynyt Lähi-idän alueella, se ei ole islamin haara. Bahá'í:n suhde Islamiin on samankaltainen kuin kristinuskon suhde juutalaisuuteen, yhtenevistä juuristaan huolimatta kyse ei ole samasta uskonnosta. Bahá'í -uskolla on niin omat pyhät kirjoituksensa kuin temppeleinsä sekä hallintonsa ja kalenterinsakin. Bahá'u'lláhin kirjoituksia on käännetty yli 800 kielelle. (Bahai 2006-2010.) Suomeen Bahá'í tuli vuonna 1889 ja heidän yhteisöjään on 60:llä eri paikkakunnalla. Kemin alueella toimii Bahá'í Perämerenkaari -ryhmä, johon kuuluu 20 aikuista ja 8 lasta. (Bahá'í usko, 56.)

Maailmanuskonnoista nuorimpana Baha'i erottuu muista uskonnoista monin tavoin. Se on ainakin toistaiseksi pystynyt toimimaan koheesiossa jakautumatta erilaisiin lahkoihin ja/tai eturyhmiin. Pappaja Baha'i -perinteeseen ei kuulu, vaan baha'i:t ovat järjestäytyneet demokraattisella tavalla, jossa vaaleilla valitut neuvostot toimivat paikallisella, kansallisella ja kansainvälisellä tasolla. (Bahai 2006-2010.)

Baha'i -usko sai alkunsa 1800-luvun puolivälissä Persiassa. Sen perustaja Bahá'u'lláh (s. 1817 Teheranissa) osoitti jo lapsena erityistä suuruutta. Hänen koulutuksensa hoidettiin kotoa käsin, eikä hän käynyt lainkaan kodin ulkopuolista koulua, mutta silti hänellä oli runsaasti tietoa, jonka hänen katsottiin saaneen synnyinlahjanaan. Bahá'u'lláh halusi omistaa elämänsä köyhien ja sairaiden avustamiselle sekä yleisen oikeudenmukaisuuden toteutumiseksi. Myöhemmin hän ilmoitti olevansa Jumalan sanansaattaja ajalle. Hänen työnsä oli jatkoa Abrahamin, Krishnan, Mooseksen, Zarathustran, Buddhan, Jeesuksen ja Muhammadin opetuksille. Bahá'u'lláh opetti, että ihmiskunnan kehitys on tullut siihen kauan ennustettuun vaiheeseen, jolloin sen kansojen on aika yhdistyä rauhan ja maailmanlaajuisen järjestelmän suojaan. Kansojen ja rotujen yhdistäminen onkin Baha'i -uskon keskeisiä teesejä. Ennen kuolemaansa Bahá'u'lláh määräsi, että hänen seuraajiensa tulee hänen kuolemansa jälkeen kääntyä hänen poikansa Abdul'-Bahan (1844–1921) puoleen. Hän katsoi vanhimman poikansa olevan hänen kaikkein suurin lahjansa yhteisölle ja koko ihmiskunnalle. Poika työskentelikin koko elämänsä levittäen uskoa länteen ja itään. (Baha'i -usko, 20, 42–43.)

Vaikka Baha'i onkin muodostunut omaksi uskontokunnakseen, siinä voi edelleen nähdä shiialaisen islamin vaikutteita. Koraanissa on tallennettuna Baha'i -uskoon kuuluvien mielestä Raamattua luotettavammin Jumalan sana siksi, että Koraani sisältää enemmän sanansaattajan (Muhammedin) omaa tekstiä kuin Raamattu Jeesuksen omaa opetusta. Raamattu kun on muovautunut vuosisatojen kuluessa, mutta Koraani kirjoitettu lyhyessä ajassa yhden henkilön toimesta. Jokaisen baha'i:n on hyväksyttävä Koraanin jumalallinen alkuperä. Koraani on heidän uskontonsa "lähde ja tausta", joka auttaa ymmärtämään Bahá'u'lláhin opetuksia. Bahai -yhteisö pitää uutta testamenttia legendaarisena sekä historiallisesti epäluotettavana. (Heino 1997, 310–311.)

Baha'i:in ei voi liittyä ilman, että luopuu omasta uskostaan ja kääntyy baha'i -uskoon. Baha'i:t ovat monoteisteja, jotka uskovat Jumalan luoneen koko luomakunnan sekä ohjaavan sen kehitystä. Heidän mukaansa Jumala on muutaman sadan vuoden välein

ilmaissut itseään ihmiskunnalle sanansaattajien välityksellä. Nämä henkilöt ovat nostaneet ihmiskuntaa entistä korkeammalle taholle. Näitä jumaluuden ilmentymiä ovat olleet muun muassa Nooa, Abraham, Mooses, Jeesus, Muhammed ja Bab sekä Bahá'u'lláh. (Heino 1997, 310–311.)

Baha'i -yhteisön hautajaiskäytäntöjen selvittämiseksi suoritettiin lomakehaastattelu syyskuussa 2010. Haastateltavina olivat Marjatta ja Hannu Tiihonen Perämerenkaaren Baha'i -yhteisöstä.

Baha'i -uskon mukaan sielu saa kuoleman jälkeen vapauden ja jatkaa matkaansa kohti täydellistymistä kohti Jumalaa läpi ikuisuuden. Ihmisen sielu kehittyy maan päällä ihmisessä ollessaan henkisiltä kyvyiltään, aivan kuin lapsi kehittyy äitinsä kohdussa. Henkisiä kykyjä tarvitaan muihin Jumalan maailmoihin. Ihmistä ei ole tarkoitettu olemaan yksin, vaan hän on osa kokonaisuutta, johon kuuluu vahva yhteisöllisyys. (Baha'i -usko 58–60.) Ruumis, sielu ja kuoleman jälkeiset tapahtumat ovat Baha'i:n mukaan sopusoinnussa nykylääketieteen kanssa. Kuolemassa sielu irtoaa ihmisruumiista ja on tavallaan vain uusi syntymä, joka alkaa sielun paolla ruumiin rajoittamasta tilasta. Kuoleman jälkeen sielulla on vielä rajattomia mahdollisuuksia kehittyä, sielu voi myös lähettää viestejä rajan takaa elossa oleville. (Esslemont 1972, 240.)

Kun Baha'i -uskova kuolee, tulee siitä ilmoittaa yhteisölle nykyisin esimerkiksi sähköpostin välityksellä. Lähiomaisten tulee aloittaa hautajaisvalmistelut välittömästi. Vainajan arkkuun asettamisen suorittavat mieluiten muut samaa uskoa tunnustavat. Arkku ja kuolinvaatteet voidaan hankkia paikallisesta hautaustoimistosta. Vaatekappaleet lasketaan rituaalisesti siten, että sukkaa on kaksi, paitoja yksi ja niin edelleen. Eri-tyyppinen on kuitenkin se, että kuten Bahá'u'lláh on säätänyt, vainaja pitää kietoa viiteen silkkiseen tai puuvillaiseen kankaaseen, mutta mikäli vainaja oli vähävarainen, yksi vaate jompaakumpaa on katsottu riittäväksi. Arkun pitäisi olla hienosyistä ja lujaa materiaalia. Arkku voidaan valmistaa kristallista, kivistä tai tietyistä puulajikkeista. Vainajan sormeen asetetaan kaiverrettu sormus. Miesten sormuksessa lukee: ”Jumalalle kuuluu kaikki, mikä on taivaassa ja maan päällä ja mikä tahansa niiden välillä oleva ja hänellä on toden totta tieto kaikesta.” Naisten sormuksessa lukee: ”Jumalalle kuuluu taivaan ja maan tai minkä tahansa niiden välillä olevan valitus ja hän toden totta on voimallinen yli kaiken.” (Tiihonen 2010.) Vainaja tulisi haudata ”säteilevästi ja levollisesti” alle tunnin ajomatkan päähän kuolinpaikastaan. Mitä lähemmäs, sen

parempi. Polttohautausta ei suvaita, sillä se on pahinta, mitä ruumiille voi tehdä. (Pyhien kirja 2000, 62–63.)

Mikäli vainaja kuolee ulkomaille, hänet tulisi myös haudata sinne. Yleensä Baha’i:t noudattavat kulloisenkin maan omia hautajaiskäytäntöjä. Tärkeintä on sormuksen saattaminen vainajan sormeen. Suomessa Baha’i:t käyttävät seurakuntien tiloja hautajaistoimituksiinsa, mutta kesäaikaan hautajaisseremoniat voidaan toimittaa myös hautausmaalla haudan ääressä. Hautajaiset eivät ole suljettuja tilaisuuksia, vaan niihin ovat tervetulleita myös muita uskontoja tunnustavat, tuntemattomat henkilöt. Heidät toivotetaan tervetulleiksi, eikä kukaan pahastu tuntemattomien hautajaisvieraiden läsnäolosta. Hautajaisten ohjelmaan kuuluu pyhien kirjoitusten lukua sekä ateriointia ja kahvittelua sekä musiikkia ja myös vapaata yhdessäoloa. (Tiihonen 2010.)

Baha’i -hautajaisissa tärkeintä on lausua rukous saattoväen seistessä. Ensin lausutaan kuusi kertaa ”Allah -u- Abha” ja sitten yhdeksäntoista kertaa: Me kaikki, totisesti, palvomme Jumalaa. Me kaikki, totisesti, kumarramme Jumalan edessä. Me kaikki, totisesti, olemme hartaasti pyhittäytyneet Jumalalle. Me kaikki, totisesti, ylistämme Jumalaa. Me kaikki, totisesti, kiitämme Jumalaa. Me kaikki, totisesti, olemme kestäviä Jumalassa”. (Baha’i -rukouksia 1973, 95.)

14 POHDINTA

Tässä opinnäytetyössä tarkoituksena oli vertailla Suomessa tavattavien eri uskontokuntien suhtautumista kuolemaan ja vainajaan sekä vertailla vainajan vaatetusta ja hautajaisten ohjelmaa. Hautajaisissa oli yhteistä kaikille rukoilu ja vainajan muistaminen, mutta se, mitä rukoiltiin vaihteli. Tunnelma lienee kaikkien uskontokuntien hautajaisissa harras, mutta surun ilmaisun taso oli erilainen. Toisille hautajaiset olivat myös ilon juhla ja toisille vain merkki jumalallisesta kaikkivoipaisuudesta. Myös laulut kuuluivat kaikkien hautajaisohjelmistoon. Hautaustavat ja yksityiskohdat, kuten kukkalaitteet, kynttilät ja papin/hengellisen johtohahmon läsnäolo vaihtelivat eri uskontokuntien välillä. Tämä vertailu jätti jälkeensä tunteen, että Suomessa voi tietämättään käyttäytyä hautajaisissa sopimattomasti, mikäli ei ole perillä eri uskontojen käytännöistä. Polttohautaus on tästä hyvä esimerkki. Se mikä on toisille yhdentekevää ja käytännön syistä jopa suotavaakin, on toisille murhaan verrattava rikos.

Vainajien vaatetuksessa tavattiin kolmenlaisia käytäntöjä. Siinä missä osa uskonnoista valitsi kuolinpaidan hautaustoimiston valikoimista tai hautasi vainajan hänen toiveensa mukaisessa asussa, toiset halusivat saattaa vainajan viimeiselle matkalleen parhaimpiinsa puettuna. Kolmansille vainaja taas kääritään liinoihin monimutkaisin menetelmin. Symboliikka tuntui liittyvän joihinkin uskontoihin läheisemmin kuin toisiin. Maallistunut luterilainen hautaa vainajansa takakappaleettomassa puuvillapaidassa, kun taas muslimi käärii vainajan tarkoin määritellyin seremonioin ja rautakauden suomalainen vainaja puettiin parhaimpiinsa. Ruumistekstiilien lisäksi arkun valintaan liittyy symboliikkaa, toiset haluavat painottaa vaatimattomuutta, toiset samanarvoisuutta Jumalan kasvojen edessä ja kolmannet haluavat arkun muistuttavan vainajaa jollain tapaa. Kaikille on yhteistä vain vainajan kunnioittaminen.

Myös se, mitä kuoleman ja hautauksen välillä tapahtuu, tarjosi vertailtavaa. Toiselle kuolema on piste, jonka jälkeen seuraava tapahtuma on ylösnousemus viimeisenä päivänä. Toisille taas vainajan henki menee jonnekin hyvään paikkaan. Toisilla vainajan sielu menee mahdollisesti kiirastuleen. Joissain uskontokunnissa vainajan sielu saattaa jäädä hetkeksi omaisten seuraan. Esikristillisessä Suomessa vainajan ja omaisten välillä tuntui olevan jatkuva vuoropuhelu. Myös vainajan lopullinen sijainti maailman-kaikkeudessa erosi eri uskontokunnissa. Toisilla vainaja herää vasta Kristuksen toiseen tulemiseen, toisilla hän matkaa jonnekin olemaan osa jotakin, Jumalallisen olenon helmaan.

Opinnäytetyöni perimmäinen tarkoitus oli valottaa eri uskontojen suhtautumista kuolemaan, hautaamiseen ja vainajan vaatetukseen ja samalla valaista Suomessa tavattavien uskontokuntien tunnustuksen historiaa ja keskeisiä opinkappaleita. Halusin tutkimuslähtökohdan olevan etnografinen. Pehdyin sosiaaliseen ilmiöön aineiston pohjalta ilman alkuoletuksia ja yritin pyrkiä mahdollisimman objektiiviseen kokonaisuuteen, jossa lopullinen arvio ja arvottaminen jäisivät lukijan harteille. Huomasin kuitenkin samalla oppineeni paljon, paitsi itselleni alkuun tuntemattomammista uskonnoista, myös niistä, joihin lähipiirini kuuluu. Kuoleman mysteeri ja kuolemanjälkeisen elämän tematiikka ovat synnyttäneet joukon mielenkiintoisia näkemyksiä, joita on Suomessakin edustettuna laajalti. Kaikilla oli jotain yhteistä, mutta myös erittäin perustavanlaatuisia eroavaisuuksia. Kuolema ja rajan taakse siirtyminen jäävät ja jääne-

vät jatkossakin mysteereiksi, mutta niitä lähestytään kunnioittaen ja asiaankuuluvasti varustautuneina uskontokunnasta riippumatta.

LÄHTEET

Aaltonen, L. 1992. Hautauskulttuuri Suomessa. Suomen hautausoimistojen liiton 50-vuotisjuhlakirja. Jyväskylä: Gummerus.

Aaltonen, P., Palo, H., Rimpiläinen, O., Rintala, A., Ruotsalo, P. & Särkiö, P. 2005. Hautausoimen käsikirja. Helsinki: Edita Prima.

Bahá'u'lláh: Kitáb - I – Aqdas 2000. Kaikkien pyhin kirja. Bahá'Í-maailmankeskus Haifa. Jyväskylä: Gummerus.

Bahá'Í –rukouksia 1973. Mikkeli: Länsi-Savon kirjapaino.

Bahá'Í-usko. Esittely: (Uskon esittelykirjanen, jolla ei ole tekijää tai painovuotta/paikkaa). Painettu kansainvälisen Bahá'Í -yhteisön luvalla.

Brooks, F & Edom, H 1992. Elämää ennen vanhaan. Helsinki: Tammi.

Erämaja, T. 2006. Viimeinen matka. Toimintatutkimus kirkollisen hautauskentän professostruktuurista. Helsingin yliopisto. Käytännöllisen teologian laitos.

Esslemont, J.E. 1972. Bahá'u'lláh ja uusi aika. Johdatus Bahá'Í –uskonnon tuntemiseen. Suomen Bahá'Í'en Kansallinen Henkinen Hallintoneuvosto. Mikkeli. Länsi-Savon kirjapaino. 3. painos.

Fadhlalla, H. 1996. Islam. Juva: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Franck, M. 1997. Waatteen Wiesti ja Wiettelys: Eräsalon kirjapaino Oy.

Hakkarainen, J. Kirkko elämänmuutoksen yhteisönä. Oulun ortodoksisen hiippakunnan säätiö. Jyväskylä: Gummerus.

Heino, H. 1997. Mihin Suomi tänään uskaa. Juva: WSOY.

Illman, K-J. 2004. Juutalaisuus. Katja Hyry & Juha Pentikäinen (toim.): Uskonnot maailmassa, 142-162. Porvoo: WSOY.

Islamopas 2000 Perustietoa Islamista Suomeksi. Erittäin laaja ja perusteellinen sivusto. Islamic multicultural Sawa Center. Munkkiniemen puistotie 4, Helsinki.

www.islamopas.com

- Isotalo, S., Lehtinen, T., & Vartiainen, K. 2000. Askeleet – uskontoa luokille 7-9. Keuruu: Otava.
- Jehovan Todistajat. Jumalten valtakunnan julistajia. Alkuteos Jehova's Witnesses – Proclaimers of God's Kingdom. Vantaa. Jehovan todistajien kirjapaino.
- Jehovah's witnesses. 2010 Jehovan Todistajien perustietoa heidän toiminnastaan ja heidän lukumääränsä arviot. 2010 Watch Tower Bible and Tract Society of Pennsylvania. All rights reserved. Viitattu 15.10.2010. [Http://www.watchtower.org](http://www.watchtower.org).
- KATT. 1992. Katolisen uskon perusteet Katolinen tiedotuskeskus. Helsinki: Hakapaino Oy.
- Komulainen, J. 2005. Katolinen kirkko. Teoksessa Pekka Metso ja Esko Ryökäs (toim.) Kirkkotiedon kirja, 31-96. Helsinki: Kirjapaja oy.
- Kopisto, S. & Sihvo P. 1996. Puku Suomessa 1750–1900. Vammalan kirjapaino.
- Korpela, S. 2005. Hän on poissa. Opas hautajaisten järjestäjälle. Hämeenlinna: Karisto Oy.
- Koskimies, L. 1984. Pukeutumisen historia. Porvoo: WSOY.
- Kupiainen J. & Sevänen, E. 1994. Kulttuurintutkimus. Helsinki: Tietolipas 130.
- Lagerbohm, J., Kirves J. & Kleemola O. 2010. Me puolustimme elämää. Naiskohtaloi- ta sotakuvien takaa. Keuruu: Otava.
- Lehnert, G. 2001. 1900-luvun muodin historia. Köln: Druckhaus Locher GmbH.
- Mensakoff, T, ja Mensakoff, T. 2010. Oulun ortodoksisen seurakunnan diakoni ja hänen puolionsa. Lomakehaastattelu syyskuu 2010.
- Metsämuuronen, J. 2008. Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteessä. Opiskelija- laitos. Vaajakoski: Gummerus

Mormoni. 1998 -2009. Yhteisöä vastustavat sivut, jotka sisältävät laajasti perusteellista tietoa mormoneista. Nimettömän yksityishenkilön ylläpitämä. Viitattu 14.10.2010. [Http://www.mormonismi.net](http://www.mormonismi.net).

Mormonin kirja, 1986. Toinen todistus Kristuksesta. Myöhempien aikojen pyhien Jeesuksen Kristuksen kirkko. Helsinki.

www.mormonit.fi Perustietoja mormonikirkosta. Myöhempien Aikojen Pyhien Jeesuksen Kristuksen Kirkon virallinen sivusto. © 2010 Myöhempien Aikojen Pyhien Jeesuksen Kristuksen Kirkko, Suomi.

Ortodoksi, 2010. Perustietoa ortodoksien tunnustuksesta, opinkappaleista sekä ortodoksien lukumääristä. on vapaaehtoisten yksityisten Suomen ortodoksisen kirkon jäsenten ylläpitämä sivusto. Viitattu 12.10.2010. [Http://www.ortodoksi.net](http://www.ortodoksi.net).

Parviainen, J. 1987. Kodin kirkolliset juhlat. Juva: WSOY.

Peacock, J. 1990. Länsimainen puku antiikista nykypäivään. Helsinki: Otava.

Pentikäinen, J. Kuoleman ja ruumiin käsittämisestä eri uskonnoissa. Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim 2003, 119(13):1281-91.

Piiroinen, E. 1984. Rukouset palavat. Sanoja, esitelmiä ja hartauspuheita vuosilta 1980–1983. Ortodoksisen kirjallisuuden julkaisuneuvosto. Pieksämäki: Sisälähetysseuran kirjapaino Raamattutalo.

Poteri, J 2009: Sankarihautaus Vapaussodassa – valkoisten kaatuneiden hautaaminen Suomessa vuonna 1918. Jyväskylä. PK-Koulutuskeskus Oy. Gummerus.

Ryyti, A.2010. Raahan Jehovan Todistajat. Lomakehaastattelu syyskuu 2010.

Ryökäs, E. (toim.) 2005. Kirkkotiedon kirja. Ekumeeninen johdatus kirkkojen oppiin ja elämään. Pieksämäki: Kirjapaja Oy. RT- Print Oy.

Tammi, T. 1906. Romanikulttuurin puolesta puhuvat sivut. Laajaa kerrontaa heidän historiastaan ja tapakulttuuristaan. Romanomissio Ry:n projekti. Viitattu 14.10.2010. [Http://www.romanomissio.net](http://www.romanomissio.net).

Tarvasaho, D. 1981. Ortodoksisen kirkon pyhät toimitukset. Liturgiikka keskikouluja ja seminaareja varten. Ortodoksisen kirjallisuuden julkaisuneuvosto. Pieksämäki: Sisälähetysseuran kirjapaino Raamattutalo. 4.painos.

Tiihonen, H. ja Tiihonen, M. 2010. Perämerenkaaren Baha'i -yhteisöstä. Lomakehaastattelu syyskuu 2010.

Tuomo-Media 2002 www.katolinen.net Perustietoa katolisesta kirkosta sekä sen Suomen seurakunnista. [Helsingin katolinen hiippakunta](#). Hiippakunnan kuuria / Piispantalo. *Stiftets kuria; Diocesan curia / Biskopshus; Bishop's Residence*.

www.opinto.net Perustietoa eri uskonnoista. Copyrights Opintoverkko, 2000-2002. WWW-tuotanto [Tuomo-Media](#), 2002.

Uskonnot, 2006. Kattava esitys eri uskontokunnista ja niiden historiasta. Uskonnot Suomessa on Kirkon tutkimuskeskuksen yhdessä Uusien uskonnollisten liikkeiden tutkijaverkosto USVA ry:n kanssa toteuttama hanke, jonka tarkoituksena on kerätä ja ylläpitää tietokantaa Suomessa toimivista ja toimineista uskonnollisista yhteisöistä. Viitattu 13.10.2010. <http://www.uskonnot.fi>.

Weintraub, D. 2003. Juutalainen koulu. Juutalaisuus. Viitattu 10.10.2010. [http://www.ohjaaja.net,hietaniemi,juutalaisuus](http://www.ohjaaja.net/hietaniemi,juutalaisuus).

15.9.2010 Kansanuutisissa ilmestyi artikkeli, joka sisältää tuoretta tietoa siitä, millaisin menoin suomalaiset haudataan. www.kansanuutiset.fi.

www.rauhantervehdys.fi Oulun alueen seurakuntalehti Rauhan tervehdys, jonka numerossa 36/30.10.2008 on artikkeli hautaustestamenttijärjestelyistä.

LIITTEET

LIITE 1.

Esimerkkejä nykypäivän kuolinvaatteista

Tässä joitain kuvallisia esimerkkejä nykypäivän kuolinvaatteista, niiden materiaaleista ja yksityiskohdista. Hautaustoimistoista ostettavissa olevista kuolinvaatteista puuttuu takakappale kokonaan. Puuvillaiset mallit kuuluvat jonkun arkkumallin hintaan, mutta eri materiaaleista joutuu maksamaan ylimääräistä.

Kuvat 21, 22 ja 23. vastasyntyneen kuolinpaita, sukat ja myssy. Kangas ohutta, valkoista trikoota, somisteet puuvillapitsiä. Somisteena myös silkkilankakirjailuja. Ommellut ja kuvannut Hannele Salmi 2010.

Kuva 24. Miehen kuolinpaita. Huomaa solmiomainen somiste. Puuvil-
laa. Kuvannut Taina Myllylä/hautauspalvelu Sotaniemi Oulu.

Kuva 25. Pellavainen kuolinvaate. Huomaa kaula- ja hihayksityiskohtat.
Kuvannut Taina Myllylä/hautauspalvelu Sotaniemi Oulu.

Kuva 26. Silkkinen miehen kuolinpaita, jossa rusettiyksityiskohta kau-
lalla ja napit. Kuvannut Taina Myllylä/hautauspalvelu Sotaniemi Oulu.

Kuva 27. Valkoinen naisten kuolinpaita pitsiyksityiskohdin. Kuuluu arkun hintaan. Kuvannut Taina Myllylä/hautauspalvelu Sotaniemi Oulu.

Kuva 28. Kuolinpukuun kuuluvat sukat. Polyesteriä tai puuvillaa. Kuvannut Taina Myllylä/hautauspalvelu Sotaniemi Oulu.

LIITE 2

Haastattelulomake

Kuoleman kohdatessa

Tämä haastattelu on osa Jyväskylän ammattikorkeakoulun lopputyötä, jonka aiheena ovat kuolinvaatteet ja hautajaiskäytännöt Suomessa tavattavissa eri uskontokunnissa.

Haastattelulomake

pvm:

Nimi:

Sukupuoli:

Uskontokunta:

Miten menettelette, kun joku uskontokuntanne jäsenistä kuolee?

Miten vainaja valmistellaan hautaukseen? (ruumiin vaatetus, arkku jne.)

Miten hautajaiset valmistellaan?

Miten hautajaistoimitus etenee?

Onko uskontokunnassanne jotain erityisiä käytäntöjä/kieltoja/tapoja, jotka liittyvät kuolemaan ja/tai hautaukseen?